

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น
สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี
THE BEST MANAGEMENT OF PALI STUDY IN WAT BUAKHWAN
PHRAPARIYATTIDHAMMA SCHOOL, MUEANG DISTRICT,
NONTHABURI PROVINCE

พระครูปลัดวิชาญ วิชชาธโร (ดินสั้ม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น
สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

พระครูปลัดวิชาญ วิชชาธโร (ดินสั้ม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

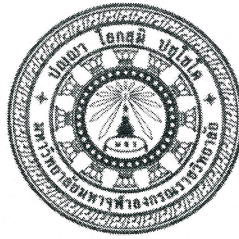
The Best Management of Pali Study in Wat Buakhwan
Phrapariyattidhamma School, Mueang District,
Nonthaburi Province

Phrakhrupalad Wichāñ Vijjādharo (Dinsom)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Educational Administration)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง“กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบัวขวัญ
จังหวัดนนทบุรี” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พุทธบริหารการศึกษา

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบบัณฑิตวิทยาลัย

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ประธานกรรมการ

(ดร.อำนาจ บัวศิริ)

กรรมการ

(พระครูกิตติญาณวิสิฐ, ดร.)

กรรมการ

(ดร.พีรวัฒน์ ชัยสุข)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมบัณฑิตวิทยาลัย

พระครูกิตติญาณวิสิฐ, ดร.

ประธานกรรมการ

ดร.พีรวัฒน์ ชัยสุข

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระครูปลัดวิชาญ วิชชาธโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์	: กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียน วัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี
ผู้วิจัย	: พระครูปลัดวิชาญ วิชชาธโร (ดินสั้ม)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พุทธบริหารการศึกษา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระครูกิตติญาณวิสิฐ,ดร. ป.ธ.๔, พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), ร.ม. (รัฐศาสตร์), พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา)
	: ดร. พีรวัฒน์ ชัยสุข, พธ.บ.(รัฐศาสตร์), ศศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษาต่อเนื่อง) พธ.ด. (พุทธบริหารการศึกษา)
วันที่สำเร็จการศึกษา	: ๑๙ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ๓) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างงานวิจัยเชิงปริมาณและงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้บริหาร ครูและนักเรียน และสัมภาษณ์ผู้บริหาร จำนวน ๒ คน ใช้สถิติพื้นฐานหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

๑. ผู้บริหาร ครู และนักเรียนมีความคิดเห็นต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ตามลำดับ

๒. ด้านกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น ให้มีศักยภาพเพิ่มขึ้น คือ ควรมีการอบรมให้ความรู้แก่ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีโดยการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้เทคนิคการสอนจัดหาสื่ออุปกรณ์การสอนที่มีความรู้ทันสมัยหลากหลาย เป็นนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อการจัดการเรียนการสอนและจัดหาทุนการศึกษาแก่ผู้เรียน

๓. แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีดีเด่น ดังนี้

๓.๑ ด้านการวัดผลและประเมินผล ควรจัดหาใช้เครื่องมือวัดประเมินผลการเรียนพระปริยัติธรรมที่ทันสมัย มีระเบียบเกณฑ์วัดผลที่ชัดเจน

๓.๒ ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรใช้ลักษณะการเรียนการสอนที่เน้นบทบาทของผู้เรียนหรือผู้สอนเป็นบทบาทนำและมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน

๓.๓ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรจัดโครงการกิจกรรมการเรียนรู้พระปริยัติธรรมทั้งในและนอกสถานที่เพื่อให้นักเรียนได้ประสบการณ์จริงจากกิจกรรม

๓.๔ ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรจัดหางบประมาณเพื่อจัดหาสื่อการสอนใหม่ ๆ ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้ทันสมัยยิ่งขึ้นเพื่อการสร้างแรงจูงใจในการเรียน

Thesis Title : The Best management of Pali Study in Wat Buakhwan Phrapariyattidhamma School, Mueang District, Nonthaburi Province

Researcher : Phrakhrupalad Wichan Vijjādhara (Dinsom)

Degree : Master of Arts (Educational Administration)

Thesis Advisory Committee :

: PhrakruKittiyannawisit, Dr. Palii V,
B.A.(Buddhism), M.Pol.sc (Political Science),
Ph.D.(Buddhism Educational Administration)

Dr. Peeravat Chaisuk
B.A.(Public Administration),
M.Ed.(Non formal Education),
Ph.D. (Educational Administration)

Date of Graduation : March 19, 2019

Abstract

The objectives of this research were; 1) to study educational management principles in Phrapariyattidhamma schools, Pali Division, 2) to study the best management in Pali study of Wat Buakhwan Phrapariyattidhamma School, Mueang District, Nonthaburi Province, and 3) to propose a guideline of educational management in Pali study of Wat Buakhwan Phrapariyattidhamma School in Mueang district of Nonthaburi province. The quantitative data were collected from teachers and students of Wat Buakhwan Phrapariyattidhamma School by questionnaires. The qualitative data were obtained by in-depth interviews with 2 school administrators. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis.

The results of the study found that:

1. The opinion on the best management in Pali study of Wat Buakhwan Phrapariyattidhamma School was at a high level totally. The highest level was on measurement and evaluation, followed by teaching and learning management, teaching and learning activity, and instructional media respectively.
2. The process for increasing the potential in Pali study management of Wat Buakhwan Phrapariyattidhamma School was to have the teachers trained in Pali teaching methods and techniques, to supply instructional media and modern

technology for teaching and learning, and to provide funds and scholarships to students.

3. A guideline of the best management in Pali study of Wat Buakhwan Phrapariyattidhamma School was as follows;

3.1 The measurement and evaluation should be conducted through consistent instrument and criteria.

3.2 The teaching and learning management should be in learner-centered method and students should have participation in teaching and learning management.

3.3 Teaching and learning activity should be both in-classroom activities and outside classroom activities in order that students could learn from direct experiences.

3.4 For instructional media, the school should set a budget or raise fund for buying new technology in teaching and learning to motivate interest and concentration in the Pali study of students.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม จังหวัดสมุทรปราการ” สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีก็เนื่องด้วยได้รับความเมตตาช่วยเหลือจาก คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ คือ พระครูกิตติญาณวิสิฐ,ดร.ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และ ดร.พีรวัฒน์ ชัยสุข กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำด้วยดีตลอดมา ตั้งแต่เริ่มต้นจนทำให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ขอขอบคุณคณะกรรมการสอบป้องกันทุกรูปทุกท่านที่ได้สละเวลาตรวจสอบวิทยานิพนธ์ และให้ข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัยเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มและผู้ทรงคุณวุฒิในการสัมภาษณ์ทุกท่านที่เมตตาให้คำชี้แนะอันเป็นข้อมูลสำคัญแก่การวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณคณะผู้บริหารและครู พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร.และ พระครูปริยัติคุณากร คณะนักเรียนสำนักเรียนวัดบัวขวัญทุกท่าน ทุกท่านที่เมตตาแก่ผู้วิจัยได้เสียสละให้ความร่วมมือและอำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณคณะผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่าน ที่ให้ความช่วยเหลือทุกประการจนทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้ประสบความสำเร็จด้วยดี

คุณประโยชน์คุณงามความดีอันเกิดจากวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาเป็นกตเวทิตาคุณ แต่คุณ ครูอาจารย์ และผู้ที่ช่วยสนับสนุนการในการวิจัยครั้งนี้ทุกท่าน

พระครูปลัดวิชาญ วิชชาโร (ดินส้ม)

๒๐ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญภาพ	ณ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๘
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๙
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา	๑๐
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีการจัดการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนาทฤษฎี	๔๓
๒.๓ ความสำคัญและความหมายของภาษาบาลี	๕๓
๒.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	๕๙
๒.๕ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดบวรวิญญู พระอารามหลวง	๘๔
๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘๗
๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๖

บทที่ ๓	วิธีดำเนินการวิจัย	๙๗
๓.๑	รูปแบบการวิจัย	๙๗
๓.๒	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๙๗
๓.๓	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๙๘
๓.๔	วิธีการรวบรวมข้อมูล	๑๐๑
๓.๕	การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์	๑๐๒
บทที่ ๔	ผลการวิจัย	๑๐๕
๔.๑	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและความ คิดเห็นของผู้บริหารและนักเรียนต่อศึกษาหลักการจัดการศึกษาพระ ปริยัติธรรมบาลีในพระพุทธศาสนา	๑๐๖
๔.๒	ผลการวิเคราะห์ศึกษากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี	๑๑๔
๔.๓	ผลการเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี	๑๒๒
๔.๔	ข้อเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนัก เรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี	๑๒๕
๔.๕	สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๒๗
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๒๙
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๒๙
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๔
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๑๔๑

บรรณานุกรม

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๔๔
ภาคผนวก ข	รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ	๑๖๔
ภาคผนวก ค	ผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ และหนังสือติดต่อส่วนงาน	๑๖๖

ประวัติผู้วิจัย	๑๗๐
------------------------	------------

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๔.๑	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูโดย จำแนกตามอายุ	๑๐๖
๔.๒	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูจำแนก ตามพรรษา	๑๐๗
๔.๓	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตาม วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ	๑๐๗
๔.๔	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตาม วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี	๑๐๘
๔.๕	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตาม ตำแหน่ง	๑๐๘
๔.๖	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตาม ประสบการณ์การสอน	๑๐๙
๔.๗	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของผู้บริหาร และครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนึก เรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ภาพรวม ๔ ด้าน	๑๐๙
๔.๘	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของผู้บริหาร และครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนึก เรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน	๑๑๐
๔.๙	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของผู้บริหาร และครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนึก เรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน	๑๑๑
๔.๑๐	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของผู้บริหาร และครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนึก เรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๑๑๒
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นผู้บริหาร และครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนึก เรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านการวัดผลและประเมินผล	๑๑๓
๔.๑๒	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ จำแนกตามอายุ	๑๑๔
๔.๑๓	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามสถานภาพ	๑๑๕
๔.๑๔	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๑๕

๔.๑๕	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี	๑๑๖
๔.๑๖	ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของของพระภิกษุ และ สามเณร จำแนกตามภูมิลาเนาเดิม	๑๑๖
๔.๑๗	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ผลรวม ๔ ด้าน	๑๑๗
๔.๑๘	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของ พระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดการ เรียนการสอน	๑๑๘
๔.๑๙	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน	๑๑๙
๔.๒๐	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของ พระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านกิจกรรม การเรียนการสอน	๑๒๐
๔.๒๑	ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของบุคลากร ต่อความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านการวัดผลและประเมินผล	๑๒๑

สารบัญภาพ

แผนภาพที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดในการวิจัย	๙๖
๔.๑	องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย	๑๒๗

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวถึงแหล่งที่มา / เล่ม / ข้อ / และหน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖ หมายถึง ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย

พระสุตตันตปิฎก

สํ.ข.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. อิติวุตตกะ	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
สํ.ส.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
อง. ติก.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สุตตค.	(ไทย) = สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและแก้ไขปัญหาดังกล่าว ในสังคมได้ เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ตั้งแต่การวางรากฐานพัฒนาการของชีวิตตั้งแต่แรกเกิด การพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถในด้านต่างๆ ที่จะดำรงชีพและประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงรวมเป็นพลังสร้างสรรค์การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนได้

การศึกษาในพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น ๒ ภาษา คือ ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤต การศึกษาภาษาบาลีเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนานิกายเถรวาทเพราะทุกประเทศที่นับถือนิกายเถรวาทให้ความเคารพและศึกษาพระพุทธรูปจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีเหมือนกับว่ากำลังฟังภาพพุทธวจนต่อพระพักตร์ของพระบรมศาสดาคำสอนของพระพุทธองค์จึงยังคงบริสุทธิ์ตราตรึงปัจจุบัน คัมภีร์ต่างๆ ของพระพุทธศาสนาล้วนจารึกด้วยภาษาบาลีดังนั้นพระภิกษุและสามเณรคือพุทธศาสนิกชนจึงต้องศึกษาภาษาบาลีเพื่อใช้ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าจากคัมภีร์นั้นๆ ภาษาบาลีจึงได้รับความนิยมจากพุทธศาสนิกชนเป็นอย่างมาก การศึกษาพระธรรมวินัยและการศึกษาภาษาบาลีจึงคู่กันตลอดมาต่อมาพระไตรปิฎกเริ่มได้รับการแปลเป็นภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ ๓ รวมทั้งอรรถกถาและฎีกาก็ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยเกือบทั้งหมดพุทธศาสนิกชนจึงให้นิยามอ่านคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาฉบับที่แปลเป็นภาษาไทยมากขึ้นความจำเป็นในการศึกษาภาษาบาลีจึงลดความสำคัญลงการศึกษาพระธรรมวินัยกับการศึกษาภาษาบาลีจึงแยกออกจากกันจากเดิมที่ศึกษาภาษาบาลีเพื่อนำไปแปลคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเป็นการศึกษาตัวภาษาบาลีเองแต่การศึกษาภาษาบาลียังจำเป็นสำหรับผู้ที่ต้องการสืบค้นคำสอนทางพระพุทธศาสนาจากต้นฉบับภาษาบาลีและการศึกษาภาษาบาลีเป็นระบบการสื่อสารหลักของคณะสงฆ์ปัจจุบันเรียกว่าพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ในมาตรา ๑๕ การจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (๑) การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตรระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน (๒) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นใน

การกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบวิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม (๓) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ^๑ ทั้งนี้สถานศึกษาเป็นแหล่งที่ผลิตคนที่มีความรู้ออกไปรับใช้สังคม การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพเป็นเรื่องจำเป็นที่รัฐจะต้องดำเนินการโดยจะต้องให้การศึกษามีคุณภาพแก่ประชาชน เพื่อให้ศักยภาพที่มีอยู่ในตัวคนได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ทำให้เป็นคนที่มีรู้จักคิดวิเคราะห์ รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักเรียนรู้ด้วยตนเองและสามารถปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว มีจริยธรรม คุณธรรม รู้จักพึ่งตนเองและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นสุขการศึกษาในแต่ละรูปแบบและในแต่ละสถาบันนั้นย่อมมีจุดหมาย กล่าวคือ หลักการศึกษาเป็นส่วนเฉพาะตน การผลิตบุคลากรออกมาเพื่อรับใช้สังคมหรือหน่วยงานนั้นๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความจำเป็นของแต่ละส่วนงาน

การศึกษาของคณะสงฆ์มุ่งให้ผู้ศึกษาทำความเข้าใจให้กระจ่างชัดในหลักธรรมคำสอน เพื่อรักษาตนได้ พัฒนาตนเป็น พร้อมทั้งเกื้อกูล ผู้อื่นให้มีส่วนได้รับรู้หลักธรรมคำสอนถูกต้อง^๒ การจัดให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยเป็นภารกิจหลักที่สำคัญประการหนึ่งของคณะสงฆ์ เพราะผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนานั้นบวชเข้ามาเพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เรียกว่า บวชเรียน^๓ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาดั้งเดิม มีผลการศึกษาเป็นที่ยอมรับของประชาชนโดยทั่วไป มีเกียรติประวัติและเกียรติภูมิที่ผู้ศึกษาได้รับอย่างสูงส่ง และถือเป็นการศึกษาของคณะสงฆ์โดยเฉพาะ มีจุดมุ่งหมายเพื่อผลิตบุคลากรทางพระพุทธศาสนา เพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา^๔ ฉะนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะรักษาศาสนธรรมไว้ได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังเป็นการเพิ่มวิทยฐานะให้กับพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้มีเกียรติมีฐานะที่สูงขึ้น เป็นผู้มีความรู้ในสังคม ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไป โดยเฉพาะยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ซึ่งถือว่าเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูง โดยผู้สอบได้เปรียญธรรม ๓ ประโยคพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า

^๑กระทรวงศึกษาธิการ,พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖), หน้า ๙-๑๐.

^๒สนามหลวงแผนกบาลี,เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๖๐), หน้า

^๓ กิริติ ศรีวิเชียร,ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับผลการเรียนของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา,๒๕๒๘),

^๔พระธรรมปัญญาภรณ์,ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ พุทธศักราช ๒๕๔๙, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สตาร์กรุ๊ป, ๒๕๓๗), หน้า ๒๕๑

พระราชทานพระบรมราชานุญาตถวายให้สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก เสด็จประกอบพิธีตั้งเปรียญ ๓ ประโยค เมื่อได้รับพระราชทานตั้งเปรียญธรรมแล้ว จะได้รับพระบรมราชานุญาตให้ใช้คำว่า “ พระมหา ” นำหน้าชื่อเดิมได้ ส่วนสามเณรจะใช้คำว่า “ ป. (เปรียญ) ” ตามหลังชื่อตัวและนามสกุลได้ นับว่าเป็นเกียรติและนำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูลไม่น้อย^๕

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ในมาตรา ๖ ได้กล่าวเอาไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อ พัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ซึ่งสอดคล้องกับกฎหมายการศึกษาฉบับที่ ๒๓ พ.ศ. ๒๕๔๑ โดยกำหนดให้มีการดำเนินงานจัดการศึกษาเป็นภารกิจที่สำคัญของคณะสงฆ์ ในการจัดการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรในสถาบันสงฆ์นั้น แบ่งตามโครงสร้างหลักๆ มี ๔ แผนกได้แก่ พระปริยัติธรรมแผนกธรรม พระปริยัติธรรมแผนกบาลี พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา และแผนกอุดมศึกษา

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย โดยเฉพาะหมายเอาพระบาลีคือพระไตรปิฎกมีความสำคัญอย่างมากต้องการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ไม่ได้ทรงตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่พระองค์ได้ทรงมอบหมายให้ชาวพุทธได้รูปกันว่า พระธรรมวินัยนั้นแหละเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ ชาวพุทธจำนวนมาก ถึงกับจำพุทธพจน์ภาษาบาลีได้ว่า โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญุตโต, โส โว มมจฺเจเนน สตถาควมาว่า อานนท ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย นี่คือพุทธพจน์ที่พระองค์ตรัสไว้ก่อนจะปรินิพพาน พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระพุทธเจ้า และเป็นตัวแทนพระพุทธศาสนา พระธรรมวินัยนี้ก็ประมวลอยู่ในพระไตรปิฎก เมื่อรักษาพระไตรปิฎกไว้ จึงเท่ากับดำรงรักษาพระพุทธเจ้าไว้และรักษาพระพุทธศาสนาด้วย ให้มีความเจริญรุ่งเรืองในอนาคตกาล ฉะนั้น ภาษาบาลี เป็นภาษาที่ใช้จารึกคำสอนในพระพุทธศาสนามีบทวิเคราะห์ว่า พุทธวจน ปาเลตติ ปาลี (ภาษา) อันว่าภาษาใด ย่อมรักษาไว้ ซึ่งพระพุทธวจนะ เพราะเหตุนั้น อันว่าภาษานั้น ชื่อว่า บาลีๆ แปลว่า ภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก สิ่งที่สำคัญที่จะเข้าถึงพุทธธรรมจะต้องได้รับการศึกษาที่ถูกต้องและนำมาประพฤติปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ ระบบการเรียนการสอนหลักธรรมคำสอนจึงเกิดขึ้นในสังคมไทย การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นการศึกษาที่สำคัญของคณะสงฆ์ เพราะศึกษาถึงภาษาที่มาจากหลักคำสอนซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก บุคลากรของพระพุทธศาสนาจึงมี

^๕ กระทรวงศึกษาธิการ, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^๖ ธี.ม.(บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔, ธี.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔.

ความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้และเข้าใจภาษาบาลีเป็นอย่างดี คณะสงฆ์ไทยเล็งเห็นความสำคัญเช่นนี้ จึงได้จัดหลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไว้เป็นแผนกหนึ่ง เพื่อเตรียมบุคลากรทาง พระพุทธศาสนาไว้รับมรดกธรรม

การบริหารจัดการของสำนักเรียนมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้นอยู่กับขนาดของความพร้อม ของแต่ละสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอน การบริหารมีกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบต่างๆในการ ดำเนินงานการศึกษาขึ้นอยู่กับผู้บริหารแต่ละสำนัก การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ที่จัดในรูปแบบ ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม โดยเฉพาะแผนกธรรมและแผนกบาลี ซึ่งมีมหาเถรสมาคมเป็นผู้ดำเนินการ จัดการศึกษาเองนั้นยังคงรูปแบบหลักสูตรการศึกษาโดยยึดแนวทางเดิมๆ ที่ได้มีการจัดการศึกษามา ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งยากต่อการเรียนรู้เพราะในแต่ละปีจะมีผู้สอบผ่านนักธรรมและบาลีไม่ถึงครึ่ง ของผู้เข้าสอบทั้งหมด ดังนั้น เมื่อการศึกษายากเกินไปจึงทำให้สามเณรบางส่วนเกิดความท้อถอย ลา ลึกขาไปแสวงหาความรู้ทางโลกที่ตนคิดว่าง่ายกว่า ในด้านคุณภาพและสัมฤทธิ์ผลนั้น เนื่องจาก พระภิกษุสามเณรที่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี แม้ว่าจะอยู่ในวัยใด พื้นฐานการศึกษาและ ประสบการณ์จะต่างกันอย่างไร ก็ต้องเรียนในชั้นเดียวกัน วิชาและเนื้อหาตามหลักสูตรเดียวกัน โดย ไม่คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน การเรียนการสอน การวัดผล ส่วนใหญ่เน้นความจำและหลัก ภาษ ขาดระบบการนิเทศการศึกษาและเทคโนโลยี การวัดผลแยกกันเป็นแต่ละวิชา เมื่อสอบตกวิชา ใด วิชาอื่นที่สอบผ่านก็ถือว่าไม่ผ่าน ทั้งหมดต้องสอบใหม่ถึงแม้ว่าแม่กองบาลีสนามหลวงได้เปิดโอกาส ให้นักเรียนได้สอบ ๒ ครั้ง ใน ๑ ปี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นไป สำหรับชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๕ เพื่อเป็นการขยายโอกาสแก่นักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพื่อเป็นปัจจัยต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในด้านสถิติข้อมูลที่เพิ่มขึ้น ครั้งแรกสอบตามปกติตามวัน เวลาที่สอบใน ปัจจุบัน ครั้งที่ ๒ สอบซ่อมสำหรับนักเรียนที่ผ่านแล้ว ๑ วิชา (ยกเว้นวิชาบุรพภาค ป.ธ. ๓) ในชั้น ประโยคนั้นในปีนั้นเมื่อสอบครั้งที่ ๒ แล้วผลปรากฏว่าสอบไม่ผ่านในวิชาที่เหลือให้ถือว่าสอบไม่ผ่าน ทั้งหมดในปีนั้น ในปีต่อไปต้องสอบใหม่ครบทุกวิชา หรือนักเรียนที่สอบครั้งที่ ๑ ผ่านมาแล้ว ๑ วิชา ไม่เข้าสอบในการสอบครั้งที่ ๒ ในปีนั้น ก็ให้ถือว่าสอบไม่ผ่านทั้งหมด ไม่อาจจะเรียกร้องสิทธิใดๆ ได้ และจากการสรุปผลการสอบผ่านในแต่ละระดับของแต่ละปีการศึกษาพบว่า การสอบพระปริยัติธรรม แผนกบาลีทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาครวมกันทุกชั้นทุกปีมีการส่งพระภิกษุสามเณรเข้าสอบเป็น จำนวนมาก และมีผู้ขาดสอบเป็นจำนวนมากมากเช่นเดียวกัน ในการประกาศผลสอบในแต่ละปี มี ผู้สอบได้น้อยมากซึ่งแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่านักเรียนไม่มีความพร้อมในการเข้าสอบ ซึ่งอาจจะมา จากปัญหาหลายๆ ประการที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลีนั่น

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ^๗ ศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ พบว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีปัญหาอุปสรรค ๓ ด้านใหญ่ๆ คือด้านหลักสูตร ด้านการวัดผลประเมินผล และด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน เช่น บุคลากรที่ไม่เพียงพอ หนังสือ ตำราประกอบการเรียน สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอนไม่เพียงพอ อาคารสถานที่ไม่เพียงพอ ไม่ถูกสุขลักษณะไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

สำนักเรียนวัดบวรวิญญูจังหวัดนนทบุรีเป็นสำนักเรียนหนึ่งที่ได้เปิดทำการเรียนการสอนเป็นสำนักศาสนศึกษาเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๑ และในปีพุทธศักราช ๒๕๔๖ ได้รับการแต่งตั้งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดนนทบุรี แห่งที่ ๑ วัดบวรวิญญูอย่างเป็นทางการ โดยมีพระโสภณสุตาลังการ เจ้าอาวาสวัดบวรวิญญู เป็นผู้จัดการโรงเรียนสำนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี เป็นอีกสำนักเรียนหนึ่งที่ส่งเสริม และจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี อย่างจริงจัง และการศึกษาประเภทนี้ได้ช่วยสร้างโอกาสทางการศึกษา ให้กับเยาวชนที่เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ซึ่งมีฐานะยากจนให้ได้มีโอกาสทางการศึกษาต่อรวมถึงพระภิกษุผู้สนใจการศึกษาแผนกนี้ จากสถิติพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาอยู่จำพรรษาเพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมในสำนักเรียนวัดบวรวิญญู โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ วัดบวรวิญญู ได้ส่งนักเรียนเข้าสอบความรู้พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ.๙ รวมทั้งสิ้น ๑๒๘ รูป ซึ่งผลสอบปรากฏว่า นักเรียนของสำนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี สามารถสอบได้รวมทุกชั้นประโยคมากถึง ๘๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๔.๐๖

การจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเหตุจูงใจให้ผู้วิจัยต้องการศึกษากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสถาบันวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับความพร้อมในการจัดการศึกษา สภาพการเรียนการสอน ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับปรุงพัฒนาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสำนักเรียนวัดบวรวิญญูให้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น โดยมีความเชื่อในเบื้องต้นว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนี้ เป็นการจัดการศึกษา เพื่อสนองความต้องการของพระภิกษุสามเณรและประชาชนผู้สนใจทั่วไปให้เข้าใจหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลียังช่วยเป็นภูมิคุ้มกันให้กับเยาวชนที่เข้ามาบวชเรียนได้ห่างไกลจากปัญหายาเสพติด และปัญหาพฤติกรรมที่ผิดจากศีลธรรมอันดีงาม

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่องกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรีเพื่อนำผลการวิจัยไปปรับปรุง

^๗สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,รายงานการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๙๒-๙๕

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ให้มีคุณภาพและประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในอดีตเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ แนวทางการพัฒนากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรีครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งประเด็นที่จะศึกษา การศึกษาพระปริยัติธรรมที่ปรากฏในอดีต กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีขอบเขต ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ด้านสื่อการสอนการเรียนการสอน๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานข้อมูลในคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ.๒๕๐๐ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ พระไตรปิฎกและ อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พ.ศ.๒๕๕๘. หนังสือตำราผลงานทางวิชาการ วิทยานิพนธ์และงานเขียนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านตัวแปร

๑. ตัวแปรต้นหรือตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคลของสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

ก) กลุ่มผู้บริหารและครูสอนพระปริยัติธรรม ๑. อายุ ๒. พรรษา ๓. วุฒิการศึกษาสูงสุด แผนกสามัญ ๔. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ๕. ตำแหน่งหน้าที่ ๖. ประสบการณ์การสอน

ข) กลุ่มนักเรียนพระปริยัติธรรม ๑. อายุ ๒. สถานภาพ ๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ ๔. กำลังศึกษาบาลีในระดับและ ๕. ภูมิลำเนาเดิม

๒. ตัวแปรตาม ได้แก่ กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งประกอบด้วย ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และ ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอนพระปริยัติธรรมสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๓๐ รูป และ นักเรียนสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งกำลังศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่ระดับชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ. ๙ จำนวน ๑๖๐ รูป รวม ๑๙๐ รูป

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอนพระปริยัติธรรมสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๘ รูป และ นักเรียนสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งกำลังศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่ระดับชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ. ๙ จำนวน ๑๑๓ รูป รวม ๑๔๑ รูป โดยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างตามตาราง ของเครจซี่และมอร์แกน (K.C.Krejcie and D.W.Morgan)^๔

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ที่ใช้ในการทำวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ สำนักเรียนวัดบัวขวัญพระอารามหลวง ตั้งอยู่เลขที่ ๑ หมู่ที่ ๙ ซอยงามวงศ์วาน ๒๓ (วัดบัวขวัญ) ถนนงามวงศ์วาน ตำบลบางกระสอ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี

๑.๔.๖ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึง เดือนธันวาคม ๒๕๖๑ รวมระยะเวลา ๖ เดือน

^๔ธานินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บิซซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘-๔๙.

๑.๕ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

กระบวนการจัดการศึกษา หมายถึง การเตรียมการสอน การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนสร้างบรรยากาศในสำนักเรียนให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้เทคนิคและวิธีการสอนแบบต่างๆ ของอาจารย์

พระปริยัติธรรมแผนกบาลี หมายถึง ระบบการศึกษาของพระสงฆ์ในปัจจุบันที่เน้นการศึกษาบาลีเป็นหลัก แบ่งเป็น ๓ ระดับ ๘ ชั้น คือ เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๓), เปรียญโท (ประโยค ป.ธ.๔ ถึง ประโยค ป.ธ. ๖),และเปรียญเอก (ประโยค ป.ธ.๗ ถึง ประโยค ป.ธ. ๙)

ประโยค หมายถึง ชั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ประโยค ๑-๒ ถึง ชั้นประโยค ป.ธ. ๙

เปรียญธรรม หมายถึง ชื่อของวิทยฐานะทางปริยัติธรรม ของผู้สอบนักธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว จึงสอบได้บาลี แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือ เปรียญตรี ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และ ป.ธ.๓ เปรียญโท ได้แก่ ป.ธ. ๔ ป.ธ. ๕ และ ป.ธ. ๖ เปรียญเอก ได้แก่ ป.ธ.๗ ป.ธ.๘ และ ป.ธ. ๙

สำนักเรียน หมายถึง วัดซึ่งจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี หมายถึงวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ที่จัดการเรียนการสอนและส่งนักเรียนเข้าสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสนามหลวง

สำนักเรียนตีเตน หมายถึง วัดซึ่งจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ซึ่งได้รับการพิจารณาโดยแม่กองบาลีสนามหลวงให้เป็นสำนักเรียนยอดเยี่ยม โดยใช้เกณฑ์ที่แม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้กำหนด

อายุหมายถึง อายุของผู้บริหารและครูผู้สอน ที่เป็นกลุ่มประชากร ในการวิจัย โดยแบ่งช่วงอายุ ออกเป็น ๖ ช่วง คือ อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี, ๓๑-๓๕ ปี, ๓๖-๔๐ ปี, ๔๑-๔๕ , และอายุ ๕๑ ปีขึ้นไป และนักเรียนที่เป็นกลุ่มประชากรในการวิจัย โดยแบ่งช่วงอายุออกเป็น ๓ ช่วง คือ อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี, ๑๕-๑๘ ปี, และ อายุ ๑๘ ปี ขึ้นไป

วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญหมายถึง ระดับการศึกษาของผู้บริหารและครูผู้สอน ที่เป็นกลุ่มประชากรในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ระดับสูงสุดแผนกสามัญ คือ ต่ำกว่าปริญญาตรี, ปริญญาตรี, ปริญญาโท, และปริญญาเอก และ ระดับสูงสุดแผนกบาลี คือ ชั้นเปรียญตรี, ชั้นเปรียญโท, และ ชั้นเปรียญเอก และระดับการศึกษาของนักเรียน ที่เป็นกลุ่มประชากรในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็นระดับสูงสุดแผนกสามัญ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖, มัธยมศึกษาปีที่ ๓, มัธยมศึกษาปีที่ ๖, และปริญญาตรี

วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลีหมายถึง

ประสบการณ์การสอน หมายถึง ระยะเวลาในการประกอบวิชาชีพครู ด้านการเรียนการสอน ตั้งแต่ปีที่แรกที่เข้าสอน จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.๒๕๕๔) โดยแบ่งช่วงออกเป็น ๔ ช่วง คือ ประสบการณ์การสอนต่ำกว่า ๓ ปี, ๓-๕ ปี, ๖-๑๐ ปี, และ ๑๑ ปี ขึ้นไป

การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน ที่ผ่านการถ่ายทอด สิ่งที่เป็นหลักการทฤษฎี โดยอาศัยเทคนิควิธีการที่จะทำให้การเรียนการสอน และผู้เรียน แผนกบาลีวัดบวรวิญญู บรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้

สื่อการเรียนการสอน หมายถึง วัสดุอุปกรณ์หรือกิจกรรม ซึ่งเป็นตัวกลางที่ช่วยนำ และถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอนไปยังนักเรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ การเรียนรู้ตามที่ตั้งไว้

กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพการณ์ของการจัดประสบการณ์ และการกระทำทุกอย่าง ที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียน การสอนดำเนินไป อย่างมีประสิทธิภาพ น่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

ผู้บริหาร หมายถึง อาจารย์ใหญ่หรือผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้ปฏิบัติหน้าที่ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี

ครูผู้สอน หมายถึง ครูผู้ดำเนินการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี ระดับประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๙

นักเรียน หมายถึง พระภิกษุสามเณร ผู้กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในระดับ ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๙

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑. ได้ทราบผลการศึกษาหลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีในพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒. ได้ทราบผลศึกษากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี

๑.๗.๓. เสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ” ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา
- ๒.๒ แนวคิดทฤษฎีการจัดการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนาทฤษฎี
- ๒.๓ ความสำคัญและความหมายของภาษาบาลี
- ๒.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
- ๒.๕ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดบัวขวัญ พระอารามหลวง
- ๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษา

๒.๑.๑ แนวทางการจัดการศึกษา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๖ ระบุไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทย ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข นอกจากนี้ ในมาตรา ๙ ยังได้กล่าวถึง การจัดระบบ โครงสร้าง และกระบวนการจัดการศึกษา ให้ยึดหลัก การมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กร เอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ ในหมวด ๔ ตั้งแต่ มาตราที่ ๒๒ ถึง มาตรา ๓๐ กล่าวถึงการจัดการศึกษาไว้ ดังนี้^๑

๑. การจัดการศึกษาต้องเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสอน ประสพการณ์การเรียนรู้ให้ยึดหลัก ดังนี้

^๑สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์กรมหาชน), พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร: ๒๕๔๗), หน้า ๑๒.

๑.๑ ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ดังนั้นต้องจัดสภาวะแวดล้อม บรรยากาศรวมทั้งแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้หลากหลาย เพื่อเอื้อต่อความสามารถ ของแต่ละบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ ที่สอดคล้องกับความถนัด และความสนใจเหมาะสมแก่วัย และศักยภาพของผู้เรียน เพื่อให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา และเป็นการเรียนรู้กันและกัน อันก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อการมีส่วนร่วม ในการพัฒนาตนเองชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยการประสานความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับผู้ปกครอง บุคคล ชุมชน และทุกส่วนของสังคม

๑.๒ ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด การเรียนการสอนมุ่งเน้นประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ จึงต้องจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น มีนิสัยรักการเรียนรู้ และเกิดการใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

๒. มุ่งปลูกฝังและสร้างลักษณะที่พึงประสงค์ให้กับผู้เรียนโดยเน้นความรู้ คุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และบูรณาการความรู้ในเรื่องต่าง ๆ อย่างสมดุล รวมทั้งการฝึกทักษะ และกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ใช้ความรู้ โดยให้ผู้เรียน มีความรู้ และประสบการณ์ในเรื่องต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ ความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม ได้แก่ ครอบครัว ชุมชน ชาติ และสังคมโลก รวมถึงความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของสังคมไทยและระบบ การเมืองการปกครองในระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒.๒ ความรู้ และทักษะด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รวมทั้งความรู้ ความเข้าใจและ ประสบการณ์ เรื่องการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรธรรมชาติ และ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน

๒.๓ ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการรู้จัก ประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา

๒.๔ ความรู้และทักษะด้านคณิตศาสตร์ และด้านภาษาเน้นการใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง

๒.๕ ความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิต อย่างมีความสุข

๓. กระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางในการ จัดการกระบวนการเรียนรู้ ของสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

๓.๑ จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจ และความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

๓.๒ ให้มีการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการ ประยุกต์ความรู้มาใช้ เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

๓.๓ จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น
รักการอ่าน และเกิดการใฝ่รู้ อย่างต่อเนื่อง

๓.๔ จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน
รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงาม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

๓.๕ ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียนและ
อำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วน
หนึ่งของกระบวนการเรียนรู้

๓.๖ ผู้เรียนและผู้สอนเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการ
ประเภทต่าง ๆ

๓.๗ การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถาน ที่มีการประสานความร่วมมือ กับบิดามารดา
ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียน ตามศักยภาพ

๔. การส่งเสริมการจัดกระบวนการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้กำหนด
บทบาท ในการส่งเสริมการเรียนรู้ของรัฐและสถานศึกษาต่าง ๆ ดังนี้

๔.๑ รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ
ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยาน
วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้ อย่าง
พอเพียงและมีประสิทธิภาพ

๔.๒ ให้คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้น
พื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองดีของชาติ การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ
ตลอดจนเพื่อการศึกษา

๔.๓ ให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดทำสาระหลักสูตร ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพ
ปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของ
ครอบครัว ชุมชน สังคมและประเทศชาติ

๔.๔ หลักสูตรการศึกษาระดับต่าง ๆ ต้องมีลักษณะหลากหลายเหมาะสม กับแต่ละระดับ
โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล สาระของหลักสูตร ทั้งที่เป็นวิชาการ วิชาชีพ ต้องมุ่งพัฒนาคนให้
มีความสมดุล ทั้งด้านความรู้ ความคิด ความสามารถ ความดีงาม และ ความรับผิดชอบต่อสังคม

๔.๕ ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และองค์กรชุมชน องค์กรปกครอง
ส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบัน
สังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน โดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีการ
จัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และรู้จักเลือกสรรภูมิปัญญาและวิทยาการ

ต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการ รวมทั้งหาวิธีการสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงประสพการณ์ การพัฒนาระหว่างชุมชน

๔.๖ ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอน ที่มีประสิทธิภาพรวมทั้งการส่งเสริมให้ผู้สอนสามารถวิจัย เพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ในแต่ละระดับการศึกษา

๕. การประเมินผลการเรียนรู้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้ระบุถึงวิธีการประเมินผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ไว้ว่า ให้สถานศึกษาจัดการประเมินผู้เรียน โดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรมและการทดสอบ ควบคู่ไปในกระบวนการเรียนการสอนตามความเหมาะสม ของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา นอกจากนั้นการประเมินผลผู้เรียนยังต้องเกี่ยวข้องกับหลักการสำคัญคือ

๕.๑ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการประเมินผู้เรียน

๕.๒ ใช้วิธีการที่หลากหลายในการจัดสรรโอกาสเข้าศึกษาต่อ

๕.๓ ใช้วิธีการวิจัยเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับผู้เรียน

๕.๔ มุ่งการประกันคุณภาพโดยสถานศึกษาทำการประเมินผลภายในทุกปี และรายงานการประเมินต่อต้นสังกัด และสาธารณชน

๕.๕ สถานศึกษาได้รับการประเมินภายนอกอย่างน้อย ๑ ครั้ง ทุก ๕ ปี

๒.๑.๒ การจัดการศึกษาโดยสถาบันพระพุทธศาสนา

มาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ และมาตรา ๑๒ แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ อันเป็นพระราชบัญญัติที่มีบทบัญญัติบางประการ เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๙ ประกอบกับมาตรา ๕๐ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายรัฐมนตรี ว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ออกกฎกระทรวงไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ในกฎกระทรวงนี้

โรงเรียน หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

สำนักศาสนศึกษา หมายถึง สถานศึกษาที่วัดจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

สำนักเรียน หมายถึง สถานศึกษาที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม หรือพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานครและสำนักเรียนคณะจังหวัด ตามที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนด

ข้อ ๒ ให้สถาบันพระพุทธศาสนามีสิทธิจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน แก่พระภิกษุและสามเณร ในโรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียน

การจัดตั้งยุบรวมเลิกและการดำเนินการของโรงเรียน สำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียน ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ และวิธีการที่มหาเถรสมาคมประกาศกำหนดข้อ ๓ การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยสถาบันพระพุทธศาสนา แบ่งเป็นระดับ ดังต่อไปนี้

๑) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

๒) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่ได้จัดให้แก่พระภิกษุและสามเณร ซึ่งมีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าระดับประถมศึกษาปีที่หกหรือเทียบเท่า และได้ศึกษาวิชาสามัญเพิ่มเติมตามหลักเกณฑ์ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด โดยคำแนะนำของมหาเถรสมาคม ซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่แบ่งเป็นระดับ ดังต่อไปนี้

ก) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ข) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีชั้นเปรียญธรรม ๓ ประโยค เป็นการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ข้อ ๔ ให้โรงเรียนสำนักศาสนศึกษา และสำนักเรียนได้รับการสนับสนุน ในด้านวิชาการ และเงินอุดหนุนจากรัฐสำหรับการจัดการศึกษา

ข้อ ๕ ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ที่โรงเรียนสำนักศาสนศึกษาหรือสำนักเรียนตั้งอยู่ ในเขตพื้นที่ส่งเสริมสนับสนุน และให้ข้อเสนอแนะการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกธรรม และพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ข้อ ๖ ให้มีคณะกรรมการโรงเรียนคณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน ทำหน้าที่กำกับดูแลการจัดการศึกษา ของโรงเรียนสำนักศาสนศึกษาและสำนักเรียน แล้วแต่กรณี ให้สอดคล้องกับนโยบายการจัดการศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมหาเถรสมาคมรวมทั้งส่งเสริม และสนับสนุนระบบ การประกันคุณภาพภายใน เพื่อพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา

องค์ประกอบจำนวนคุณสมบัติหลักเกณฑ์วิธีการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ตลอดจนการประชุม และการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน คณะกรรมการสำนักศาสนศึกษา และคณะกรรมการสำนักเรียน ให้เป็นไปตามระเบียบ ที่มหาเถรสมาคมกำหนด

๒.๑.๓ ทฤษฎีการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้ (learning theory) คือกระบวนการ ที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิด มนุษย์สามารถเรียนรู้ได้จากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็ก และผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ ที่ผู้สอนนำเสนอ โดยการปฏิสัมพันธ์

ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยา ที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเอง ความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไข และสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้น ผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอน รวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้สอนจะสามารถพัฒนาผู้เรียนได้ตรงกับความสามารถ และได้เต็มศักยภาพของผู้เรียน ทฤษฎีการเรียนรู้เหล่านี้ เป็นเครื่องมือสำคัญอีกส่วนหนึ่ง ที่ครูสอนจะนำมาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาเด็ก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ดังต่อไปนี้

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของ Bloom (Bloom's Taxonomy)^๒

ทฤษฎีการเรียนรู้เป็นที่รู้จักกันดี โดย Benjamin Bloom (๑๙๖๕) ร่วมกับกลุ่มนักจิตวิทยาในการพัฒนาการจัดกลุ่มพฤติกรรมทางสมองที่สำคัญต่อการเรียนรู้ โดยแบ่งระดับการเรียนรู้ออกเป็น ๖ ระดับ หรือที่เราเรียกกันดีในนามของ “Bloom’s Taxonomy แบบดั้งเดิม” จนกระทั่งปี ๑๙๙๐ นักจิตวิทยากลุ่มใหม่ นำโดย Lorin Anderson (ศิษย์ของ Bloom) ได้ทำการปรับปรุงกลุ่มพฤติกรรมขึ้นมาใหม่ ซึ่งได้นำคำกริยามาใช้ในการกำหนดระดับการเรียนรู้แทนคำนามตามแบบดั้งเดิมที่ Bloom ได้เคยกำหนดไว้ กล่าวโดยสรุปคือ “Bloom’s Taxonomy แบบใหม่” เป็นการเปลี่ยนจากนามเป็นกริยาเพื่ออธิบายระดับที่แตกต่างกัน

Bloom ได้แบ่งการเรียนรู้เป็น ๖ ระดับ

๑. ความรู้ที่เกิดจากความจำ (knowledge) ซึ่งเป็นระดับล่างสุด
๒. ความเข้าใจ (Comprehend)
๓. การประยุกต์ (Application)
๔. การวิเคราะห์ (Analysis) สามารถแก้ปัญหา ตรวจสอบได้
๕. การสังเคราะห์ (Synthesis) สามารถนำส่วนต่างๆ มาประกอบเป็นรูปแบบใหม่ได้ให้แตกต่างจากรูปเดิม เน้นโครงสร้างใหม่
๖. การประเมินค่า (Evaluation) วัดได้ และตัดสินได้ว่าอะไรถูกหรือผิด ประกอบการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผลและเกณฑ์ที่แน่ชัด

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของเมเยอร์ (Mayor)^๓

ในการออกแบบสื่อการเรียนการสอน การวิเคราะห์ความจำเป็นเป็นสิ่งสำคัญ และตามด้วยจุดประสงค์ของการเรียน โดยแบ่งออกเป็นย่อย ๆ ๓ ส่วนด้วยกัน

- ๑.พฤติกรรม ควรชี้ชัดและสังเกตได้
- ๒.เงื่อนไข พฤติกรรมสำเร็จได้ควรมีเงื่อนไขในการช่วยเหลือ

^๒นาริยา,ทฤษฎีการเรียนรู้ (learning theory) [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://curriculum-by-nareeyah.blogspot.com/p/learning-theory.html>[๑ ก.ค ๒๕๖๑]

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑.

๓.มาตรฐาน พฤติกรรมที่ได้นั้นสามารถอยู่ในเกณฑ์ที่กำหนด

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของบรูเนอร์ (Bruner) ประกอบด้วย^๕

บรูเนอร์ (Bruner) เป็นนักจิตวิทยาในยุคใหม่ ชาวอเมริกันคนแรกที่สืบสานความคิดของเพียเจต์ โดยเชื่อว่าพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเกิดจากกระบวนการภายในอินทรีย์ (Organism) เน้นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่แวดล้อมเด็ก ซึ่งจะพัฒนาได้ดีเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเด็ก และชี้ให้เห็นว่าการศึกษว่าเด็กเรียนรู้ได้อย่างไร ควรศึกษาตัวเด็กในชั้นเรียนไม่ควรใช้หนูและนกพิราบ ทฤษฎีของบรูเนอร์เน้นหลักการ กระบวนการคิด ซึ่งประกอบด้วย ลักษณะ ๔ ข้อ คือ แรงจูงใจ (Motivation) โครงสร้าง (Structure) ลำดับขั้นตอนต่อเนื่อง (Sequence) และการเสริมแรง (Reinforcement)

สำหรับในหลักการที่เป็นโครงสร้างของความรู้ของมนุษย์ บรูเนอร์แบ่งขั้นพัฒนาการคิดในการเรียนรู้ของมนุษย์ออกเป็น ๓ ขั้นด้วยกัน ซึ่งคล้ายคลึงกับขั้นพัฒนาการทางสติปัญญาของเพียเจต์ ได้แก่

๑. ขั้นการกระทำ (Enactive Stage) เด็กเรียนรู้จากการกระทำและการสัมผัส

๒. ขั้นคิดจินตนาการหรือสร้างมโนภาพ (Piconic Stage) เด็กเกิดความคิดจากการรับรู้ตามความเป็นจริง และการคิดจากจินตนาการด้วย

๓. ขั้นใช้สัญลักษณ์และคิดรวบยอด (Symbolic Stage) เด็กเริ่มเข้าใจเรียนรู้ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และพัฒนาความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งที่พบเห็น

แนวทางในการจัดการเรียนการสอนบรูเนอร์ได้กล่าวถึงทฤษฎีในการจัดการเรียนการสอนว่าควรประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ผู้เรียนต้องมีแรงจูงใจภายใน มีความอยากรู้ อยากเห็นสิ่งต่างๆรอบตัว

๒. โครงสร้างของบทเรียนซึ่งต้องจัดให้เหมาะสมกับผู้เรียน

๓. การจัดลำดับความยาก-ง่ายของบทเรียนโดยคำนึงถึงพัฒนาการทางสติปัญญาของผู้เรียน

๔. การเสริมแรงของผู้เรียน

สรุป บรูเนอร์มีความเห็นว่าคนทุกคนจะมีพัฒนาการทางความรู้ความเข้าใจ โดยผ่านกระบวนการที่เรียกว่าacting, imaging และ symbolizing เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปตลอดชีวิต มิใช่เกิดขึ้นเพียงช่วงใดช่วงหนึ่งในระยะแรกของชีวิตเท่านั้น

^๕ธารรัตน์ ชัญชาง, ทฤษฎีการเรียนรู้ของบรูเนอร์ (Jerome S. Bruner), [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/thvsdiphathnakardekpthmway/phu-cad-tha>[๑ ก.ค. ๒๕๖๑].

การเรียนรู้ตามทฤษฎีของไทเลอร์ (Tylor) คือ^๕

องค์ประกอบหลักหรือวัตถุประสงค์หลักของการเรียนรู้ตามทฤษฎีของไทเลอร์ นั้นประกอบไปด้วยความต่อเนื่อง (continuity) การจัดช่วงลำดับ (sequence) และบูรณาการ (integration) กล่าวคือ

ความต่อเนื่อง (continuity) หมายถึง ในวิชาทักษะ ต้องเปิดโอกาสให้มีการฝึกทักษะในกิจกรรมและประสบการณ์บ่อยๆ และต่อเนื่องกัน

การจัดช่วงลำดับ (sequence) หมายถึง หรือการจัดสิ่งที่มีความง่าย ไปสู่สิ่งที่มีความยาก ดังนั้นการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ ให้มีการเรียงลำดับก่อนหลัง เพื่อให้ได้เรียนเนื้อหาที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

บูรณาการ (integration) หมายถึง การจัดประสบการณ์จึงควรเป็นในลักษณะที่ช่วยให้ผู้เรียน ได้เพิ่มพูนความคิดเห็นและได้แสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกัน เนื้อหาที่เรียนเป็นการเพิ่มความสามารถทั้งหมด ของผู้เรียนที่จะได้ใช้ประสบการณ์ได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ กัน ประสบการณ์การเรียนรู้ จึงเป็นแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ (interaction) ระหว่างผู้เรียนกับสถานการณ์ที่แวดล้อม

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้ทฤษฎีการเรียนรู้ต่าง ๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นหลักในการจัดการเรียนการสอนได้ในลักษณะต่าง ๆ เช่น การจัดสภาพที่เหมาะสมสำหรับการเรียนการสอน การจูงใจ การรับรู้ การเสริมแรง การถ่ายโยงการเรียนรู้ ฯลฯ การจัดสภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน ที่สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ เพื่อเกิดประสิทธิภาพสูงที่สุดนั้น จะต้องคำนึงถึงหลักการที่สำคัญอยู่ ๔ ประการคือ

๑. ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนอย่างกระฉับกระเฉง เช่นการให้เรียนด้วยการลงมือปฏิบัติ ประกอบกิจกรรม และเสาะแสวงหาความรู้เอง ไม่เพียงแต่จะทำให้ผู้เรียนมีความสนใจสูงขึ้นเท่านั้น แต่ ยังทำให้ผู้เรียนต้องตั้งใจสังเกตและติดตามด้วยการสังเกต คิดและใคร่ครวญตาม ซึ่งจะมีผลต่อการเพิ่มพูนความรู้

๒. ให้ทราบผลย้อนกลับทันที เมื่อให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือตัดสินใจทำอะไรลงไป ก็จะมีผลสะท้อนกลับให้ทราบว่านักเรียนตัดสินใจถูกหรือผิด โดยทันทีทั้งที่

๓. ให้ได้ประสบการณ์แห่งความสำเร็จ โดยให้การเสริมแรง เมื่อผู้เรียนแสดงพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือถูกต้อง ก็จะมีรางวัลให้ เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และแสดงพฤติกรรมนั้นอีก

๔. การให้เรียนไปทีละน้อยตามลำดับขั้น ต้องให้ผู้เรียนต้องเรียนทีละน้อยตามลำดับขั้นที่พอเหมาะกับความสนใจและความสามารถของผู้เรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นสำคัญจะทำให้ประสบความสำเร็จในการเรียน และเกิดการเรียนรู้ที่มั่นคงถาวรขึ้น

^๕ธีระยุทธ โพธิ์ทอง,ทฤษฎีการเรียนรู้ของไทเลอร์, :แหล่งที่มา .[ออนไลน์]

ทฤษฎีการเรียนรู้ ๘ ขั้น ของกาเย่ (Gagne) คือ ^๒

๑. การจูงใจ (Motivation Phase) การคาดหวังของผู้เรียนเป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้
๒. การรับรู้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ (Apprehending Phase) ผู้เรียนจะรับรู้สิ่งที่สอดคล้องกับความตั้งใจ
๓. การปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ไว้เป็นความจำ (Acquisition Phase) เพื่อให้เกิดความจำระยะสั้นและระยะยาว
๔. ความสามารถในการจำ (Retention Phase)
๕. ความสามารถในการระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว (Recall Phase)
๖. การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้ว (Generalization Phase)
๗. การแสดงออกพฤติกรรมที่เรียนรู้ (Performance Phase)
๘. การแสดงผลการเรียนรู้กลับไปยังผู้เรียน (Feedback Phase) ผู้เรียนได้รับทราบผลเร็วจะทำให้มีผลดีและประสิทธิภาพสูง

ทฤษฎีการเรียนรู้ของกาเย่โรเบิร์ต กาเย่ (Robert Gagne) เป็นนักปรัชญาและจิตวิทยาการศึกษาชาวอเมริกา (๑๙๑๖-๒๐๐๒) ได้เสนอแนวความคิดเกี่ยวกับการสอน คือ ทฤษฎีเงื่อนไขการเรียนรู้ (Condition of Learning) โดยทฤษฎีการเรียนรู้ของกาเย่จัดอยู่ในกลุ่มผสมผสาน (Gagne's eclecticism) ซึ่งเชื่อว่าความรู้มีหลายประเภท บางประเภทสามารถเข้าใจได้อย่างรวดเร็วไม่ต้องใช้ความคิดที่ลึกซึ้ง บางประเภทมีความซับซ้อนจำเป็นต้องใช้ความสามารถในขั้นสูง ทฤษฎีการเรียนรู้ของกาเย่ อธิบายว่าการเรียนรู้มีองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ

ก. หลักการและแนวคิด

- ๑) ผลการเรียนรู้หรือความสามารถด้านต่างๆ ของมนุษย์ซึ่งมีอยู่ ๕ ประเภท คือ
 - ทักษะทางปัญญา (Intellectual skill) ซึ่งประกอบด้วยการจำแนกแยกแยะ การสร้างความคิดรวบยอด การสร้างกฎ การสร้างกระบวนการหรือกฎขั้นสูง
 - กลวิธีในการเรียนรู้ (Cognitive strategy)
 - ภาษาหรือคำพูด (verbal information)
 - ทักษะการเคลื่อนไหว (motor skills)
 - เจตคติ (attitude)

^๒สิริกัญญา จันทรงค์, ทฤษฎีการเรียนรู้ 8 ขั้น ของกาเย่ (Gagne), ออนไลน์. แหล่งที่มา: <https://sirikanya926.wordpress.com/> [๑ ก.ค. ๒๕๖๑]

๒) กระบวนการเรียนรู้และจดจำของมนุษย์ มนุษย์มีกระบวนการจัดกระทำข้อมูลในสมอง ซึ่งมนุษย์จะอาศัยข้อมูลที่สะสมไว้มามีการพิจารณาเลือกจัดกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และในขณะที่กระบวนการจัดกระทำข้อมูลภายในสมองกำลังเกิดขึ้น เหตุการณ์ภายนอกร่างกายมนุษย์มีอิทธิพลต่อการส่งเสริมหรือการยับยั้งการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในได้ ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนกาเยจึงได้เสนอแนะว่า ควรมีการจัดสภาพการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับการเรียนรู้แต่ละประเภท ซึ่งมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน และส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ภายในสมอง โดยการจัดสภาพภายนอกให้เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ภายในของผู้เรียน

ข. วัตถุประสงค์

เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาสาระต่างๆ ได้อย่างดี รวดเร็ว และสามารถจดจำสิ่งที่เรียนได้

ค. กระบวนการเรียนการสอน

กาเยได้นำเอาแนวความคิดมาใช้ในการเรียนการสอนโดยยึดหลักการนำเสนอเนื้อหา และจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์ หลักการสอน ๙ ประการ รายละเอียดแต่ละขั้นตอน มีดังนี้

๑. เร่งเร้าความสนใจ (Gain Attention) กระตุ้นหรือเร้าให้ผู้เรียนเกิดความสนใจกับบทเรียนและเนื้อหาที่จะเรียนการ เร้าความสนใจผู้เรียนนี้อาจทำได้โดย การจัดสภาพแวดล้อมให้ดึงดูดความสนใจเช่น การใช้ภาพกราฟิก ภาพเคลื่อนไหว และ/หรือการใช้เสียงประกอบบทเรียนในส่วนบทนำ

๒. บอกวัตถุประสงค์ (Specify Objective) การบอกให้ผู้เรียนทราบถึงจุดประสงค์ของบทเรียนนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการเรียนการสอนบนเว็บที่ผู้เรียนสามารถควบคุมการเรียนรู้ของตนเองได้ โดยการเลือกศึกษาเนื้อหาที่ต้องการศึกษาได้เอง ดังนั้นการที่ผู้เรียนได้ทราบถึงจุดประสงค์ของบทเรียนล่วงหน้าทำให้ผู้เรียนสามารถมุ่งความสนใจไปที่เนื้อหาบทเรียนที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งยังสามารถเลือกศึกษาเนื้อหาเฉพาะที่ตนยังขาดความเข้าใจที่จะช่วยทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตรงตามจุดประสงค์ของบทเรียนที่ได้กำหนดไว้

๓. ทบทวนความรู้เดิม (Activate Prior Knowledge) การทบทวนความรู้เดิมช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้เนื้อหาใหม่ได้รวดเร็ว ยิ่งขึ้น รูปแบบการทบทวนความรู้เดิมในบทเรียนบนเว็บทำได้หลายวิธี เช่น กิจกรรมการถามหรือการแบ่งกลุ่มให้ผู้เรี ตอบคำถาม-ยนอภิปรายหรือสรุปเนื้อหาที่ได้เคยเรียนมาแล้วเป็นต้น

๔. นำเสนอเนื้อหาใหม่ (Present New Information) การนำเสนอบทเรียนบนเว็บสามารถทำได้หลายรูปแบบด้วยกัน คือการนำเสนอด้วยข้อความ รูปภาพ เสียง หรือแม้กระทั่งวีดิทัศน์

อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญที่ผู้สอนควรให้ความสำคัญก็คือผู้เรียน ผู้สอนควรพิจารณาลักษณะของผู้เรียน เป็นสำคัญเพื่อให้การนำเสนอบทเรียนเหมาะสม สอดคล้องกับผู้เรียนมากที่สุด

๕. ชี้นำแนวทางการเรียนรู้ (Guide Learning)การชี้นำแนวทางการเรียนรู้หมายถึง การ ชี้นำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้เรียนใหม่ผสมผสานกับความรู้เก่า ที่เคยได้เรียนไปแล้ว เพื่อให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่รวดเร็วและมีความแม่นยำมากยิ่งขึ้น

๖. กระตุ้นการตอบสนองบทเรียน (Elicit Response)นักการศึกษาต่างทราบดีว่าการ เรียนรู้เกิดขึ้นจากการที่ผู้เรียนได้มีโอกาสมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนโดยตรง ดังนั้นใน การจัดการเรียนการสอนบนเว็บจึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งอาจทำ ได้โดยการจัดกิจกรรมการสนทนาออนไลน์รูปแบบ Synchronous หรือการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ผ่านเว็บบอร์ดในรูปแบบ Asynchronous เป็นต้น

๗. ให้ข้อมูลย้อนกลับ (Provide Feedback)ลักษณะเด่นประการหนึ่งของการเรียนการสอนบนเว็บก็คือการที่ผู้สอนสามารถ ติดต่อสื่อสารกับผู้เรียนได้โดยตรงอย่างใกล้ชิด เนื่องจาก บทบาทของผู้สอนนั้นเปลี่ยนจากการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แต่เพียง ผู้เดียวมาเป็นผู้ให้คำแนะนำและ ช่วยกำกับการเรียนของผู้เรียนรายบุคคล และด้วยความสามารถของอินเทอร์เน็ตที่ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนสามารถติดต่อ กันได้ตลอดเวลา ทำให้ผู้สอนสามารถติดตามก้าวหน้าและสามารถให้ผล ย้อนกลับแก่ผู้เรียนแต่ละคน ได้ด้วยความสะดวก

๘. ทดสอบความรู้ใหม่ (Assess Performance)การทดสอบความรู้ความสามารถ ผู้เรียนเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง เพราะทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนได้ทราบถึงระดับความรู้ ความเข้าใจที่ผู้เรียนมีต่อเนื้อหาในบทเรียนนั้นๆ การทดสอบความรู้ในบทเรียนบนเว็บสามารถทำได้ บบหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นข้อสอบแบบปรนัยหรืออัตนัย การจัดทำกิจกรรมการอภิปรายกลุ่มใหญ่หรือ กลุ่มย่อย เป็นต้น ซึ่งการทดสอบนี้ผู้เรียนสามารถทำการทดสอบบนเว็บผ่านระบบเครือข่ายได้

๙. สรุปและนำไปใช้ (Review and Transfer)การสรุปและนำไปใช้ จัดว่าเป็นส่วน สำคัญในขั้นตอนสุดท้ายที่บทเรียนจะต้องสรุปมโนคติของเนื้อหา เฉพาะประเด็นสำคัญๆ รวมทั้ง ข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสทบทวนความรู้ของตนเองหลังจากศึกษา เนื้อหาผ่านมาแล้วในขณะเดียวกันบทเรียนต้องชี้แนะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องหรือให้ข้อมูลอ้างอิง เพิ่มเติม เพื่อแนะแนวทางให้ผู้เรียนได้ศึกษาต่อในบทเรียนถัดไปหรือนำไปประยุกต์ใช้ กับงานอื่นต่อไป

องค์ประกอบที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ จากแนวคิดนักการศึกษา กาเย่ (Gagne) คือ

- ผู้เรียน (Learner) มีระบบสัมผัสและ ระบบประสาทในการรับรู้
- สิ่งเร้า (Stimulus) คือ สถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
- การตอบสนอง (Response) คือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

๒.๑.๔ ทฤษฎีการสอน

๑. ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญา (Multiple Intelligence)

ในการเรียนการสอนนั้น มักจะเน้นความสามารถของสมอง ในด้านของการใช้ภาษา การใช้ทักษะทางคณิตศาสตร์ และการคิดเชิงเหตุผล ซึ่งทำให้นักเรียนไม่สามารถพัฒนาความสามารถได้เท่าที่ควร ยกตัวอย่างนักเรียนบางคน มีความสามารถหลายด้าน เช่น ศิลปะ ดนตรี หรืออื่น ๆ แต่กลับต้องเรียนวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ที่ไม่ชอบ เมื่อผลการเรียนไม่ดี ผู้ปกครอง ครู เข้าใจว่า “เด็กโง่” แต่ความจริงถ้าพัฒนาให้ถูกด้าน นักเรียนคนนั้นอาจจะมีความสามารถมากกว่า ที่เห็นทั่วไป เพื่อเป็นการตอบโจทยนี้ “ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญา” (Multiple Intelligence) จึงถือกำเนิดขึ้นมาในวงการศึกษา

การ์ดเนอร์ (Gardner)^๗ ได้ให้ความหมายของเขาวนัปัญญาใหม่ว่า “ความสามารถในการแก้ปัญหาในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ หรือการสร้างสรรค์ผลงานต่าง ๆ ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรมในแต่ละแห่ง รวมทั้งความสามารถในการตั้งปัญหา เพื่อจะหาคำตอบ และเพิ่มพูนความรู้”

การ์ดเนอร์นั้น มีความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับสติปัญญาที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

๑) เขาวนัปัญญาของบุคคลมิได้มีเพียงความสามารถทางภาษา และทางคณิตศาสตร์เท่านั้น แต่มีอยู่อย่างหลากหลายถึง ๘ ประเภทด้วยกัน แต่การ์ดเนอร์เอง ก็กล่าวว่าอาจจะมีมากกว่า ๘ ประเภท โดยคนแต่ละคนจะมีความสามารถเฉพาะด้านแตกต่างกันไป ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องของความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถที่แตกต่างกันออกไปนี้ เมื่อผสมผสานออกมา แล้วจะก่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะตัวบุคคล

๒) เขาวนัปัญญาไม่ใช่สิ่งที่มั่นคงถาวรตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย หากแต่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพแวดล้อม และการส่งเสริมที่เหมาะสม

การ์ดเนอร์เองได้อธิบายถึงเขาวนัปัญญาไว้ว่า ประกอบด้วยความสามารถ ๓ ประการ ได้แก่

๑) ความสามารถในการแก้ปัญหาในสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปตามธรรมชาติ และตามบริบททางวัฒนธรรมของแต่ละบุคคล

๒) ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีประสิทธิภาพ และสัมพันธ์กับบริบททางวัฒนธรรม

๓) ความสามารถในการแสวงหาหรือตั้งปัญหาเพื่อหาคำตอบ และเพิ่มพูนความรู้

๑.๑ องค์ประกอบของทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญา (เขาวนัปัญญา ๘ ด้าน)

^๗ การ์ดเนอร์ (Gardner) อ้างในทศินา แคมมณี, ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๘๖.

พงษ์ศักดิ์ แป้นแก้ว ได้อธิบายเขาวนปัญญาซึ่งการ์ดเนอร์ได้เสนอไว้ ๘ ด้าน อย่างละเอียด ดังนี้ ๑. สติปัญญาด้านภาษา (Linguistic Intelligence) ๒. สติปัญญาในการใช้เหตุผลเชิงตรรกะและคณิตศาสตร์ (Logical Mathematical Intelligence) ๓. สติปัญญาด้านการเคลื่อนไหวร่างกายและกล้ามเนื้อ (Bodily Kinesthetic Intelligence) ๔. สติปัญญาด้านการมองเห็นและมิติสัมพันธ์ (Visual/Spatial Intelligence) ๕. สติปัญญาด้านดนตรี (Musical Intelligence) ๖. สติปัญญาด้านการเข้ากับผู้อื่น (Interpersonal Intelligence) ๗. สติปัญญาด้านการรู้จักและเข้าใจตนเอง (Intrapersonal Intelligence) ๘. สติปัญญาด้านการเป็นนักธรรมชาติวิทยา (Nationalism Intelligence)

๑.๒ การประยุกต์ทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญากับการสอนในชั้นเรียน

ทศนา แคมมณี^๙ กล่าวว่า การมองและเข้าใจเขาวนปัญญาในความหมาย ที่ต่างกันย่อมก่อให้เกิดการกระทำที่แตกต่างกัน ทฤษฎีพหุปัญญา ได้ขยายขอบเขตของความหมายของคำว่าปัญญาออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้นจากเดิม ส่งผลให้การจัดการเรียนการสอน ขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวางเช่นกัน แนวทางการนำทฤษฎีพหุปัญญามาใช้ในการเรียนการสอนมีหลากหลาย ดังนี้

๑. เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เหมือนกัน ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนควรมีกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย ที่สามารถส่งเสริมเขาวนปัญญาหลาย ๆ ด้านมิใช่มุ่งพัฒนาแต่เพียงเขาวนปัญญาด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น ดังเช่นในอดีตเรามักจะมีการเน้นการพัฒนาด้านภาษาและด้านคณิตศาสตร์ หรือด้านการใช้เหตุผลเชิงตรรกะอันเป็น การพัฒนาสมองซีกซ้ายเป็นหลัก ทำให้ผู้เรียนไม่มีโอกาสพัฒนาเขาวนปัญญาด้านอื่น ๆ เท่าที่ควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้เรียนที่มีเขาวนปัญญาด้านอื่นสูง จะขาดโอกาสที่จะเรียนรู้และพัฒนา ในด้านที่ตนมีความสามารถหรือถนัดเป็นพิเศษ การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมพัฒนาการของสติปัญญาหลาย ๆ ด้านจะช่วยให้ผู้เรียนทุกคนมีโอกาสนที่พัฒนาตนเองอย่างรอบด้าน พร้อมทั้งช่วยส่งเสริมอัจฉริยภาพ หรือความสามารถเฉพาะตนของผู้เรียนไปในตัว

๒. เนื่องจากผู้เรียนมีระดับพัฒนาการในเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เท่ากัน ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการในแต่ละด้านของผู้เรียน ตัวอย่างเช่น เด็กที่มีเขาวนปัญญาด้านดนตรีสูง จะพัฒนาปัญญาด้านดนตรีของตนไปอย่างรวดเร็วต่างจากเด็กคนอื่น ๆ ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเด็ก ที่มีขั้นพัฒนาการด้านใดด้านหนึ่งสูงควรต้องแตกต่างไป จากเด็กที่มีขั้นพัฒนาการในด้านนั้นต่ำกว่า

^๙พงษ์ศักดิ์ แป้นแก้ว, “พหุปัญญา (Multiple Intelligence)”, ศึกษาศาสตร์สาร, ๓๐(๑) (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๙-๑๑๙.

^๙ทศนา แคมมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๘๙-๙๐.

๓. เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีเขาวนปัญญาแต่ละด้านไม่เหมือนกัน การผสมผสานของความสามารถด้านต่าง ๆ ที่มีอยู่ไม่เท่ากันนี้ ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์ (Uniqueness) หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละคนซึ่งไม่เหมือนกัน หรืออีกนัยหนึ่ง เอกลักษณ์ของ แต่ละบุคคลทำให้แต่ละคนแตกต่างกัน และความแตกต่างที่หลากหลาย (Diversity) นี้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ดังนั้น กระบวนการคิดที่ว่าคนนี้โง่ หรือเก่งกว่าคนนั้นคนนี้จะควรจะเปลี่ยนไป การสอนควรเน้นการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน ครูควรสอน โดยเน้นให้ผู้เรียนค้นหาเอกลักษณ์ของตนเอง ตระหนักภูมิใจในเอกลักษณ์ของตนเอง และเคารพในเอกลักษณ์ของผู้อื่นรวมทั้งเห็นคุณค่า และเรียนรู้ที่จะใช้ความแตกต่างของแต่ละบุคคลให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่นนี้ ผู้เรียนก็จะเรียนรู้ด้วยความสุข มีทัศนคติที่ดีต่อตนเองเห็นคุณค่า ในตนเอง ในขณะเดียวกันก็มีความเคารพในผู้อื่น และอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน

๔. ระบบการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ควรจะต้องมีการปรับเปลี่ยนไปจากแนวคิดเดิมที่ใช้การทดสอบ เพื่อวัดความสามารถทางเขาวนปัญญาเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น และที่สำคัญคือไม่สัมพันธ์กับบริบทที่แท้จริงที่ใช้ความสามารถนั้น ๆ ตามปกติ วิธีการประเมินผลการเรียนการสอนที่ดี ควรมีการประเมินหลาย ๆ ด้าน และในแต่ละด้านควรเป็นการประเมินในสภาพการณ์ของปัญหาที่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยอุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเขาวนปัญญาด้านนั้น ๆ การประเมินจะต้องครอบคลุมความสามารถในการแก้ปัญหา หรือการสร้างสรรค์ผลงานโดยใช้อุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเขาวนปัญญาด้านนั้นอีกวิธีหนึ่ง คือการให้เรียนอยู่ในสภาพการณ์ ที่ซับซ้อนซึ่งต้องใช้สติปัญญาหลายด้าน หรือการให้อุปกรณ์ที่สัมพันธ์กับเขาวนปัญญา หลายๆ ด้านและสังเกตดูว่า ผู้เรียนเลือกใช้เขาวนปัญญาด้านใด หรือศึกษาและใช้อุปกรณ์ ซึ่งสัมพันธ์กับเขาวนปัญญาด้านใดมากเพียงไร

ในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่า ทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะทฤษฎีการสอนแบบพหุปัญญาข้างต้น เชื่อว่าบุคคลมีความสามารถในการเรียนรู้ไม่เท่ากัน และมีความสามารถแตกต่างกันไป ซึ่งการจัดการศึกษาแผนกบาลี ก็ควรคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียนทั้งในด้านความสามารถทางสมอง ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ เป็นต้นแล้ว จัดการเรียน การสอนให้หลากหลาย ทั้งด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยให้ครอบคลุมความสามารถ ของผู้เรียน การจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับขั้นพัฒนาการในแต่ละด้านของผู้เรียน การสอนที่เน้นการส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของผู้เรียน และที่สำคัญ คือการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ควรวัดความสามารถของผู้เรียนในหลาย ๆ ด้าน นอกจากการวัดด้านความจำแต่เพียงอย่างเดียว ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนได้อย่างสูงสุด

๒. ทฤษฎีการสอนแบบโพรมะทิสเต็ม (4 MAT'S Learning)

แมคคาร์ธี (Mc Cathy) ได้พัฒนารูปแบบการจัดการกิจกรรมเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ ๔ MAT นี้ โดยได้รับอิทธิพลแนวคิดจากทฤษฎีการเรียนรู้ของคอลัม (Kolb) ที่เสนอแนวความคิดเรื่อง

รูปแบบการเรียนรู้ว่า การเรียนรู้เกิดจากความสัมพันธ์ ๒ มิติ คือ การรับรู้ (perception) และกระบวนการจัดการข้อมูล (processing) การรับรู้ของบุคคลอาจเป็นประสบการณ์ตรง อาจเป็นความคิดรวบยอดหรือมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม ส่วนกระบวนการจัดการกระทำกับข้อมูลคือการลงมือปฏิบัติ ในขณะที่บางคนเรียนรู้ผ่านการสังเกต และนำข้อมูลนั้นมาคิดอย่างไตร่ตรอง แมคคาร์ธีแบ่งผู้เรียนออกเป็น ๔ แบบ คือ ๑) ผู้เรียนที่ถนัดการเรียนรู้โดยจินตนาการ (Imaginative Learners) ๒) ผู้เรียนที่ถนัดการรับรู้มโนทัศน์ที่เป็นนามธรรม นำกระบวนการสังเกตอย่างไตร่ตรอง หรือเรียกว่าผู้เรียนที่ถนัดการวิเคราะห์ (Analytic Learners) ๓) ผู้เรียนที่ถนัดการรับรู้มโนทัศน์แล้วผ่านกระบวนการลงมือทำหรือที่เรียกว่าผู้เรียนที่ถนัดการใช้สามัญสำนึก (Commonsense Learners) และ ๔) ผู้เรียนที่ถนัดการรับรู้จากประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมและนำสู่

เมื่อวิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีการสอนแบบ ๔ MAT จะได้ประเด็นหลัก ของแนวคิดซึ่งสรุปได้เป็น ๓ ประเด็น ดังนี้^{๑๐}

๑. แบบฉบับหรือลีลาการเรียนรู้ของผู้เรียนมีความแตกต่างกันตามความแตกต่างระหว่างบุคคลมี ๔ แบบ ได้แก่

- ผู้เรียนแบบที่ ๑ (Imaginative Learners) คือ ผู้เรียนที่มีความถนัดในการรับรู้จากประสบการณ์รูปธรรม ผ่านกระบวนการจัดข้อมูลด้วยการสังเกตอย่างไตร่ตรอง เขาจะเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับประสบการณ์เดิมของตนเองได้อย่างดี การเรียนแบบร่วมมือ การอภิปรายและการทำงานกลุ่มจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนกลุ่มนี้ คำถามนำทางสำหรับผู้เรียนกลุ่มนี้คือ “ทำไม” (Why?)

- ผู้เรียนแบบที่ ๒ (Analytic Learners) คือ ผู้เรียนที่มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์จะสามารถเรียนรู้ความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรมได้เป็นอย่างดี ผู้เรียนกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับความรู้ที่เป็นทฤษฎี รูปแบบ และความรู้จากผู้เชี่ยวชาญ การอ่าน การค้นคว้าข้อมูลจากตำราหรือเอกสารต่าง ๆ รวมทั้งการเรียนรู้แบบบรรยาย จะส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนเหล่านี้ คำถามนำทางสำหรับผู้เรียนในกลุ่มนี้คือ “อะไร” (What?)

- ผู้เรียนแบบที่ ๓ (Commonsense Learners) คือ ผู้เรียนที่มีความสามารถ/มีความถนัดในการรับรู้ความคิดรวบยอดที่เป็นนามธรรมแล้วนำสู่การลงมือปฏิบัติ เขาให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้ความรู้ ความก้าวหน้า และการทดลองปฏิบัติ กิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติและกิจกรรมการแก้ปัญหาจะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนในกลุ่มนี้ คำถามนำทางสำหรับผู้เรียนในกลุ่มนี้คือ “อย่างไร” (How?)

- ผู้เรียนแบบที่ ๔ (Dynamic Learners) คือ ผู้เรียนที่มีความถนัดในการเรียนรู้ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมแล้วนำสู่การลงปฏิบัติ เขาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่เป็นการสำรวจ

^{๑๐} สุชีรา สาข้อง, รูปแบบการเรียนการสอนตามวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://krusucheeera.blogspot.com/2011/04/4-mat.html> [๑ ก.ค. ๒๕๖๑].

ค้นคว้า การค้นพบด้วยตนเอง แล้วเชื่อมโยงความรู้เหล่านั้นไปสู่การทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง คำถามนำทางสำหรับผู้เรียนในกลุ่มนี้คือ “ถ้า” (If?)

๒. ลีลาการสอนหรือวิธีการสอนของครูจึงต้องมี ๔ แบบเพื่อตอบสนอง ความแตกต่างระหว่างบุคคลเช่นกัน

บทบาทที่ ๑ ครู คือ ผู้กระตุ้นสร้างแรงจูงใจ ครูจะต้องเป็นผู้ช่วย / กระตุ้น การเรียนรู้ และสร้างแรงจูงใจให้กับนักเรียนโดยการให้เขาได้สังเกต คิดไตร่ตรองสัมผัส ครูนำประสบการณ์จริงไปสู่การคิดกระตุ้นให้เขาได้ฟังได้เห็น และอยากคิดอยากตั้งถามซึ่งคำถาม ที่เกิดขึ้นมีหลากหลายมากมาย แต่สิ่งที่ควรเกิดขึ้นกับผู้เรียนมากที่สุด คือ คำว่า ทำไมวิธีการสอน อาจใช้สถานการณ์จำลอง การอภิปราย การให้สังเกตสิ่งต่าง ๆ การตั้งคำถามบทบาทนี้จะทำให้ผู้เรียนแบบที่ ๑ (WHY) มีความสุขความสบายใจในการเรียนมากที่สุดเจตนาของ ๔ MAT ในชั้น WHY จะเป็นการกระตุ้นช่วยเหลือโดยการให้นักเรียนได้สังเกตได้ฟังแล้ว ทิ้งปริศนาให้นักเรียนขบคิดจนเกิดการตั้งคำถามถามให้ได้ว่า ทำไมกับครูหรือกับตนเองหรือกับใคร ๆ เพื่อเขาจะได้มีความกระตือรือร้น และมีแรงจูงใจในการแสวงหาคำตอบหรือความรู้ในชั้น What หรือ ชั้น How ได้ต่อไป

บทบาทที่ ๒ ครู คือ ผู้สอนผู้บอกความรู้ บทบาทของครูเป็นผู้บอกความรู้ ป้อนความจริงให้กับนักเรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ครูจะต้องให้ความรู้เนื้อหาที่ลึกซึ้งให้แก่ นักเรียน ครูเป็นผู้สอนผู้แจ้งให้ทราบบทบาทที่ ๒ นี้จะทำให้ผู้เรียนแบบ ที่ ๒ (WHAT) มีความสุขความสบายใจในการเรียนมากที่สุด

บทบาทที่ ๓ ครู คือ โค้ชหรือผู้ฝึกสอนครูจะปล่อยให้ นักเรียนลงมือทำจาก ของจริง และฝึกปฏิบัติจากของจริงด้วยตนเองครูเพียงแต่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก และจัดเตรียมสื่ออุปกรณ์ให้นักเรียน เป็นเพียงผู้ชี้แนะแนะนำ เพื่อให้นักเรียนลงมือปฏิบัติงานให้สำเร็จครูจึงเปรียบเสมือนโค้ช หรือผู้ฝึกสอน ครูจำเป็นจะต้องออกแบบกิจกรรมให้ได้ เพื่อให้นักเรียนกระหายอยากลงมือปฏิบัติ บทบาทนี้ผู้เรียนแบบที่ ๓ (HOW) จะมีความสุขความสบายใจมากที่สุด

บทบาทที่ ๔ ครู คือ ผู้ประเมินผลผู้ร่วมเรียนรู้ผู้แก้ไขครูจัดสถานการณ์ ให้นักเรียนได้ ค้นหา คิดค้น และทดลองทำสิ่งใหม่ ๆ ด้วยตัวของเขาเองโดยการกระตุ้นและกำหนดสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เขาได้คิดค้น หรือค้นพบสิ่งใหม่ ๆ เช่นถ้าไม่เป็นอย่างนี้แล้วจะเป็นอย่างไร ได้อีกมันจะเป็นแบบอื่นได้หรือไม่ ถ้าไม่เป็นอย่างนี้ มันจะเกิดอะไรขึ้นหรือถ้าเป็นอย่างนี้แล้ว จะเกิดอะไรขึ้น หรือถ้ามันเป็นอย่างนั้นแล้วจะทำอย่างไร ตัวอย่างเช่นครูสอนการเพาะถั่วงอก ด้วยกระดาดขี้หนู เมื่อถึงชั้น IF อาจตั้งคำถามว่าจากเมล็ดถั่วงอกมันจะงอกออกมาภายในกี่วันจะมีใบกี่ใบหรือถ้าไม่ใช้กระดาดขี้หนูจะใช้วัสดุอื่นได้หรือไม่ หรือถ้ามันไม่งอกเพราะอะไรจะเกิดอะไรขึ้นถ้าเพาะในห่อกับเพาะกลางแจ้งถ้าเพาะในห่อไม่มีแสงเป็นอย่างไร ถ้าเพาะกลางแจ้งถั่วงอกจะเป็นอย่างไร ครูจะกระตุ้นให้นักเรียนลอง ผิดลองถูกและเรียนรู้เองสอนกันเองค้นพบความรู้ด้วยตนเองครูเพียงแต่เป็นผู้ร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับ

นักเรียน และทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินความรู้ และผลงานนักเรียนว่าเป็นอย่างไร และคอยแก้ไขแนะนำ ผลงานของนักเรียนเท่านั้นในชั้น IF นี้ นักเรียนจะสามารถประมวลความรู้ที่ได้รับให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ หรือนำเอาความรู้ที่ได้รับ ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

๓. รูปแบบการสอนทั้ง ๔ แบบจะมี ๘ เทคนิคเพื่อพัฒนาสมองทั้ง ๒ ซีก คือ เริ่มจาก เทคนิค ขวา-ซ้าย ขวา-ซ้าย ซ้าย-ขวา ซ้าย-ขวา ตามลำดับต่อเนื่องกันไป ๘ ขั้นตอน

ในความเห็นของผู้วิจัยเห็นว่าทฤษฎีนี้ สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า ทฤษฎี การสอนแบบ ๔ MAT เข้ากันได้กับการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเน้นผู้เรียนเป็น ศูนย์กลาง และการจัดการเรียนการสอนควรคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยใช้กระบวนการ สอนที่เน้นการพัฒนาสมองทั้งสองซีก ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตัวเองได้อย่างสมบูรณ์ครบ ทุกด้าน และบรรลุถึงความสำเร็จในการเรียนรู้ตามวิธีที่ตนเอง มีความถนัด ซึ่งหากครูสอนพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลีสามารถนำไปใช้ ในการเรียนการสอน ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ก็จะสามารถพัฒนา นักเรียนให้เป็นคน เก่ง ดี และมีความสุขเต็มตามศักยภาพของแต่ละคนได้อย่างเต็มที่

๒.๑.๕ แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษา

๒.๑.๕.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอน

การเรียนและการสอน เป็นคำที่มักใช้คู่กันเรียกรวมกันว่า การเรียนการสอน ทั้งนี้ เพราะ คำทั้งสองมีความสัมพันธ์กัน ทั้งการสอน และการเรียน ต่างเป็นกระบวนการ ที่เกี่ยวเนื่องกัน การ สอนเป็นการตั้งใจกระทำให้เกิดการเรียนรู้ และการสอนที่ดีย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ดี ผู้สอนเป็นผู้มี บทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ และมีทักษะจะ ช่วยให้ผู้เรียนเรียนอย่างมีความหมาย มีคุณค่า เป็นการประหยัดเวลา และป้องกันการสูญเปล่า ดังนั้น ผู้สอนจึงควรมีความรู้พื้นฐาน เกี่ยวกับการเรียนการสอนในเรื่อง ดังต่อไปนี้^{๑๑}

๑. ความหมายของการเรียนการสอน

การบริหารโรงเรียนทั้งหมดการเรียนการสอนเป็นงานที่มีความสำคัญมากที่สุดส่วนงาน อย่างอื่นเป็นงานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้การเรียนการสอนมีคุณภาพและอำนวยความสะดวกให้กับ การเรียนการสอน การเรียนการสอนเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษาผลงานด้านวิชาการเป็นตัว ชี้ให้เห็นถึงมาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาว่าจัดการศึกษาบรรลุผลตามวัตถุประสงค์เพียงใด การเรียนการสอนมีความหมายตรงกับงานวิชาการมีผู้รู้ และนักวิชาการด้านการศึกษาให้ความหมาย ของการจัดการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

^{๑๑} อารมณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๑.

กรณีการ ิณญาค^{๑๒} กล่าวว่า การเรียนการสอน เป็นพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู และนักเรียน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์^{๑๓} ให้ความหมายการเรียนการสอนในรูปของ การถ่ายทอดสิ่งที่เป็นหลักการทฤษฎี โดยอาศัยเทคนิควิธีจะผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และประสิทธิภาพในการสอน

โฮว์ และตันแคน^{๑๔} ให้ความหมายไว้ว่า หมายถึง กิจกรรมของบุคคลซึ่งมีหลักการ และเหตุผลเป็นกิจกรรม ที่บุคคลได้ให้ความรู้ของเขาย่างสร้างสรรค์ และเพื่อสนับสนุนให้ผู้อื่นเกิดการเรียนรู้ ดังนั้น การสอนจึงเป็นกิจกรรมในแง่มุมต่าง ๆ ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านหลักสูตร เป็นการศึกษาถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาความเข้าใจจุดประสงค์ของแต่ละกลุ่มวิชาการตั้งจุดประสงค์ของการเรียนการสอน ให้ชัดเจนตลอดจนการเลือกเนื้อหาให้เหมาะสมสอดคล้องกับท้องถิ่น

๒. ด้านการเรียนการสอนเป็นขั้นตอนของการเลือกวิธีสอน และเทคนิค การสอนที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุถึงจุดประสงค์การเรียนรู้ที่วางไว้

๓. ด้านการวัดผลเป็นขั้นของการเลือกวิธีวัดผลที่เหมาะสม และขั้นของ การวิเคราะห์ผล

๔. ด้านการประเมินผลการสอนเป็นขั้นตอนในการประเมินผลการสอนทั้งหมด ตั้งแต่การวางจุดประสงค์การเรียนรู้ การเลือกเนื้อหา วิธีสอน ตลอดจนความเที่ยงตรง และเชื่อถือได้ของการวัดผลที่ครูได้กระทำไว้

จากความหมายของการเรียนการสอนข้างต้น อาจจะสรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียน ที่ผ่านการถ่ายทอดสิ่งที่เป็นหลักการทฤษฎีโดยอาศัยเทคนิควิธีการ ที่จะทำให้การเรียนการสอน และผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ที่วางไว้

๒. องค์ประกอบของการเรียนการสอน

การเรียนการสอนจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยองค์ประกอบหลายด้านทุกสิ่ง ทุกอย่างเกี่ยวข้องกับการสอน และมีส่วนส่งเสริมให้การสอนประสบผลสำเร็จได้ จัดเป็นองค์ประกอบของการเรียนการสอนทั้งสิ้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ดังนี้

^{๑๒}กรณีการ ิณญาค, “พฤติกรรมกรรมการเรียนการสอนที่พึงประสงค์”, กองทุนส่งเสริมการศึกษาเอกชน, (มกราคม ๒๕๓๕) : หน้า ๓.

^{๑๓}พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์, “บรรยาการการเรียนการสอนปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการสอน”, กองทุนส่งเสริมการศึกษาเอกชน, (มกราคม ๒๕๓๖) : หน้า ๗.

^{๑๔}John B. Hough and Thomas K. Duncan, อ้างในพระมหาธีรสุข ธรรมสาร (อุบไซ), “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลีโลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, ๒๕๕๔, หน้า ๓๓.

สุพิน บุญชูวงศ์^{๑๕} กล่าวถึงองค์ประกอบของการสอนไว้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. ครูเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ บุคลิกภาพ และความสามารถของครูผู้สอนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน ผู้สอนควรมีบุคลิกภาพที่ดี และรู้จักเลือกใช้วิธีสอน ที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการเรียนรู้

๒. นักเรียน หรือผู้เรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญ เท่ากับผู้สอนความสำเร็จในการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญของผู้เรียน ผู้สอนจึงควรเป็นผู้แนะแนว แนะนำ และจัดมวลงประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้มากที่สุด

๓. สิ่งที่จะสอนได้แก่เนื้อหาวิชาต่าง ๆ ครูจะต้องจัดเนื้อหาให้มีความสัมพันธ์กัน น่าสนใจเหมาะสมกับวัย ระดับชั้น และสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ของการเรียน การสอน

ลำพอง บุญช่วย^{๑๖} กล่าวถึงองค์ประกอบของการเรียนการสอนไว้ ๗ ประการ ดังนี้

๑. ครูผู้สอน

๒. ผู้เรียน

๓. หลักสูตร

๔. วิธีสอน

๕. วัตถุประสงค์ของการสอน

๖. สื่อการสอน

๗. การประเมินผล

กล่าวโดยสรุปองค์ประกอบของการเรียนการสอนมีทั้งองค์ประกอบรวม และองค์ประกอบย่อย องค์ประกอบรวมเป็นส่วนสร้างให้เกิดการสอน ส่วนองค์ประกอบย่อยเป็นส่วนเสริมให้การสอนมีความสมบูรณ์มีประสิทธิภาพ และมีคุณค่าแก่ผู้เรียน

๓. หลักพื้นฐานในการเรียนการสอน

ในการดำเนินงานทุกอย่างจำเป็นต้องมี หลักการเป็นเครื่องยึดถือ เพื่อให้งานดำเนินไปเป้าหมายเดียวกัน ในการสอนก็เช่นเดียวกันจำเป็นต้องมีหลักการสอน เพื่อให้งาน การสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผลตามจุดหมายของหลักสูตร ดังนั้น หลักการสอนจึงเป็นความรู้พื้นฐานที่สำคัญสำหรับผู้เป็นครู แม้ว่าผู้สอนแต่ละคนจะมีเทคนิคการสอนเฉพาะตนแต่ก็จะยึดหลักการพื้นฐานเดียวกัน ในเรื่องของหลักการพื้นฐานสำหรับการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้หลายท่าน ดังนี้

^{๑๕} สุพิน บุญชูวงศ์, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๒), หน้า ๔-๕.

^{๑๖} ลำพอง บุญช่วย, **การสอนเชิงระบบ**, (ปทุมธานี: วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐), หน้า

สันต์ ธรรมบำรุง^{๑๗} กล่าวถึงหลักการจัดการเรียนการสอนไว้ ๑๐ ประการได้แก่

๑. การเตรียมตัวนักเรียนก่อนสอน
๒. การให้แบบอย่างหรือให้เห็นผลงานที่ต้องการให้นักเรียนทำเมื่อจบบทเรียน
๓. การตั้งใจ
๔. การให้นักเรียนมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการเรียน
๕. การแนะแนวทางนักเรียน
๖. การฝึกฝน ฝึกหัด
๗. การรู้ผลของตนเอง
๘. การจัดลำดับขั้นของสิ่งที่เรียน
๙. ความแตกต่างระหว่างบุคคล
๑๐. การสอนของครู

ปรีชา คัมภีรปกรณ^{๑๘} กล่าวถึงหลักการสอนว่า ควรจะประกอบด้วยสิ่งต่อไปนี้ คือ

๑. มีวัตถุประสงค์ในการสอนที่แน่นอน
๒. มีวิธีการสอนที่ดี
๓. มีวิธีการประเมินผลที่ดี

ชัยยงค์ พรหมวงศ์^{๑๙} กล่าวถึงหลักพื้นฐานในการสอนไว้ ๔ ประการคือ

๑. หลักการเตรียมความพร้อมพื้นฐาน ได้แก่ การเตรียมตัวผู้สอนด้านความรู้ ด้านทักษะการสอน และด้านการแก้ปัญหาการสอน
๒. หลักการวางแผน และเตรียมการสอน ได้แก่ การเตรียมเขียนแผน การสอน ผลิตภัณฑ์ เตรียมแบบทดสอบ และซ่อมสอน
๓. หลักการใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น หลักความแตกต่างระหว่างบุคคล หลักการเร้าความสนใจ หลักการเสริมแรง ฯลฯ
๔. หลักการประเมินผล และรายงานผลซึ่งเกี่ยวกับการกำหนดจุดประสงค์การสอน การสร้าง และใช้เครื่องมือประเมิน การตีความหมาย และรายงานผลการประเมิน

^{๑๗} สันต์ ธรรมบำรุง, การสอนสังคมศึกษา, เอกสารการนิเทศการศึกษาลบปีที่ ๑๒๒๑ หน่วยศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๓), หน้า ๕๖-๖๐.

^{๑๘} ปรีชา คัมภีรปกรณ, หลักการสอน, เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน หน่วยที่ ๘ - ๑๕, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒), หน้า ๕.

^{๑๙} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, การวางแผนการสอน, เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู หน่วยที่ ๑ - ๘, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕), หน้า ๓๕-๓๙.

ความเห็นของผู้ทำวิจัย เห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนนี้ สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ต้องอาศัยกระบวนการของการจัดการเรียนการสอนที่ดี ทั้งด้านการวางแผนการสอน การใช้หลักจิตวิทยาเข้ามาช่วยในการสอนเป็นต้น จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี โดยที่ครูผู้สอนเป็นผู้ มีบทบาทสำคัญในการทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ผู้สอนที่สอนอย่างมีหลักการมีความรู้ และมีทักษะจะช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยความหมาย เป็นการประหยัดเวลา และป้องกันการสูญเปล่า

๒.๑.๕.๒ แนวคิดด้านสื่อการเรียนการสอน

สื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูจะต้องดำเนินการ เพื่อให้กระบวนการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ ผู้เรียนเกิดการรับรู้ได้ดีโดยมีสื่อการเรียนการสอน เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นความสนใจทำให้ผู้เรียนมีพัฒนาการ ด้านความรู้ความเข้าใจทักษะปฏิบัติ และทัศนคติได้ตามที่ครูต้องการ และยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้นักเรียนสามารถเข้าใจเรื่องที่สอนได้ชัดเจนขึ้น ในเรื่องของสื่อการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้หลายท่าน ดังนี้

๑. ความหมายของสื่อการเรียนการสอน

กิดานันท์ มลิทอง^{๒๐} กล่าวว่า สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำ และถ่ายทอดความรู้จากครูผู้สอน หรือจากแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถบรรลุ ถึงวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้

กระทรวงศึกษาธิการ^{๒๑} ได้ให้ความหมายของคำว่า สื่อการเรียนรู้ว่า หมายถึง วิธีการหรือกระบวนการวัสดุของจริงเครื่องมือที่จัดทำขึ้น เพื่อใช้ในการเรียนการสอนซึ่งมีสาระที่เป็นประโยชน์ต่อประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นไปตามหลักสูตรกำหนดไว้

ชม ภูมิภาค^{๒๒} กล่าวถึง สื่อการเรียนการสอนว่า หมายถึง ระบบการนำวัสดุอุปกรณ์ และวิธีการมาเป็นตัวกลางในการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน

นิคม ทาแดง, กอบกุล ปราบประชา, และอำนาจ เดชชัยศรี^{๒๓} ให้ความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง ตัวกลางหรือสิ่งต่าง ๆ เช่น วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือและเทคนิค

^{๒๐} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

^{๒๑} กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, ศูนย์พัฒนาหนังสือชุดฝึกอบรมวิทยากรแกนนำหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ เรื่องการพัฒนาสื่อการสอน ชุดที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าพัสดุภัณฑ์, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕-๔๗.

^{๒๒} ชม ภูมิภาค, สื่อการศึกษา, วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

วิธีการรวมทั้งกิจกรรมต่าง ๆ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เกิดการพัฒนาและสามารถนำความรู้ที่ได้รับนั้นไปใช้ในการประกอบอาชีพ ตลอดจนการดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพ

ปองสุข คัมภี^{๒๔} ได้สรุปความหมายของสื่อการเรียนการสอนไว้ว่า หมายถึง อะไรก็ได้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลาง เป็นพาหะ เป็นตัวช่วย หรือเครื่องมือช่วยในการถ่ายทอดความรู้เนื้อหาสาระความเข้าใจจากผู้สอนไปยังผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพ

ฐาปนีย์ ธรรมเมธา^{๒๕} ได้สรุปความหมาย ของสื่อการเรียนการสอนและสื่อการศึกษาไว้ว่า หมายถึง ตัวกลางที่ช่วยนำ และถ่ายทอดความรู้จากผู้สอน หรือแหล่งความรู้ไปยังผู้เรียนทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนที่ตั้งไว้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอน เป็นสิ่งที่ใช้เป็นตัวกลาง หรือช่องทางในการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนไปยังผู้เรียน เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันและทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนตั้งไว้

๒. คุณค่าและความสำคัญของสื่อในกระบวนการเรียนการสอน

สื่อการสอนนับว่าเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการเรียนรู้ เนื่องจากเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเนื้อหาจากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน หรือเป็นสื่อสำหรับให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ในเรื่องคุณค่าและความสำคัญของสื่อการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้ ดังนี้

สันตติ ภิบาลสุข และพิมพ์ใจ ภิบาลสุข^{๒๖} ได้กล่าวถึงความสำคัญ ของสื่อการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

๑. การที่จำนวนนักเรียนเพิ่มขึ้น สื่อการสอนจึงมีความสำคัญในการปรับปรุงการสอนเพื่อให้สนองความต้องการของผู้เรียน

๒. สื่อการสอนช่วยแก้ปัญหาพื้นฐาน หรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกัน อันเนื่องมาจากการย้ายจากถิ่นอื่น ๆ ไปเรียนรวมกันในชุมชน หากครูรู้จักใช้สื่อการสอน และมีเทคนิคที่ดีพอ

^{๒๓}นิคม ทาแดง, กอบกุล ปราบประชา, และอำนาจ เดชชัยศรี, **ชุดฝึกหัดอบรมครู, ประมวลสาระเรื่องเทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๖.

^{๒๔}ปองสุข คัมภี, “การศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนของอาจารย์ในโปรแกรมวิชาวิทยาศาสตร์การศึกษาศาสตร์ : สถาบันราชภัฏ ๖ แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๕), หน้า ๘.

^{๒๕}ฐาปนีย์ ธรรมเมธา, **สื่อการศึกษาเบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม: ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษามหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๙), หน้า ๔๓.

^{๒๖}สันตติ ภิบาลสุข และพิมพ์ใจ ภิบาลสุข, **การใช้สื่อการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: พิธีพันทนา, ๒๕๒๔), หน้า ๔๓.

๓. เรียนที่มีประสบการณ์ หรือพื้นฐานภูมิหลังที่ดีแล้ว ย่อมต้องการครูที่มีวิธีสอนที่ดี สื่อการสอนจะช่วยทำให้การสอนของครูบรรลุเป้าหมายได้

๔. นักเรียนที่อยู่ในสภาพเสียเปรียบ หรือผู้ยากไร้อาจได้ประโยชน์จากสื่อการสอนที่ครูจัดเตรียมไว้

ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม^{๒๗} ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนว่า สามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพทางการศึกษาในลักษณะ ดังต่อไปนี้

๑. ด้านการสอน สื่อสามารถช่วยสอนแทนครูได้ .

๒. ด้านผู้เรียน สื่อสามารถเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามลำดับความสามารถ .

๓. ด้านผู้บริหาร สื่อการเรียนการสอนจะช่วยเพิ่มคุณภาพการศึกษา ลดงบประมาณทางการศึกษา ควบคุมมาตรฐานการเรียนการสอนของครู บริหารหลักสูตรให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

๔. ด้านหลักสูตรสื่อสามารถช่วยให้การเรียนการสอนดำเนินไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตร ช่วยให้ผู้เรียนและผู้สอนมีทัศนคติที่ดี ต่อการใช้หลักสูตรสามารถทำให้หลักสูตรเปิดกว้างได้ รวมทั้งให้หลักสูตรเกิดการยืดหยุ่น

ฐาปนีย์ ธรรมเมธา^{๒๘} ได้สรุปคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

๑. ช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอนในด้านการเตรียมการสอน หรือเนื้อหา การสอนโดยจัดให้ผู้เรียนศึกษาเนื้อหาจากสื่อการสอน เช่น ใช้บทเรียนโปรแกรมชุดการสอน

๒. การใช้สื่อการสอนเป็นการช่วยสร้างบรรยากาศในการสอนให้น่าสนใจ แทนที่จะฟังผู้สอนบรรยายอย่างเดียว ผู้เรียนจะได้เห็นผู้สอนใช้สื่อประกอบการบรรยายทำให้เนื้อหาน่าสนใจมากยิ่งขึ้น

๓. สื่อช่วยสร้างความมั่นใจในการสอนของผู้สอนให้มากขึ้นด้วย เช่นกรณีผู้สอนจำเนื้อหาหรือลำดับการสอนไม่ได้ ผู้สอนอาจดูได้จากสื่อที่เตรียมมา กรณีผู้สอนพูดไม่เก่ง หรือผู้สอนเป็นอาจารย์ใหม่ สื่อการสอนจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นให้กับผู้สอน

๔. เมื่อผู้สอนเห็นคุณค่าของสื่อการสอน ย่อมเป็นการกระตุ้นให้ผู้สอนตื่นตัวในการเตรียมการผลิต เลือก หรือจัดหาสื่อการสอน ตลอดจนเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ในการสอน

๕. สื่อการสอนช่วยกระตุ้นและเร้าความสนใจให้กับผู้เรียน ทำให้เกิดความสนุกสนานและไม่เบื่อหน่ายต่อการเรียน

^{๒๗}ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม, การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐-๑๒.

^{๒๘}ฐาปนีย์ ธรรมเมธา, สื่อการศึกษาเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม: ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗-๔๘.

๖. สื่อการสอนช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหา บทเรียนที่ยากสลับซับซ้อนได้ง่าย และรวดเร็วขึ้นตลอดจนช่วยสร้างความคิดรวบยอดในเรื่องนั้นอย่างรวดเร็ว และถูกต้อง

๗. สื่อช่วยแก้ปัญหาเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล ในแง่ความสนใจ ระดับสติปัญญา และศักยภาพแห่งความคิดสร้างสรรค์

๘. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้นทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

๙. สื่อช่วยดีประสพการณ์นอกห้องเรียนที่อยู่ไกล มีข้อจำกัดเรื่องเวลา ระยะทาง และสถานที่มาสู่ห้องเรียนได้

วาสนา ขาวหา^{๒๙} กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนมีความจำเป็นต่อการเรียนการสอนในฐานะเป็นตัวกลาง ที่จะช่วยในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

๑. การเพิ่มจำนวนนักเรียน สื่อการสอนมีความสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพการสอน เพื่อให้เพียงพอแต่ความต้องการของผู้เรียน

๒. สื่อการสอนช่วยแก้ปัญหาพื้นฐาน หรือภูมิหลังของนักเรียนที่แตกต่างกัน

๓. สื่อการสอนช่วยให้ครูสอนได้ดีขึ้น และช่วยทำให้การสอนของครูบรรลุเป้าหมาย

๔. สื่อการสอนสำเร็จรูปช่วยให้นักเรียนอยู่ในสภาพเสียเปรียบ หรือผู้ยากไร้สามารถเรียนได้ทัดเทียมผู้มีฐานะดีกว่า

ไชยยศ เรืองสุวรรณ^{๓๐} ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนว่าสื่อการเรียนการสอนมีคุณค่า หรือลักษณะพิเศษต่างๆ ภายในตัวสื่อเอง และมีผลดีต่อการจัดการเรียน การสอน ซึ่งคุณค่าของสื่อการเรียนการสอนโดยทั่วไปสรุปได้ ดังนี้

๑. ช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ของผู้เรียน

๒. ทำให้เนื้อหาวิชาความรู้ที่สอนมีความหมายต่อนักเรียนมากขึ้น

๓. ได้รับความสนใจของผู้เรียน ทำให้ครูสามารถสอน และจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้กว้างขวางมากขึ้น

๔. เป็นเครื่องมือชี้แนะการตอบสนองของผู้เรียนไม่ว่าจะเป็นการสอนโดยใช้เทคนิคแบบใดก็ตาม

๕. สามารถเอาชนะข้อจำกัดต่าง ๆ ทางกายภาพได้

^{๒๙} วาสนา ขาวหา, สื่อการเรียนการสอน, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๓๐} ไชยยศ เรืองสุวรรณ, เทคโนโลยีทางการศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๓๙-๑๔๐.

๖. ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการเรียนต่าง ๆ เช่น การแก้ปัญหา

๗. เป็นเครื่องมือสำหรับครูในการวินิจฉัยผลการเรียน และช่วยในการสอนซ่อมเสริม

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า สื่อการเรียนการสอนมีคุณค่า และประโยชน์ต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก คือ ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนให้สูงขึ้น ด้านปริมาณ และประหยัดเวลาในการเรียนรู้ ตลอดจนสื่อบางชนิดสามารถทดแทนการสอนของครูได้สามารถทำให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้

๓. ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

สื่อการสอนมีอยู่หลายลักษณะหลายประเภท ซึ่งผู้รู้ทางเทคโนโลยีทางการศึกษาหลายท่าน ได้จัดแบ่งแตกต่างกันออกไป ในเรื่องประเภทของสื่อการสอนนี้ ได้มีนักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ดังนี้

จรัสพรรณ ศิลาวรรณ^{๓๑} กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนสามารถจัดแบ่งได้ ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. สื่อการสอนประเภทวัสดุ (Materials) ได้แก่ สื่อที่มีขนาดเล็กที่ผลิตขึ้นมาจากวัสดุต่าง ๆ บางทีก็เรียกสื่อประเภทนี้ว่า (Software)

๒. สื่อการสอนประเภทอุปกรณ์หรือเครื่องมือ (Equipment) หมายถึง สื่อที่เป็นอุปกรณ์หรือเครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งอาจจะประกอบไปด้วยกลไกทางไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ ต่าง ๆ เช่น เครื่องฉายภาพยนตร์ เครื่องฉายสไลด์ เครื่องฉายภาพโปรเจกเตอร์ เครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องเล่น แผ่นเสียง เครื่องบันทึกเสียง เครื่องเล่นและบันทึกภาพวิดีโอ เครื่องช่วยสอนแบบ ต่าง ๆ ตลอดจนคอมพิวเตอร์ กระดาษขอลูก แผ่นป้ายสำลี แผ่นป้ายนิเทศ แผ่นป้ายไฟฟ้าและอื่น ๆ เป็นต้น

๓. สื่อประเภทเทคนิควิธีการหรือกิจกรรม เป็นสื่อการสอนที่ไม่ใช่เป็นการใช้วัสดุ หรือเครื่องมือเท่านั้นแต่เป็นกิจกรรมหรือวิธีการที่อาจจะต้องใช้วัสดุ หรือเครื่องมือประกอบหรือไม่มีเลยก็ได้ ที่กำหนดขึ้นมา เพื่อเป็นสื่อกลางที่จะให้ผู้เรียนบรรลุจุดหมายของการเรียนการสอน เช่น การสาธิต การจัดนิทรรศการ การแสดงละคร การแสดงหุ่น การศึกษานอกสถานที่ การแสดงบทบาทสมมติ รวมทั้งกิจกรรมที่เสนอบทเรียนหรือวิธีการเป็นการส่งเสริม ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยพฤติกรรม ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้ประสบการณ์ ที่สมบูรณ์ตามเป้าหมายของการศึกษาอย่างแท้จริงได้

^{๓๑}จรัสพรรณ ศิลาวรรณ, “การศึกษาสภาพสื่อและการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูในโรงเรียนศึกษาผู้ใหญ่ เรือนจำกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖, หน้า ๑๐.

ชม ภูมิภาค^{๓๒} แบ่งประเภทสื่อการเรียนการสอนได้ ๓ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. ประเภทวัสดุ (Materials) ได้แก่ สิ่งที่เป็นสิ่งของทั้งหลายรวมทั้งรูปภาพ และสัญลักษณ์ต่าง ๆ ด้วย

๒. ประเภทอุปกรณ์ (Equipment) ได้แก่ สิ่งที่มีค่าคือเครื่องมืออุปกรณ์ ต่าง ๆ เช่น วีดิโอ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

๓. ประเภทวิธีการ (Methods) เป็นสื่อประเภทของกระบวนการและ การกระทำ เช่น การสาธิต การทดลอง นิทรรศการ เกม บทบาทสมมติ เป็นต้น

กรมวิชาการ^{๓๓} กล่าวว่า สื่อการเรียนรู้สามารถจำแนกออกตามลักษณะได้เป็น ๓ ประเภท คือ

๑. สื่อสิ่งพิมพ์ หมายถึง หนังสือ และเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่แสดงหรือ เรียบเรียงสาระความรู้ต่าง ๆ โดยใช้หนังสือที่เป็นตัวเขียน หรือตัวพิมพ์

๒. สื่อเทคโนโลยี หมายถึง สื่อการเรียนรู้ที่ผลิตขึ้นใช้ควบคู่กับเครื่องมือโสตทัศนวัสดุ หรือ เครื่องมือที่เป็นเทคโนโลยีใหม่ ๆ สื่อคอมพิวเตอร์ช่วยสอน วีซีดี เป็นต้น

๓. สื่ออื่นๆ นอกเหนือจากสื่อ ๒ ประเภทดังกล่าวแล้วยังมีสื่ออื่น ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสื่อดังกล่าวมาสื่อดังกล่าวนี้ประกอบด้วย

๓.๑ บุคคล หมายถึง บุคคลที่มีความรู้ความสามารถ เชี่ยวชาญ ในสาขาต่าง ๆ ซึ่งสามารถถ่ายทอดสาระความรู้ แนวคิด และประสบการณ์ไปสู่บุคคลอื่น เช่น บุคลากรในท้องถิ่นแพทย์ ตำรวจ และนักธุรกิจ เป็นต้น

๓.๒ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมตัวผู้เรียน เช่น พืชผัก ผลไม้ ปรากฏการณ์ และห้องปฏิบัติการ

๓.๓ กิจกรรมกระบวนการ หมายถึง กิจกรรม หรือกระบวนการที่ผู้สอนและผู้เรียน กำหนดขึ้นเพื่อสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ใช้ในการฝึกทักษะ ซึ่งต้องใช้กระบวนการคิด การปฏิบัติ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้ของผู้เรียน เช่น บทบาทสมมติ การสาธิต การจัดนิทรรศการ การทำโครงงาน และเกม ฯลฯ

๓.๔ วัสดุเครื่องมือและอุปกรณ์ หมายถึง วัสดุที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อใช้ในการประกอบกรเรียนรู้ เช่น หุ่นจำลอง แผนภูมิ แผนที่ตาราง สถิติ รวมถึงสื่อประเภทเครื่องมือและอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการปฏิบัติงานต่าง ๆ เช่น อุปกรณ์ทดลองวิทยาศาสตร์ และเครื่องมือช่าง

^{๓๒} ชม ภูมิภาค, **สื่อการศึกษา**, วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕-๒๖.

^{๓๓} กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, **คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๗-๘.

นอกจากนี้สื่อการสอนยังจำแนกได้ตามทรัพยากรการเรียนรู้ (Learning Resources) เป็น ๖ ระบบ ได้แก่

๑. คนได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ เริ่มแต่ครู และบุคลากร ในสถานศึกษาจนถึง บุคคลในสังคม ที่มีความชำนาญในด้านต่าง ๆ

๒. วัสดุ ทั้งที่บรรจุเนื้อหาวิชาการ และเพื่อการบันเทิงสามารถนำมาเป็นแหล่งวิชาการได้ เช่น หนังสือ สไลด์ และเทปโทรทัศน์ เป็นต้น

๓. อาคารสถานที่ อาจจะเป็นในรูปของสนามกีฬา ตั๋วอาคาร ห้องประชุมและสถานที่ สาธารณะต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ทางการศึกษาได้

๔. เครื่องมือและอุปกรณ์ นอกจากเครื่องมือทางโสตทัศนูปกรณ์แล้ว เครื่องใช้ใน สำนักงานและงานอุตสาหกรรม หรือก่อสร้าง เริ่มตั้งแต่เครื่องถ่ายเอกสาร เครื่องคอมพิวเตอร์ หรือ แม้แต่ตะปู ไขควง เหล่านี้ เป็นต้น

๕. กิจกรรม อาจจะเป็นการจัดขึ้นร่วมกับแหล่งวิทยาการอื่น ๆ หรือวิธีการเรียนที่มี วัตถุประสงค์เฉพาะ ได้แก่ การสอนแบบโปรแกรม ทัศนศึกษา การเล่นเกมส์ และการแสดงละคร

๖. ธรรมชาติ สิ่งที่มีอยู่และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในรูปของปรากฏการณ์ วัตถุ และ ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นแหล่งความรู้ สามารถนำมาใช้เป็นสื่อการเรียนการสอนได้ เช่น ฟาร์ม โรง แผ่นดินไหว แร่ต่าง ๆ หุบเขา และน้ำตก

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับสื่อการเรียนการสอนนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ ทั้งนี้ เพราะว่า การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่จะให้ประสบความสำเร็จได้ตาม ต้องการนั้น จำเป็นต้องอาศัยสื่อที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิด ความสนใจในการเรียน และไม่รู้สึกรู้สึกเกิดความเบื่อหน่าย นอกจากนี้สื่อยังช่วยทำให้ครูจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ประหยัดเวลาในการอธิบาย เพราะสื่อบางชนิดจะทำให้นักเรียนเข้าใจในเรื่องที่ครูสอนได้อย่างชัดเจน และเห็นเป็นรูปธรรม ฉะนั้นจึงควรแสวงหา สื่อใหม่ ๆ และพัฒนาสื่อให้เหมาะสมหลากหลายนำมา ประยุกต์ใช้กับการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอน มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๑.๕.๓ แนวคิดด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

การเรียนการสอนย่อมมีการกำหนดเป้าหมาย เพื่อให้ผู้เรียนเกิดผลสัมฤทธิ์ตาม จุดประสงค์ ที่กำหนดไว้การที่ผู้เรียนจะบรรลุเป้าหมายได้มากน้อยเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับ การจัด กิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอนเป็นสำคัญ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจใน กิจกรรมการเรียนการสอน จึงจะสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสม และมี ประสิทธิภาพซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนได้อย่างแท้จริง ในเรื่องของกิจกรรมการเรียน การสอนนี้ มีนักการศึกษาได้แสดงทัศนะไว้ ดังต่อไปนี้

๑. ความหมายของกิจกรรมการเรียนการสอน

ทัศนีย์ ศุภเมธี^{๓๔} กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอนหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่าง ที่กระทำขึ้น เพื่อให้การเรียนการสอนในครั้งนั้น ๆ ได้ผลดี หมายถึง การสอนของครูเป็นไปอย่างมีความหมาย นักเรียนได้ทั้งความรู้ และความสนุกสนานเพลิดเพลิน

วไลพร คุณทัย^{๓๕} กล่าวว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง สภาพการณ์ของการจัด ประสบการณ์ และการกระทำทุกสิ่งทุกอย่างที่จัดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพน่าสนใจ และผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรม ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ^{๓๖} ได้ให้ความหมาย ของกิจกรรมการเรียนไว้ว่า หมายถึง การดำเนินการต่าง ๆ ในโรงเรียน ทั้งโดยครู และนักเรียน เช่น การสอนให้นักเรียนค้นคว้า อภิปราย การบรรยาย การอบรม การสาธิต การปฏิบัติงาน การจัดนิทรรศการ และการศึกษานอกสถานที่

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปความหมาย ได้ว่า กิจกรรมการเรียนการสอน หมายถึง การปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน เพื่อให้การสอนดำเนินไป อย่างมีประสิทธิภาพ และการเรียนรู้ของผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์การสอนที่กำหนดไว้ ฯลฯ

๒. ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอน เป็นองค์ประกอบสำคัญของการเรียนการสอนเพราะกิจกรรม ทั้งของผู้เรียน และผู้สอนที่เหมาะสมจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง ในเรื่องความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ มีนักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ ดังนี้

วารี ธีระจิตร^{๓๗} ได้กล่าวถึง ความสำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน ที่มี ต่อการเรียนรู้ไว้ ดังนี้

๑. กิจกรรมสร้างความสนใจของเด็ก

๒. กิจกรรมจะเปิดโอกาสให้นักเรียนประสบความสำเร็จ

^{๓๔} ทัศนีย์ ศุภเมธี, พฤติกรรมการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: สถาบัน ราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๓), หน้า ๑๕๙-๑๖๐.

^{๓๕} วไลพร คุณทัย, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: กองส่งเสริมวิทยฐานะครูกรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐) หน้า ๑๙.

^{๓๖} กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒), หน้า ๒.

^{๓๗} วารี ธีระจิตร, **การพัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: คณะครู ศาสตราจารย์หาญกรณัฏฐาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๖๒-๑๖๓.

๓. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย
๔. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความความรับผิดชอบ
๕. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังความและส่งเสริมความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
๖. กิจกรรมจะช่วยให้นักเรียนได้มีการเคลื่อนไหว
๗. กิจกรรมจะช่วยให้นักเรียนได้รู้สึกสนุกสนาน
๘. กิจกรรมจะช่วยให้เห็นความแตกต่างระหว่างบุคคล
๙. กิจกรรมจะช่วยขยายความรู้และประสบการณ์ของเด็กให้กว้างขวาง
๑๐. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมความองอาจและพัฒนาการของเด็ก
๑๑. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมทักษะ
๑๒. กิจกรรมจะช่วยปลูกฝังเจตคติที่ดี
๑๓. กิจกรรมจะช่วยส่งเสริมให้เด็กรู้จักทำงานเป็นหมู่
๑๔. กิจกรรมจะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจบทเรียน
๑๕. กิจกรรมจะช่วยเสริมให้เด็กเกิดความซาบซึ้งความงามในเรื่องต่างๆ

๓. หลักการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนการสอนมีความสำคัญดังกล่าว ดังนั้น ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจึงควรคำนึงถึงหลักการ ต่อไปนี้^{๓๘}

๑. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
๒. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การสอน
๓. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความ ในใจของผู้เรียน
๔. จัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาวิชา
๕. จัดกิจกรรมให้มีลำดับขั้นตอน
๖. จัดกิจกรรมให้น่าสนใจ
๗. จัดกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรม
๘. จัดกิจกรรมโดยใช้วิธีการที่ท้าทายความคิดความสามารถของผู้เรียน
๙. จัดกิจกรรมโดยใช้เทคนิควิธีการสอนที่หลากหลาย
๑๐. จัดกิจกรรมให้มีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน และเป็นกันเอง
๑๑. จัดกิจกรรมแล้วต้องมีการวัดผลการใช้กิจกรรมนั้นทุกครั้ง

^{๓๘} อารมณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๒-๗๕.

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ควรดำเนินการ เพื่อประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างแท้จริง โดยมุ่งพัฒนาความเจริญทุกด้านแก่ผู้เรียน เราให้ผู้เรียน ได้แสดงออก ได้มีส่วนร่วม ร่วมฝึกฝนวิธีการแสวงหาความรู้ วิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเอง และจัดโดยมีบรรยากาศที่รื่นรมย์ สนุกสนาน ตลอดจนจัดให้เหมาะสมกับวัย ความสามารถ ความสนใจของผู้เรียน

๔. รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยทั่วไปแล้วแบ่งได้ ๒ รูปแบบ ได้แก่^{๓๙}

๑. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางเป็นกิจกรรมที่ครู เป็นศูนย์กลางของการปฏิบัติกิจกรรม ครูเป็นผู้มีบทบาทในการเรียนการสอนมากกว่านักเรียน

๒. กิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นกิจกรรมที่ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอนอย่างแท้จริง ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลางนี้ แยกย่อยออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๒.๑ กิจกรรมที่ยึดกลุ่มนักเรียนเป็นศูนย์กลาง เป็นกิจกรรมที่แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มให้ปฏิบัติงานโดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่นซึ่งแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ ๑) กิจกรรมกลุ่มใหญ่ และ ๒) กิจกรรมกลุ่มย่อย

๒.๒ กิจกรรมที่ยึดนักเรียนเป็นรายบุคคล เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความแตกต่างระหว่างบุคคล มุ่งให้นักเรียนได้ปฏิบัติงานตามความสามารถ ความถนัด และความสนใจของแต่ละคน

ในความคิดของผู้จัดทำคิดว่าแนวคิดเกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนนี้ สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่จะทำให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ จำต้องอาศัยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเป็นหัวใจอันสำคัญ ทั้งนี้ เพราะกิจกรรมการเรียนการสอนที่ดี และมีความเหมาะสมกับผู้เรียน จะช่วยพัฒนาผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้นครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่ชัดเจน และหลากหลาย จึงจะจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ อย่างที่ต้องการ

๒.๑.๕.๔ แนวคิดด้านการวัดผลและประเมินผล

การวัดผลและประเมินผลเป็นกระบวนการที่สำคัญอย่างหนึ่ง ของการจัดการศึกษาเพราะการวัดผล และประเมินผลจะแสดงผลการตรวจสอบการเรียนการสอนของผู้เรียนว่าเป็นไปตามผลการเรียนรู้มาตรฐานการเรียนรู้ และจุดหมายของหลักสูตรเพียงใดซึ่งจะเป็นข้อมูลของผู้สอนในการใช้ประกอบการปรับปรุง และพัฒนาผลการเรียนการสอนต่อไปในเรื่องการวัดผลและประเมินผลนี้ ได้มีนักการศึกษาแสดงทัศนะไว้ ดังต่อไปนี้

^{๓๙} อารมณ์ ใจเที่ยง, หลักการสอน, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ.เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๗), หน้า ๗๕-๗๖.

๑. ความหมายของการวัดผลและประเมินผล

อำนาจ เลิศขยันดี^{๔๐} กล่าวว่า การวัดผล หมายถึง กระบวนการกำหนดรายละเอียดของข้อมูลให้เป็นตัวเลข ภายใต้กฎเกณฑ์ในการกำหนดตัวเลขแทนปริมาณ ของสิ่งที่จะวัดตามคุณลักษณะ ส่วนการประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินใจข้อมูลที่ได้จากการวัดผลอย่างมีหลักเกณฑ์

สมบุรณ์ ชิตพงษ์^{๔๑} การวัดผล หมายถึง การกำหนดสิ่งที่มีความหมายแทนคุณลักษณะ คุณภาพ ของสิ่งที่ต้องการวัดโดยสิ่งที่กำหนดนั้นอาจอยู่ในรูปของภาษาตัวเลขสัญลักษณ์ก็ได้ ส่วนการประเมินผล หมายถึง การนำสิ่งที่ได้จากการวัดมาตัดสิน ตีราคา ซึ่งการที่จะตัดสินหรือตีราคาสິงใดได้นั้นจำเป็นจะต้องอาศัยหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง เพราะผลการประเมินจะอยู่ในรูปของความเหมาะสมหรือไม่เหมาะสมดีหรือเลว ใช้ได้หรือไม่ได้

วนิดา เดชตานนท์^{๔๒} กล่าวว่า การวัด ผล หมายถึง กระบวนการในการกำหนดหรือหาจำนวนปริมาณอันดับแทนคุณลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือแทนพฤติกรรมความสามารถของบุคคล โดยใช้เครื่องมือช่วยในการวัดผล การวัดจะอยู่ในรูปของตัวเลข หรือคะแนน หรือบรรยายลักษณะสิ่งนั้น ทำให้รู้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่วัดว่ามีจำนวน หรือปริมาณเท่าใด หรือมีลักษณะอย่างไร เช่น กระดานดำยาว ๓ เมตร ๕๐ เซนติเมตร เด็กชายแดง ได้คะแนนวิชาคณิตศาสตร์ ๓๐ คะแนน เป็นต้น

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์^{๔๓} กล่าวว่า การวัดผลเป็นกระบวนการที่กำหนดจำนวน ตัวเลขให้กับวัตถุ สิ่งของ หรือบุคคลตามความมุ่งหมาย และเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างที่ปรากฏอยู่ในสิ่งที่จะวัดนั้น ๆ เช่น การวัดความสามารถทางสมองด้านต่าง ๆ ผลที่ได้จากการวัดผลจะเป็นตัวเลข เป็นการวัดเชิงปริมาณ

เตือนใจ เกตุษา^{๔๔} ได้ให้ความหมายของการวัด ผลว่า หมายถึง การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวนักเรียนซึ่งจำเป็นต้องใช้เครื่องมือหลาย ๆ ชนิดมาวัดดูว่าหลังจากที่นักเรียนเรียนไปแล้ว อาจจะเป็น ๑ อาทิตย์ ๑ เดือน หรือ ๑ ภาคเรียน เขาสัมฤทธิ์ผลในสิ่งที่เรียนไปแล้วมากน้อยเพียงใด

^{๔๐}อำนาจ เลิศขยันดี, คู่มือการสร้างข้อทดสอบและการประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: อำนวยการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๗.

^{๔๑}สมบุรณ์ ชิตพงษ์, การวัดและการประเมินผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๖), หน้า ๔๘๕.

^{๔๒}วนิดา เดชตานนท์,การประเมิน ผลการเรียน, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครราชสีมา: ภาควิชาทดสอบและวิจัย การศึกษาคณะครุศาสตร์สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^{๔๓}ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, การบริหารงานวิชาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๖๖.

^{๔๔}เตือนใจ เกตุษา, การประเมินผลการสอน, (กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

จากความหมายที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปได้ว่า การวัดผล หมายถึง กระบวนการที่จะกำหนดคุณลักษณะความรู้ความสามารถของนักเรียน โดยการตีค่าเป็นตัวเลขหรือสัญลักษณ์ตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ โดยอาศัยเครื่องมือ และวิธีการวัดหลายอย่างประกอบกัน

อเนก เพียรอนุกุลบุตร^{๔๕} ให้ความหมายว่า การประเมินผล เป็นการวินิจฉัย ตีราคา บ่งคุณค่าโดยสรุป โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์อย่างใดอย่างหนึ่งว่า ดี เลว เด่น ด้อย ประการใด

สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โกชนดา^{๔๖} ได้อธิบายความหมาย ของการประเมินผล การศึกษาไว้ว่า เป็นการพิจารณาตัดสินเกี่ยวกับคุณภาพ คุณค่าความจริง และการกระทำ บางที่ขึ้นอยู่กับ การวัดเพียงอย่างเดียว เช่น คะแนนสอบ แต่ส่วนมาก มักเป็นการรวมการวัดหลาย ๆ อย่างต่าง ๆ กันเพื่อวินิจฉัยคุณค่าหรือตัดสินคุณลักษณะต่าง ๆ ที่ได้มาจากการวัดหลาย ๆ อย่าง

ชวาล แพรัตกุล^{๔๗} ได้สรุปความหมาย ของการประเมินผลไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ครูนำ ทุก ๆ รายการที่ทราบจากการวัดไปใช้ คือ ครูนำผลต่าง ๆ จากการวัดผลเหล่านั้นมารวมกัน เพื่อนำไปใช้ในการวินิจฉัย ตีราคาคุณค่า และชี้ขาดลงเป็นผลสรุปว่า เด็กคนนั้นมีคุณภาพสูงหรือต่ำ สมควรสอบได้หรือตก ซึ่งการประเมินค่าที่ดีต้องตั้งบนรากฐานของการวัดที่ดี

จากการให้ความหมาย การประเมินผลของนักการศึกษา อาจสรุปได้ว่า การประเมินผล หมายถึง กระบวนการตัดสินคุณค่าของสิ่งของหรือการกระทำใด ๆ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานในแง่ ของการเรียนรู้การสอน การประเมินผลการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ใช้ตัดสินใจว่า ผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ตามเป้าหมายของการสอน หรือไม่เพียงใด

๒. องค์ประกอบของการประเมินผล

ไพศาล หวังพานิช^{๔๘} กล่าวว่า การประเมินผลมีองค์ประกอบหลัก ๓ ประการ คือ

๑. ผลการวัดทำให้ทราบสภาพความจริงของสิ่งที่จะประเมินว่ามีปริมาณเท่าไร มีคุณสมบัติอย่างไร เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์

๒. เกณฑ์การพิจารณาในการที่จะตัดสินว่าสิ่งใดดีหรือเลว ใช้ได้หรือใช้ไม่ได้นั้นจะต้องมีหลัก หรือบรรทัดฐานที่ต้องการโดยนำผลการวัดนั้นมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ที่กำหนดไว้ หรือ

^{๔๕}อเนก เพียรอนุกุลบุตร, การวัดและประเมินทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: ป. สัมพันธ์พานิชย์, ๒๕๒๗), หน้า ๓.

^{๔๖}สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โกชนดา, การประเมินผลการเรียนรู้การสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๓.

^{๔๗}ชวาล แพรัตกุล, เทคนิคการวัดผล, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (พระนคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๔๑.

^{๔๘}ไพศาล หวังพานิช, การวัดผลการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

มาตรฐานที่ต้องการ เกณฑ์การพิจารณาในการประเมินผลการศึกษา นั้น คือจุดมุ่งหมายของการศึกษานั้นเอง

๓. การตัดสินใจ เป็นการชี้ขาดหรือสรุปผลการเปรียบเทียบระหว่างผลการปฏิบัติซึ่งได้รับจากการวัดกับเกณฑ์ที่กำหนดไว้ว่า สูงต่ำกว่ากันขนาดไหน ทั้งนี้การตัดสินใจที่ดีต้องอาศัยการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน ทุกแง่มุม และการกระทำทุกอย่างอย่างยุติธรรมโดยอาศัยสภาพ และความเหมาะสมต่าง ๆ ประกอบหรือต้องมีคุณธรรมที่ดี

๓. หลักการวัดผลและประเมินผลการศึกษา

พิชิต ฤทธิ์จัญญ^{๔๙} แสดงทัศนะว่า เพื่อให้การวัดผล และประเมินผลการศึกษาเป็นไปอย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับจิตวิทยาการเรียนรู้ควรยึดหลักในการปฏิบัติดังนี้

๑. วัดให้ตรงกับจุดมุ่งหมาย
๒. ใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพ
๓. คำนึงถึงความยุติธรรม
๔. การแปลผลให้ถูกต้อง
๕. ใช้ผลของการวัดและการประเมินให้คุ้มค่า

๔. ความมุ่งหมายของการประเมินผล

พิชิต ฤทธิ์จัญญ^{๕๐} กล่าวว่า การประเมินผลการเรียนการสอนมีความมุ่งหมายหลายประการ ซึ่งครูสอนอาจเลือกให้ให้ตรงกับความต้องการ ดังนี้

๑. เพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียน
๒. เพื่อตรวจสอบความรู้พื้นฐาน
๓. เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน
๔. เพื่อวินิจฉัยข้อบกพร่อง
๕. เพื่อตัดสินผลการเรียน
๖. เพื่อจัดตำแหน่งหรือจัดประเภท
๗. เพื่อเปรียบเทียบระดับพัฒนาการ
๘. เพื่อพยากรณ์หรือทำนาย
๙. เพื่อประเมินค่า

ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับการวัดผล และประเมินผลนี้สามารถนำมาใช้กับงานวิจัยนี้ได้ เพราะว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีการวัดผลทั้งในระดับชั้นเรียนของแต่ละสำนัก

^{๔๙}พิชิต ฤทธิ์จัญญ, **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร: เข้าส้อออฟเคอร์มีส์, ๒๕๕๕), หน้า ๑๑-๑๓.

^{๕๐}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐-๒๒.

และการประเมินผลในส่วนกลางของแผนกบาลีสสนามหลวง การวัดผล และประเมินผลดังกล่าว เป็น การตรวจสอบคุณภาพของครูผู้สอน และผู้เรียนว่ามีผล ของการเรียนการสอนเป็นไปตามมาตรฐานที่ กำหนดไว้ หรือไม่เพียงใด และยังเป็นเครื่องมือที่ผู้สอนจะใช้สำหรับการปรับปรุง และพัฒนาผู้เรียนให้ มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีการจัดการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนา

การศึกษาของสังคมโลกเกิดขึ้นในหมู่มนุษย์และสัตว์ ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่มีมันสมองส่วน การศึกษาคือกระบวนการให้ความรู้ การถ่ายทอดวัฒนธรรม การอบรมสั่งสอน การศึกษาในมวล มนุษย์ เริ่มต้นที่สภาพสังคมแวดล้อมเป็นตัวการในการหล่อหลอม การศึกษาจึงเป็นกระบวนการสำคัญ ในการเปลี่ยนแปลงพัฒนาสังคม

ณรงค์ ธรรมคุณ^{๕๑} ได้กล่าวว่า มนุษย์ในยุคโบราณรู้จักถ่ายทอดความรู้ ทักษะและ ประสบการณ์ สืบทอดต่อกันมาสู่ลูก หลาน เหลน รู้จักจดจำ พิจารณา สังเกต ปรับตัวให้เข้ากับ สภาพแวดล้อมแล้วค่อยๆพัฒนาขึ้นจนกลายเป็นการนำสภาพแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ ลักษณะการ เรียนรู้ จดจำพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตน ปรับตน และนำสภาพแวดล้อมมาประยุกต์ใช้ ตลอดจน กระบวนการถ่ายทอดอบรมสั่งสอนต่อกันนั้นนับเป็นการศึกษาแล้ว การศึกษา (Education) คือ กระบวนการพัฒนาชีวิต เป็นทั้งตัวพัฒนาเพื่อมนุษย์จะได้มีโอกาสสิ่งดีสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้ เป็นทั้ง เครื่องมือสำหรับพัฒนา กล่าวคือเป็นการพัฒนาบุคคลขึ้นโดยพัฒนาตัวคนทั้งตัวหรือชีวิตทั้งชีวิต ส่วน ที่เป็นตัวพัฒนาคือการศึกษาเมื่อผู้เรียนมีการศึกษาแล้ว ก็จะเอาคุณสมบัติหรือกิจกรรมที่ได้จาก การศึกษานั้นไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ การศึกษาก็เลยกลายเป็น เครื่องมือในการพัฒนา ซึ่งตรงกับหลักศาสนาที่มุ่งอบรมให้คนพัฒนาและตั้งอยู่ในคุณธรรมความดี การศึกษาช่วยพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต ทำให้รู้จักคิด รู้จักแยกแยะสิ่งที่มีประโยชน์และ ไม่มีประโยชน์ สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ ทั้งนี้ ต้องอาศัยการจัดการศึกษาที่ถูกต้องตาม วัตถุประสงค์ ตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ถูกวิธี

ลำพอง บุญช่วย^{๕๒} ได้กล่าวว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนาคนให้เป็น กำลังคนที่มีคุณภาพ โดยอาศัยการเรียนการสอนที่มีระบบแบบแผนถูกวิธีเป็นเครื่องมือการเรียน การสอน มีองค์ประกอบที่สำคัญอยู่ ๗ ประการด้วยกัน คือ ๑. ครูผู้สอน ๒. ผู้เรียน ๓. หลักสูตร ๔. วิธี สอน ๕. วัตถุประสงค์ของการเรียน ๖. สื่อการสอน ๗. การประเมินผล

^{๕๑} ณรงค์ ธรรมคุณ, **หลักการสอน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๑.

^{๕๒} ลำพอง บุญช่วย, **การสอนเชิงระบบ**, (ปทุมธานี: วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐),

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ^{๕๓}เมื่อจะพูดถึงการจัดการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนา ก่อนอื่นต้องทราบก่อนว่าการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนาคืออะไรการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา คือกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความรู้ระดับต่างๆให้เกิดขึ้น รู้สัจจะต่างๆ เมื่อรู้แล้วจะได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีและสร้างสรรค์ในตัวเองในคนอื่นและในสังคม ตามหลักพระพุทธศาสนาคนเราเกิดมาเพื่อเรียนรู้ รู้แล้วจะได้ไม่ต้องเกิดอีก เพราะการเกิดอีกซ้ำๆซาก ๆ เป็นทุกข์ รู้ต่ำเกิดมาก รู้สูงเกิดน้อย รู้สูงสุดไม่เกิดเลย โลกคือโรงเรียน ทุกคนคือครู ทุกสิ่งคือบทเรียน อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนานั้น มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์โดยการฝึกฝนอบรมพัฒนากายใจให้เจริญขึ้น ส่วนวิธีการหรือหลักการจัดการศึกษานั้น ในพระพุทธศาสนาได้ดำเนินการแบบบูรณาการหรือเป็นไปตามขั้นตอนอย่างมีระบบหลักการทางพระพุทธศาสนามีลักษณะอย่างหนึ่ง คือจะต้องโยงกันได้หมดถ้าโยงไม่ได้แสดงว่ายังไม่เข้าใจหลักสัจธรรมสามหรือไตรรัตน์คือ พุทธะ ธัมมะ สังขะ จะโยงไปหาหลักอะไรได้อีก พระพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมแล้วได้มาสั่งสอนประชาชน เพื่อให้เป็นสมาชิกของสังขะพระองค์ได้เสด็จไปสั่งสอนในที่ต่างๆทั่วไป และก็เกิดมีคนที่มีพัฒนาตนจนได้เป็นพุทธะอย่างพระพุทธองค์มากมาย จึงเป็นสังขะเกิดขึ้น แต่วิธีการที่เดินทางสอนเรื่อยไปนั้น เป็นการทำงานที่ได้ผลซ้ำพระองค์จึงดำเนินวิธีการที่ปัจจุบันเรียกว่า การจัดตั้ง หรือ organization ซึ่งเป็นวิธีการที่จะทำให้สังขะเกิดขึ้นอย่างได้ผลจริง และจะเป็นหลักประกันในระยะยาวที่จะให้มีการทำงานพัฒนามนุษย์เพื่อประกอบกันขึ้นเป็นสังคมที่เป็นสังขะตลอดไปนานเท่านานพระพุทธเจ้าจึงทรงตั้งสังขะขึ้นมาใหม่อีกแบบหนึ่ง เราจึงมีสังขะ ๒ แบบ แบบที่หนึ่งคือใครก็ตามที่ได้พัฒนาตนมีการศึกษาดีแล้ว ก็ประกอบกันเข้าเป็นสังคมที่เรียกว่า สังขะเองโดยอัตโนมัติ ซึ่งสมาชิกจะเป็นใครก็ได้ ไม่จำเป็นต้องบวชมีรูปแบบ ห่มผ้าเหลือง ปลงผมเป็นชุมชนทางนามธรรมนี้เป็นสังขะประเภทที่หนึ่งซึ่งบัญญัติศัพท์เรียกว่าเป็น สภาสังขะอย่างในคำสวดว่า สุปฏิปันโน ภควโต สภาวสโสมแปลว่าหมู่สงฆ์สภาวของพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว หมายถึงบุคคลแปดประเภทรวมเป็น ๔ ชุด ได้แก่ โสดาบัน สกทาคามี อนาคามีอรหันต์ จะเป็นใครอยู่ที่ไหนก็ตามก็อยู่ในกลุ่มสังขะนี้ ต่อมาเราบัญญัติเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอริยสังขะ แปลว่า ชุมชนแห่งอารยบุคคล ต่อไปแบบที่สองคือพระพุทธองค์ได้ทรงจัดตั้งกลุ่มคนหรือชุมชนที่จะทำงานเพื่อให้มีสังขะประเภทที่หนึ่งนั้นสืบเนื่องต่อไป โดยจัดตั้งเป็นองค์กรเป็นขบวนการ เป็นสถาบัน เรียกว่าสังขะเหมือนกัน ภายในสังขะนี้มีการจัดระบบการดำเนินชีวิตให้เกื้อกูล ให้เอื้ออำนวยต่อการที่จะพัฒนาของสมาชิกแต่ละคน และให้เอื้ออำนวยต่อการที่จะทำงาน แนะนำสั่งสอนชักจูงคนให้พัฒนาเข้าสู่ระบบสังคมที่เป็นสังขะอย่างแรกนั้นสังขะประเภทที่สองจึงเกิดขึ้น เป็นชุมชนทางรูปธรรม เรียกว่าภิกขุสังขะ หรือสมมติสังขะเป็นหน่วยจัดตั้งเพื่อทำหน้าที่นำคนให้มาประกอบกันเป็นสังขะประเภทที่หนึ่งต่อไป

^{๕๓}พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๐-๒๒.

สนธิ ศรีสำแดง^{๔๔} กล่าวว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนานั้น เป็นกระบวนการแก้ปัญหา เพื่อจัดทุกสิ่งให้หมดสิ้นไปโดยมุ่งแก้ปัญหาด้านพฤติกรรม ยกย่องอารมณ์ให้ปกติซึ่งสิ่งเหล่านี้ไม่อาจแสวงหาได้จากตำราแต่อาศัยการปฏิบัติ การฝึกอบรมตัวเอง เพื่อเปลี่ยนคุณภาพด้านอารมณ์ให้มีความมั่นคง คือสามารถควบคุมได้ ส่วนความรู้ทางวิชาการช่วยให้เกิดประโยชน์ในการนำไปแก้ปัญหาต่างๆ และประกอบอาชีพ ความประพฤติช่วยควบคุมตัวเองไม่ให้เป็นอันตรายต่อสังคม ให้มีความเสียสละเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ส่วนความซาบซึ้งในความงามหรือศิลปะนั้น ช่วยให้บุคคลมีอารมณ์สุนทรีมองโลกในแง่ดี มีอารมณ์แจ่มใส มั่นคง คนคนนั้นก็จะเป็นคนที่มีสมบูรณ์ พุทธศาสนาใช้คำว่า “เป็นมงคล” คือทำให้เกิดความเจริญได้

สุมน อมรวิวัฒน์^{๔๕} กล่าวว่า การศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธกาล เป็นการศึกษาจากพระพุทธเจ้าโดยตรงบ้างจากพระสาวกบ้าง ด้วยการท่องจำด้วยปากเรียกว่า “มุขปาฐะ” การเรียนอย่างนี้ เนื้อหาของหลักสูตรที่เรียนก็ใช้การท่องจำเป็น เรียกว่า คันถะระ เมื่อเรียนแล้วก็ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหรือปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกอีกหลายประการปัจจัยที่เป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดการศึกษาคือพื้นฐานทางปรัชญาการศึกษาพื้นฐานทางความต้องการและปัญหาของสังคม พื้นฐานทางประวัติศาสตร์หรือความเป็นมาของเผ่าพันธุ์และวัฒนธรรม พื้นฐานทางจิตวิทยาการเรียนรู้ พื้นฐานทางเนื้อหาสาระของวิชาความรู้และพื้นฐานเกี่ยวกับผู้เรียน ความเข้าใจในพื้นฐานเหล่านี้จะช่วยให้ให้นักการศึกษาสามารถจัดกระบวนการเรียน การสอน และจัดหลักสูตรได้สัมฤทธิ์ผลพระพุทธเจ้าทรงเผยแผ่พระธรรมเพื่อช่วยชี้ทางสว่างสงบแก่มวลมนุษย์ก่อนที่จะตรัสรู้พระธรรมพิเศษนี้ พระองค์ได้ทรงศึกษาถึงสภาวะมนุษย์ สภาวะของชีวิต จิต และความเป็นไปในชีวิตมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ได้ตระหนักถึงปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญปัญหาและว้าวุ่นอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์อย่างใหญ่หลวง พระองค์ได้ตรัสรู้สัจธรรมที่ชี้ทางไปสู่การดับทุกข์ทั้งสิ้นด้วยเหตุนี้หากเราทั้งหลายได้ศึกษาพระธรรมและวิธีการเผยแผ่พระธรรมของพระพุทธเจ้าจะเห็นประจักษ์ว่าพระพุทธองค์ทรงมีความเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์และสามารถจัดวิธีสอนได้เหมาะสมกับจริต กิริยา อหยาศัย ของบุคคลทุกระดับ

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต)^{๔๖} กล่าวว่า การศึกษาระบบการเรียนการสอนตามแนวพุทธวิธีนั้น มีสาระและระบบการเรียนการสอนที่น่าสนใจอยู่มากมาย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการ

^{๔๔} สนธิ ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: นิลนารการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๗๐.

^{๔๕} สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๘.

^{๔๖} พระธรรมปิฎก(ป. อ. ปยุตฺโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๗๑.

จัดการเรียนการสอนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยขอนำเอาการจัดการเรียนการสอนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ได้ทำการศึกษามาแล้วไว้เป็นลำดับดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ กระบวนการของการศึกษาในพระพุทธศาสนา

การจัดการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนานั้น มุ่งเน้นที่การนำเอาหลักพุทธธรรมมาเป็นพื้นฐานในการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนฝึกหัดขัดเกลาจิตใจจะได้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เพราะพระพุทธศาสนาจัดเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้ การเรียนรู้ไตรสิกขาเป็นการเรียนรู้ที่ถูกต้อง เพราะไตรสิกขาจัดเป็นกระบวนการของการศึกษาในพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้นกระบวนการของการศึกษาจึงได้มุ่งเน้นไปที่ไตรสิกขาเป็นสำคัญพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ที่นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญเป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต และทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นการศึกษา สิกขาหรือการศึกษาแปลว่าการฝึกฝนพัฒนา การฝึกฝนพัฒนาตนนั้น อิงอาศัยความเชื่อที่ว่ามีมนุษย์มีศักยภาพที่พัฒนาได้หรือว่ามีมนุษย์เป็นสัตว์ที่ประเสริฐได้ ด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อฝึกฝนพัฒนาด้วยไตรสิกขาให้ชีวิตเดินตามวิถีแห่งมรรค ในที่สุดก็จะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ดีงาม เป็นสัตว์ประเสริฐมีคุณสมบัติที่สมบูรณ์ มีทั้งปัญญาที่ยังรู้สัจธรรม เป็นอิสระ ดำเนินชีวิตด้วยสันติสุขและน้อมชีวิตของตนออกไปเพื่อประโยชน์สุขและอิสรภาพของเพื่อนร่วมโลก

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต)^{๕๗} กล่าวว่า สัมมาทิฏฐิ คือ ความเห็นชอบ ซึ่งเป็นความเห็นที่ถูกต้อง ผู้ศึกษาที่ต้องการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ หรือต้องการความสำเร็จในชีวิต จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเดินตามมรรควิธีคือสัมมาทิฏฐิเป็นจุดเริ่มต้น ซึ่งเป็นแกนนำ กระบวนการของการศึกษาในพระพุทธศาสนา แกนนำแห่งกระบวนการของการศึกษา ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ เมื่อมีสัมมาทิฏฐิเป็นแกนนำและเป็นพื้นฐานแล้ว กระบวนการแห่งการศึกษาภายในตัวบุคคลก็ดำเนินไปได้ กระบวนการนี้แบ่งเป็น ๓ ขั้นตอนใหญ่ ๆ เรียกว่า ไตรสิกขา (สิกขาหรือหลักการศึกษา ๓ ประการ) คือ

๑. การฝึกฝนอบรมในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีวะเรียกว่า อธิสัสสิกขา (เรียกกันง่าย ๆ ว่าศีล)

๒. การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา (เรียกกันง่าย ๆ ว่า สมาธิ)

๓. การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงรู้ความเป็นไปตามเหตุปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิตจนสามารถทำ

^{๕๗} พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: สยาม, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑-๑๒.

จิตใจให้บริสุทธิ์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา (เรียกกันง่ายๆ ว่าปัญญา)

การศึกษาทั้ง ๓ ระดับนี้ คือปทัสถานแห่งการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้มนุษย์พัฒนามีจิตใจสูงขึ้น มิให้มัวแต่ให้มีความรู้พอสอบไล่ได้แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น จะต้องหมายถึงการศึกษาที่มีการฝึกฝนอบรมฝึกฝนทางกาย วาจา และใจ ที่เรียกว่าพฤติกรรมและการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น พร้อมทั้งการปรับตัวให้เข้ากับความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันในสังคม ซึ่งเป็นการประยุกต์ทั้งภาคทฤษฎี ทั้งภาคปฏิบัติให้ลงตัวสอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต

ดังนั้นถ้าผู้เรียนปฏิบัติตามขั้นตอนของกระบวนการของการศึกษาในพระพุทธศาสนา ดังกล่าวมา ก็จะทำให้ผู้เรียนสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้โดยไม่ยาก

๒.๒.๒ สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอน

สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น มีผู้ที่สนใจ ศึกษาวิจัยได้กล่าวไว้หลายท่านด้วยกัน คือ

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^{๕๘} กล่าวว่า ธรรมชาติจัดเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดในการศึกษาเล่าเรียน จะเห็นได้ว่าสมัยพุทธกาลนั้นพระพุทธเจ้าทรงใช้สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสื่อ อุปกรณ์ ในการสอนเป็นส่วนใหญ่ พระองค์ทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นสื่อ ประกอบการสอน เช่น ต้นไม้ ป่าเขา ลำเนาไพร เป็นต้น ซึ่งอยู่ใกล้ๆ หรือรอบๆ บริเวณที่พระองค์กำลัง ทรงแสดงธรรมหรือทรงสอนอยู่นั้น พระองค์ก็จะทรงชี้ไปที่ธรรมชาติ เพื่อเป็นการยกตัวอย่าง เปรียบเทียบให้เห็นตามความเป็นจริง เรียกได้ว่าพระองค์ทรงสอนจากสิ่งที่เป็นนามธรรมให้เป็น รูปธรรม เพื่อให้ผู้ศึกษาหรือผู้ฟังได้มองเห็นภาพ และเข้าใจในหลักคำสอนนั้นอย่างแจ่มแจ้ง อย่างไรก็ตาม ธรรมชาตินับได้ว่าเป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีที่สุดและเป็นสถานที่เหมาะสมในการปฏิบัติและศึกษาเล่าเรียน ทำให้ผู้เรียนและผู้สอนมีจิตใจเยือกเย็นเป็นสมาธิ เมื่อผู้เรียนและผู้สอนมีความพร้อมในการเรียน การสอนเช่นนี้ ก็สามารถทำให้การเรียนการสอนเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว และทำให้บรรลุเป้าหมายได้ อย่างง่ายดายจะสังเกตได้ว่าพระพุทธเจ้าจะทรงใช้ชีวิตอยู่กับธรรมชาติเป็นส่วนมาก ทรงอบรมสั่งสอน เวไนยสัตว์หรือประกาศพระศาสนาตลอดพุทธกิจ ๔๕ พรรชานั้น พระองค์ทรงอาศัยธรรมชาติเป็น สถานที่แสดงธรรมหรือสอนธรรมแก่สาวกของพระองค์ หรือแม้แต่วัดซึ่งเป็นสถานที่แสดงธรรมก็ เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่น วัดเวฬุวัน เป็นต้น ดังนั้น สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติจึงจัดเป็นสถานที่ ที่เอื้อต่อการเรียนการสอน ช่วยสนับสนุนกิจกรรมการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จได้ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ จัดเป็นสื่อและอุปกรณ์การสอนที่ใช้ได้โดยไม่ต้องผลิตให้สิ้นเปลือง และมี

^{๕๘} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘), หน้า ๓๔-๓๕.

คุณค่าในตัวเอง สามารถสอนคนให้เข้าถึงไตรลักษณ์ได้ ดูตัวอย่างบรมครูโลกอย่างพระพุทธเจ้า ทรงอาศัยธรรมชาติเป็นที่ประทับเป็นส่วนใหญ่ ทรงให้ความสำคัญต่อธรรมชาติเป็นอย่างมาก จะเห็นได้ว่า หลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ตนโพธิ์ พระองค์ไม่คิดจะเสด็จดำเนินไปที่อื่นทันที ยังคงประทับยืนเพ่งตนโพธิ์ ๗ วัน เรียกกันว่าพระปรางถวายเนตรที่เราอาจตีความได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงรำลึกถึงบุญคุณและความสำคัญของตนโพธิ์พระพุทธเจ้าสอนพุทธศาสนิกชนให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติ และให้อยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ บ่อยครั้งที่เดียวที่พระพุทธเจ้าทรงอาศัยสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นอุปกรณ์การสอน ธรรมชาติตามป่าเขานั้นเป็นตัวอย่างสอนธรรมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะธรรมชาติที่สื่อตรงปราศจากมารยา จึงเปิดเผยให้เห็นความเป็นจริงได้รวดเร็ว เช่นใบไม้เปลี่ยนสีจากเขียวเป็นเหลืองแล้วร่วงหล่น ทำให้คนเห็นอนิจจัง คือความไม่เที่ยง คนทุกวันนี้ไม่ค่อยเห็นความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ เพราะอาศัยอยู่ในห้องปรับอากาศ ห้างไกลธรรมชาติ จึงไม่เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คนที่เข้าถึงธรรมชาติ ย่อมเห็นธรรมชาติตามที่เป็นจริง

หากศึกษาและพิจารณาถึงสภาพแวดล้อมของสถานที่ที่พระพุทธเจ้าได้ทรงใช้เป็นที่พักแสดงธรรม นับตั้งแต่การแสดงปฐมเทศนา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ไปจนถึงพระเวฬุวันมหาวิหารหรือสถานที่ที่พระองค์ทรงหยุดยังประทับพักอยู่ จะเห็นได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเลือกเสนาสนะที่สงบอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ สะอาดร่มเย็นมากกว่าในปราสาทราชวัง ในมณฑลอันอุดมซึ่งเป็นธรรมที่บุคคลพึงเลือกประพฤติปฏิบัตินั้น ได้มีคำกล่าวหนึ่งในมงคลสูตรว่า “ปฏิรูปเทสวาโสจ...เอตมมมงคลมุตตม”^{๕๙} การอยู่ในประเทศอันสมควร...เป็นมงคลอันสูงสุดคำอธิบายกล่าวว่าการอยู่ในประเทศอันสมควรนั้น หนังสือมงคลกถาที่ปณีได้เน้นถึงบรรยากาศทางวิชาการและบรรยากาศที่เหนียวแน่นใจให้กระทำความดีเป็นเรื่องสำคัญที่สุด ดังได้มีสาระใจความว่า

“บริษัท ๔ ย่อมเที่ยวไป บุญกริยาวัตถุมิทานเป็นต้นย่อมเป็นไป คำสอนของพระศาสดา มีองค์ ๙ ย่อมรุ่งเรืองในประเทศใดประเทศนั้นชื่อว่าประเทศอันสมควร”^{๖๐}

ส่วนบรรยากาศทางวิชาการนั้น หนังสือมงคลกถาที่ปณีได้ยกตัวอย่างชาวประมงที่ได้ฟังธรรมจนบรรลุโสดาบัน เพราะบังเอิญได้อยู่ในที่ที่พระพุทธเจ้าเสด็จผ่านไปได้รับปัจจัยแห่งบุญกิริยาวัตถุ คือการฟัง (ธัมมัสสวนมัย) การที่ได้อยู่ใกล้ชิดกับผู้รู้ ได้ฟัง ได้เห็นสิ่งเปรียบเทียบ (ทัสสนานุตตริยะ) และ (สวนานุตตริยะ) จนประจักษ์จริงในสิ่งดังกล่าว ย่อมทำให้เกิดศรัทธาตั้งมั่นที่จะได้เรียนรู้มากยิ่งขึ้นไป

^{๕๙} มงคลสูตร. ๑/๘๖. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

^{๖๐} มงคลกถาที่ปณีแปล เล่ม ๑, ๒. (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า

สุมน อมรวิวัฒน์^{๒๑} กล่าวว่า การจัดสิ่งแวดล้อมที่มุ่งใจให้การศึกษาหาความรู้้นั้นนอกจากทำให้เกิดศรัทธาแล้ว ในทางพระพุทธศาสนายังมีคำที่แสดงถึงความพึงพอใจ และแรงจูงใจที่ใคร่จะเรียนรู้ ได้แก่ ปิติ – ความยินดี ปาโมชชะ – พึงใจ ปสาทะ – เลื่อมใส

สิ่งแวดล้อมที่ดีอีกลักษณะหนึ่งคือ สิ่งแวดล้อมที่ปราศจากสิ่งยั่วยุให้กระทำความผิดกระทำชั่ว และขาดสมาธิ ไม่อยู่ท่ามกลางแหล่งอบายมุข และคนพาล ซึ่งจะทำให้บุคคลถูกชักจูงไปในทางเสื่อมได้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีความเข้าใจถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นสถานที่ บุคคล วัตถุ และธรรมชาติว่าสามารถสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการฝึกหัดอบรมกาย วาจา และจิตใจของมนุษย์ได้อย่างมากทีเดียว การเลือกสถานที่ปฏิบัติธรรมจึงต้องสังเกตจากคนและจากเสียงรบกวน ภิกษุทั้งหลายจึงต้องหลีกเลี่ยงออกจากหมู่บ้านที่แออัดสับสน ไปหาความสงบตามป่า ภูเขา และน้ำเป็นต้น

ลักษณะของการจัดสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนานั้น จะเห็นได้จากตัวอย่างของวัดในพระพุทธศาสนา ยังมีลักษณะกว้างขวาง ปลอดภัย ร่มรื่น สงบ เย็นสบายภูมิและเสนาสระมีลักษณะที่เรียบง่าย สะอาด และเป็นระเบียบเรียบร้อย ส่วนพระภิกษุสามเณรและอุบาสก อุบาสิกาเมื่ออยู่ในที่ใด ก็ต้องมีความสำรวมทั้งกาย วาจา และจิต ทั้งนี้เพื่อให้การฝึกหัดอบรมตน ได้บรรลุวัตถุประสงค์คือความสงบอย่างแท้จริง

๒.๒.๓ สภาพของสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในการเล่าเรียน

การศึกษาเล่าเรียนจะประสบความสำเร็จได้ก็ต้องอาศัยปัจจัยคือการจัดห้องเรียนให้ถูกส่วน หมายความว่า ต้องจัดสิ่งแวดล้อมหรือบรรยากาศในชั้นเรียนให้น่าเรียน ห้องเรียนต้องสะอาด สงบ ร่มเย็น อากาศถ่ายเทได้สะดวก ปราศจากเสียงรบกวน ควรจัดให้เป็นธรรมชาติหรือให้ใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุด เพราะบรรยากาศในชั้นเรียนก็เป็นตัวแปรที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จได้เช่นกันสภาพของสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศในการศึกษาเล่าเรียนที่ดี มีลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. ความสงบ
๒. ความใกล้ชิดกับธรรมชาติ
๓. ความแปลกใหม่และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจ
๔. ความสะอาดมีระเบียบเรียบร้อย

เมื่อมาพิจารณาถึงบรรยากาศของสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นที่ศึกษาหรือเผยแผ่สั่งสอนธรรมคำสั่งสอนนั้น จะเห็นได้ว่าเป็นสถานที่ที่มี

คุณลักษณะประการที่หนึ่งคือความเงียบสงบ เช่น เมื่อพระองค์มีพระชนมายุได้ ๗ พรรษาประทับในพิธีที่พระบิดาจรดพระนังคัลแรกนาขวัญเจ้าชายสิทธัตถะประทับ ณ ร่มไม้หว่า พระองค์

^{๒๑} สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๔), หน้า ๗๗-๗๘.

ประทับนั่งด้วยความสงบ มีความสงัดกาย สงัดพระทัยยิ่งนัก เมื่อเสด็จออกบรรพชาก็ได้แสวงหาสถานที่ที่พระองค์จะบำเพ็ญสมาธิได้ดังปรากฏในโพธิราชกุมารสูตรตอนหนึ่งว่า

“...ขณะที่ทรงแสวงหาทางอันประเสริฐคือความสงบซึ่งไม่มีทางอื่นยิ่งกว่า เมื่อเที่ยวจาริกไปในแคว้นมคธโดยลำดับ ได้ไปถึงตำบลอุรุเวลาเสนานิคมได้เห็นภูมิประเทศที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบ จึงทรงดำริว่า “ภูมิประเทศเป็นที่น่ารื่นรมย์ มีราวป่าน่าเพลิดเพลินใจ มีแม่น้ำไหลรินไม่ขาดสาย มีทำน้ำสะอาดดี น่ารื่นรมย์ มีโคจรคามอยู่โดยรอบเหมาะแก่การบำเพ็ญเพียรของกุลบุตรผู้บำเพ็ญเพียร” จึงได้ประทับอยู่ ณ ที่นั้น”^{๖๒} จากข้อความนี้แสดงให้เห็นคุณค่าลักษณะของสถานที่และสิ่งแวดล้อม

คุณลักษณะประการที่สองคือความใกล้ชิดกับธรรมชาติซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ มีอุปกรณ์ที่จะอำนวยความสะดวกต่างๆอันเป็นการสนับสนุนให้พระองค์ทรงศึกษาธรรมชาติได้ชัดเจนขึ้น วิธีการคิดของพระองค์และวิธีการสั่งสอนของพระองค์ จึงมีการคิดเปรียบเทียบกับธรรมชาติเสมอ ไม่ว่าจะเป็นเปรียบเทียบกับนานาชนิดแม่น้ำ ทะเล มหาสมุทร ภูเขา ทรงนำมาคิดศึกษาและสั่งสอนได้ทั้งสิ้น

คุณลักษณะประการที่สามคือการเปลี่ยนแปลงบรรยากาศและสถานที่ที่ใช้ศึกษาหรือเผยแผ่ พระธรรม จะเห็นได้ว่า เมื่อพระองค์ตรัสรู้และบำเพ็ญสมาธิได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นเวลา ๗ วัน แล้ว ได้ทรงเปลี่ยนสถานที่ประทับเพื่อคิดทบทวนในพระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณนั้น โดยเสด็จพระพุทธดำเนินไปประทับใต้ต้นไทร (อชปาลนิโครธ) ๗ วัน แล้วเสด็จไปประทับใต้ต้นจิก (มุจลินท์) ๗ วัน ต่อจากนั้นเสด็จไปประทับใต้ต้นเกต (ราชายตนะ) เป็นเวลา ๗ วัน แล้วเสด็จมาประทับใต้ต้นไทรอีกครั้งหนึ่ง รวมเป็นเวลาທີ່พระองค์เสวยวิมุตติสุขและคิดไตร่ตรองทบทวนภายหลังการตรัสรู้ ๒๘ วัน ตำแหน่งอันเป็นจุดที่ตั้งของพระศรีมหาโพธิ์ต้นไทร ต้นจิก และต้นเกตนั่น มิได้อยู่ห่างไกลกันมากนัก มีระยะห่างพอเหมาะที่จะเดินจงกรมจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง จัดว่าเป็นอาณาบริเวณเดียวกัน ชะรอยพระองค์จะทรงต้องการเปลี่ยนสถานที่ประทับเป็นการเปลี่ยนสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศแปลกใหม่ แม้ในการเผยแผ่พระธรรม พระพุทธเจ้าก็ทรงเน้นให้พระสงฆ์สาวกได้จาริกท่องเที่ยวไปสั่งสอนประชาชนในเขตคามชนบท ทั้งนี้เพื่อจะได้สั่งสอนประชาชนในท้องถิ่นและสภาพแวดล้อมที่เป็นจริงนั่นเอง

คุณลักษณะของสิ่งแวดล้อมประการที่สี่คือความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ดังจะเห็นได้จากวินัยปิฎกที่ว่าด้วยเสนาสนวัตร และเสนาสนชั้นธกะ ซึ่งว่าด้วยข้อปฏิบัติเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย นอกเหนือจากที่ทรงเน้นความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว ยังทรงให้

^{๖๒} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๒๙/๓๔๘.

ความสำคัญต่อการอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เรียบง่าย พอดีกับการดำรงชีวิตอยู่ไม่หรูหราฟุ่มเฟือย และปรุงแต่งในด้านวัตถุเกินความจำเป็น^{๖๓}

อย่างไรก็ตามการที่พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนสถานที่ประทับบ่อยๆ นั้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าต้องการปรับเปลี่ยนสภาพแวดล้อม เพื่อให้มีบรรยากาศที่แปลกใหม่ไม่ซ้ำซากจำเจ บรรยากาศจัดเป็นตัวย่อในการเรียนรู้ได้เช่นกันการจัดบรรยากาศในการศึกษาเล่าเรียนตามแนวทาง พระพุทธศาสนาดังกล่าวจะช่วยให้การเรียนการสอนไม่น่าเบื่อ อย่างน้อยก็ทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนรู้สึกว่ามีไม่จำเจซ้ำซาก อาจจะมีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนการสอนมากยิ่งขึ้นก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีก็ดี ปริยัติธรรมแผนกสามัญก็ดี หรือการเรียนการสอนแผนกสามัญทั่วไป ถ้าหากจัดกระบวนการเรียนการสอน ให้เป็นไปตามกระบวนการจัดการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนาแล้ว การจัดการเรียนการสอนเหล่านั้น น่าจะประสบผลสำเร็จได้ในระดับหนึ่ง

๒.๒.๔ วิธีการเรียนรู้ทั่วไป

ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาทุกคนต้องการที่จะประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนเหมือนกันทุกคน ไม่มีผู้เรียนหรือผู้ศึกษาคนไหนที่เรียนไปโดยไร้จุดหมาย ไม่มีเป้าหมายทุกคนต้องการความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนเหมือนกัน แต่การที่จะเข้าถึงจุดหมายปลายทางคือความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนได้นั้น จำต้องแสวงหาวิธีการที่จะทำให้เข้าถึงจุดหมายปลายทางให้ได้ การศึกษาเล่าเรียนอะไรก็ตาม ถ้าผู้ศึกษารู้วิธีการแล้ว ก็จะสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว และสามารถไปสู่จุดหมายได้อย่างที่ตั้งใจสำหรับวิธีการเรียนรู้ทั่วไปตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ใน สิลวันตสูตร ว่า

“เป็นพหูสูตร ทรงสุตะ สัมสมสุตะ เป็นผู้ได้ฟังมากซึ่งธรรมทั้งหลาย มีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง มีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน แล้วทรงจำไว้ได้คล่องปาก ขึ้นไป แหงตลอดดีด้วยทักขิณ”^{๖๔}

ผู้เรียนจะเกิดการเรียนรู้หรือจะประสบความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียนได้นั้นต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยองค์ประกอบ ๕ ประการเหล่านี้คือ

๑. รู้จักฟัง หมายถึง ตั้งใจฟัง ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน
๒. จำได้ หมายถึง เมื่อฟังแล้ว ต้องจำได้ คือ จับหลักหรือประเด็นที่เรียนนั้นให้ได้ โดยใช้วิธีการต่างๆเพื่อให้จำได้
๓. คล่องปาก หมายถึง การสาธยาย ท่องให้คล่องปาก ทบทวนความจำอย่างสม่ำเสมอ

^{๖๓} สุมน อมรวิวัฒน์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๔), หน้า ๙๒.

^{๖๔} อ. (ไทย) ๒๒/๘๗/๑๕๕

๔. ขึ้นใจ หมายถึง การตั้งใจนึกถึงความรู้ที่ไว้มำเสมอ

๕. ทางตลอดดีด้วยหมายถึง การเข้าถึงความรู้อย่างถูกต้อง ทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์แจ้งด้วยปัญญา ปรากฏเป็นความรู้อย่างแท้จริง ไม่ใช่ติดอยู่แต่เพียงตำราหรือความจำเท่านั้นอย่างไรก็ตาม

เสถียรพงษ์วรรณปก^{๒๕} ยังได้อธิบายถึงวิธีการเรียนรู้ตามความในพระสูตรนี้ซึ่งผู้เรียนปฏิบัติตามแล้ว สามารถทำให้เข้าถึงความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ วิธีการเรียนรู้ดังกล่าวมี ๕ ประการ คือ

๑. พหูสุตา ต้องฟังให้มากหาโอกาสดับรับฟังเรื่องราวต่างๆที่เป็นประโยชน์ให้มาก

๒. ธตา ฟังแล้วพยายามจำให้ได้ จับหลักหรือสาระได้ ทรงจำไว้มั่นยำ

๓. วจสา ปริจิตา ท่องบ่นสาธยายจนคล่องปาก

๔. มนसानุเปกขิตา เพ่งพินิจพิจารณาความหมายด้วยใจจนนึกถึงครั้งใดก็ปรากฏเนื้อความสว่างชัด

๕. ทิฏฐิยา สุปฏิวิวิธา ขบให้แตก คือทำความเข้าใจลึกซึ้ง มองเห็นประจักษ์ด้วยปัญญา ทั้งแง่ความหมายและเหตุผล

วิธีการเรียนรู้ทั่วไป กล่าวคือหลักการเรียนรู้ ๕ อย่างเหล่านี้ เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพ และเป็นหลักปฏิบัติสำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษา และผู้ศึกษาทั่วไปส่วนวิธีการเข้าถึงความรู้ที่ผู้เรียนจะต้องมีวิธีที่เข้าถึงความรู้ได้ด้วยตนเองกล่าวคือ ต้องมีความขยันหมั่นเพียร ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษา ค้นคว้าหาข้อมูลใหม่ๆอยู่เสมอ นอกจากนั้นยังจะต้องแสวงหาวิธีการที่จะทำให้เข้าถึงความรู้โดยวิธีการต่างๆ เพื่อเป็นปัจจัยนำไปสู่ความสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน ตามเป้าหมายของผู้เรียนเองพระพุทธศาสนามีวิธีการเข้าถึงความรู้อันสูงสุดได้ ซึ่งผู้เรียนสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นวิธีการในการศึกษาเล่าเรียนเพื่อจะได้เข้าถึงความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนนั้นๆโดยเฉพาะวิธีการเข้าถึงความรู้ในพระพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจังกีสสูตร ว่า

“เมื่อใดเขาพิจารณาภิกษุผู้นั้นอยู่ ย่อมเห็นชัดว่าเธอบริสุทธิ์จากธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดโมหะ เมื่อนั้น เขาสร้างศรัทธาในภิกษุผู้นั้นอย่างคั่นมั่งจึงเกิดศรัทธาแล้วเข้าไปหาเมื่อเข้าไปหาย่อมนั่งใกล้ เมื่อนั่งใกล้ย่อมเงี่ยโสตลง เข้าเงี่ยโสตลงแล้ว ฟังธรรมอยู่ ย่อมทรงจำธรรม พิจารณาเนื้อความอยู่ ฉันทะย่อมเกิด เกิดฉันทะแล้ว ย่อมอุตสาหะครั้นอุตสาหะแล้วย่อมพิจารณา ครั้นพิจารณาแล้ว ย่อมตั้งความเพียรเรอตั้งความเพียรแล้วย่อมทำปรมัตถสัจจะให้แจ้งด้วยกาย และเห็นชัดปรมัตถสัจจะด้วยปัญญา”

๖๖

^{๒๕} เสถียรพงษ์วรรณปก, คำบรรยายพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕.

^{๒๖} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๓๒/๕๔๒.

สรุปได้ว่า วิธีการเข้าถึงความรู้อันสูงสุดนั้นมี ๑๒ ประการ คือ

๑. มีความเชื่อมั่นในผู้สอน ตั้งใจแน่วแน่มั่นคง
๒. เข้าหาผู้สอน ที่จะเปิดเผยความจริงนั้นให้ได้
๓. นั่งใกล้ผู้สอน เพื่อการรับฟังที่ชัดเจน
๔. มีความพร้อมที่จะศึกษาเล่าเรียนตามหลักการ
๕. ตั้งใจศึกษาอย่างจริงจัง เพื่อเข้าถึงความรู้ในเนื้อหาบทเรียนในรายวิชานั้นๆ
๖. มีความทรงจำเนื้อหาอย่างแม่นยำ
๗. พิจารณาทบทวนเนื้อหาที่จะจำได้อย่างสม่ำเสมอ
๘. เรื่องที่พิจารณาทบทวนปรากฏอย่างชัดเจน
๙. เกิดความประทับใจเพราะเห็นความจริงที่ปรากฏ
๑๐. เพิ่มพูนความอุตสาหะขึ้นโดยลำดับ
๑๑. ทำการพิจารณาอย่างถ่องแท้ ละเอียดถี่ถ้วน
๑๒. มีความเพียรยิ่ง ย่อมทำให้เห็นชัดประมัตถสัจจะด้วยปัญญา

อีกประการหนึ่ง หลักการปฏิบัติเหล่านี้ เป็นอุปการะแก่กันและกัน ส่งเสริมซึ่งกันและกัน ขึ้นไปโดยลำดับ ปรากฏเป็นระบบสืบเนื่องจากขั้นต่ำขึ้นไปหาสูงจนเข้าถึงสัจจะขั้นสูงสุดในข้อปฏิบัติเหล่านี้ การเกิดความประทับใจ จัดว่าเป็นเสียงที่สำคัญในการปฏิบัติ บางข้อเป็นเรื่องของการพิสูจน์ ทดสอบโดยตรง บางข้อเป็นการพิจารณาเทียบในเชิงเหตุผล อีกข้อหนึ่งยืนยันว่าความจริงนั้นย่อมทนต่อการพิจารณา ยิ่งพิจารณายิ่งเห็นความจริง การเข้าถึงความจริงในข้อสุดท้าย เน้นชัดว่าเข้าถึงด้วยปัญญา

๒.๓ ความสำคัญและความหมายของภาษาบาลี

ในอดีตกาลประมาณ ๒๕๐๐ ปีมาแล้ว ภาษาถิ่นเป็นภาษาหนึ่งที่ใช้พูดกันในแถบแคว้นมคธเรียกว่า มาคธภาษา ตามชื่อแคว้น เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้น พระองค์ได้ทรงใช้ภาษามคธในการประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อเป็นเช่นนี้ ภาษามคธ จึงได้รับเกียรติและได้รับการยกย่องว่าเป็น “สัมพุทธโวหารภาษา” (ภาษาอันเป็นโวหารของพระพุทธเจ้า) “อริยโวหารภาษา” (ภาษาอันเป็นโวหารของพระอริยะ) “ยถาภูจจพรหมโวหารภาษา” (ภาษาบันทึกสภาวะธรรม) ภาษาบาลีนี้ มีความหมายว่า “ภาษาที่เป็นระเบียบแบบแผน” หรือ “ภาษาที่รักษาพุทธพจน์”^{๖๗}

๒.๓.๑ ความหมายของภาษาบาลี

^{๖๗} พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม), สัททนีติสูตรมถา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยกรณ์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๔), หน้า คำนำ

พระมหาปฐมพงษ์ งามล้วน^{๖๘} ได้ให้ความหมายคำว่า “ภาษาบาลี” ไว้ ๓ ประการได้แก่

๑. ภาษาบาลี หมายถึง เครื่องรักษาพระสัทธรรมซึ่งต้องเรียนเพื่อให้รู้และปฏิบัติตาม
๒. ภาษาบาลี หมายถึง ขอบสระ คือ เครื่องกั้นน้ำไม่ให้ไหลไปที่อื่น
๓. ภาษาบาลี หมายถึง บรรทัดหรือแนว คือ พระพุทธพจน์นั้นได้รับการ “ร้อย” หรือเขียนเป็นแนวบรรทัดในยุคแรกๆ ผูกเป็นคาถาเพื่อสะดวกแก่การสวดหรือท่องจำอย่างเป็นระเบียบ

มหามกุฏราชวิทยาลัย^{๖๙} ได้ให้ความหมายคำว่า “ภาษาบาลี” ไว้ว่า เป็นภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจน์ มีวิเคราะห์ว่า อตถิ ปาติ รุกขิตติ ปาลิ แปลความว่า เรียกว่าเป็นบาลี เพราะคงไว้คือรักษาไว้ซึ่งเนื้อความ (พุทธพจน์)

ธัญเดชา ลิภา^{๗๐} ได้ให้ความหมาย คำว่า ภาษาบาลีคือภาษาที่บันทึกและรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าเช่นนี้แล้ว จึงเป็นหน้าที่ของชาวพุทธทุกคนที่จะต้องเรียนรู้ภาษาบาลีให้เข้าใจและนำมาปฏิบัติให้ได้พร้อม ๆ กันนั้นหากผู้ใดมีความสามารถมากเพียงพอที่ต้องทำหน้าที่เผยแพร่บอกสอนภาษาบาลีนี้ให้อนุชนคนรุ่นต่อ ๆ ไปด้วย ดังได้วิเคราะห์ว่า พุทธวจน เติปิฎก ปาเลตติ ปาลิภาษาใดรักษาไว้ซึ่งพระดำรัสของพระพุทธเจ้าคือพระไตรปิฎก ภาษานั้น ชื่อว่า ภาษาบาลี

กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย^{๗๑} ได้ให้ความหมายของภาษาบาลีว่า เป็นภาษาที่บันทึกธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งรวมอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก และเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ประกาศคำสั่งสอนของพระองค์ในระหว่างที่ยังทรงพระชนม์อยู่

สมชาติ สมปิตตะ^{๗๒} ได้ให้ความหมายของภาษาบาลีดังนี้

๑. บาลี หมายถึง พระพุทธวจนะ คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
๒. บาลี หมายถึง พระไตรปิฎกที่เป็นคัมภีร์ดั้งเดิมที่ยกขึ้นสู่การสังคายนา
๓. บาลี หมายถึง แถวหรือแนวแห่งพระไตรปิฎก

^{๖๘} พระมหาปฐมพงษ์ งามล้วน, ประวัติภาษาบาลี, ความเป็นมาและที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฏและสันสกฤต, (กรุงเทพมหานคร: รำไทยเพลสเซนเตอร์, ๒๕๓๔), หน้า ๗

^{๖๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, สมณุตปาสาทิกาย นาม วินยภูฏกถาย อตถโยชนาย ปฐโม ภาโค, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓

^{๗๐} ธัญเดชา ลิภา, ความสำคัญของภาษาบาลี, (กรุงเทพมหานคร: เอกสารประกอบบรรยายนิสิตปริญญาโท, ๒๕๕๙), หน้า ๑.

^{๗๑} กรุณา-เรืองอุไร-และกุศลาสัย, อินเดียมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๒๓

^{๗๒} สมชาติ สมปิตตะ, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบาลี, (ขอนแก่น: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๔๓

พระศรีสิทธิมนี^{๗๓} ได้ให้ความหมายของภาษาบาลีว่า เป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เทศนาสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งหลาย เป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้เป็นสื่อกลางในการประกาศพระพุทธศาสนา

พระพิพัฒน์ปริยัติสุนทร^{๗๔} ได้ให้ความหมายของภาษาบาลีว่า เป็นภาษาที่รองรับคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งในส่วนของพระธรรมทั้งในส่วนของพระวินัยพระพุทธานุสาจะแพร่หลายขยายตัวออกไปได้ เพราะอาศัยผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย และประพฤติปฏิบัติตาม

พระสุธีธรรมานุวัตร^{๗๕} ได้ให้ความหมายของภาษาบาลีว่า เป็นภาษาที่ใช้บันทึกพระไตรปิฎกเป็นลายลักษณ์อักษร

รังษี สุนทนต์^{๗๖} ได้ให้ความหมายของภาษาบาลีว่า เป็นภาษาที่ทรงไว้ซึ่งคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่พระสาวกทั้งหลายรวบรวมไว้ปรากฏเป็นพระไตรปิฎกของคณะสงฆ์ และเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงพระธรรมเทศนา

พระครูปลัดสวญฺญานจริยคุณ^{๗๗} ได้กล่าวถึงความหมายของภาษาบาลี ไว้ว่าเป็นภาษาที่ใช้จารึกพระพุทธพจน์หรือพระธรรมวินัยในคัมภีร์พระไตรปิฎก และเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า ความหมายของภาษาบาลี ซึ่งเป็นภาษาบันทึกพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นภาษาที่เป็นระเบียบแบบแผน หรือเป็นภาษาที่รักษาพุทธพจน์เอาไว้ไม่ให้คลาดเคลื่อนจากคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งรวมอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎก

๒.๓.๒ ความสำคัญของภาษาบาลี

ภาษาบาลีเป็นภาษาที่บันทึกธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งรวมอยู่ในคัมภีร์พระไตรปิฎกมีความสำคัญอย่างมากต่อการดำรงรักษาพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะปรินิพพาน ไม่ได้ทรงตั้งพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นศาสดาแทนพระองค์ แต่พระองค์ได้ทรงมอบหมายให้ชาวพุทธได้รู้กันว่า พระธรรมวินัยนั้นแหละเป็นพระศาสดาแทนพระองค์ ชาวพุทธจำนวนมาก

^{๗๓} พระศรีสิทธิมนี (พล อาภากรโธ), **ภาษามคธ-ภาษาบาลี**, ในรวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๑.

^{๗๔} พระพิพัฒน์ปริยัติสุนทร, **อนุโมทนาภค**, ในสำนักเรียนวัดเทพศิลากับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, พระมหาทองดี ปญญาวิโร; และพระมหาทวน ยสาโส, (กรุงเทพมหานคร: สำนักเรียนวัดเทพศิลา, ๒๕๔๘), หน้า ก

^{๗๕} พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ), **บาลีคืออะไร**, ในรวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๖.

^{๗๖} รังษี สุนทนต์, **การเขียนภาษาบาลี**, ในรวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๘๕

^{๗๗} พระครูปลัดสวญฺญานจริยคุณ, **อบรมบาลีก่อนสอบ ปีที่ ๕๓ ภาค ๒**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า คำปรารภ

ถึงกับจำพุทธพจน์ภาษาบาลีได้ว่า “โย โว อานนท มยา ธมโม จ วินโย จ เทสิโตปญฺญโต โส โว มมจ จเยน สตถา” แปลว่า อานนท ธรรมและวินัยใด ที่เราได้แสดงแล้วและบัญญัติแล้ว แก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้น จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลายโดยกาลที่เราล่วงลับไป”^{๗๘} นี่คือพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ ก่อนปรินิพพาน พระธรรมวินัยเป็นศาสดาแทนพระพุทธเจ้า และเป็นตัวแทนพระพุทธศาสนา พระธรรมวินัยนี้ก็ประมวลอยู่ในพระไตรปิฎก เมื่อรักษาพระไตรปิฎกไว้จึงเท่ากับเป็นการดำรงรักษา พระพุทธเจ้าไว้ และรักษาพระพุทธศาสนาด้วย^{๗๙}

สนามหลวงแผนกบาลี^{๘๐} ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาบาลีไว้ว่า เป็นภาษาที่ใช้จารึก พระไตรปิฎก ผู้ประสงค์จะเข้าใจในพระไตรปิฎกต้องมีความรู้บาลีดี คณะสงฆ์ไทยได้รู้ซึ่งถึงความ จำเป็นในข้อนี้ จึงได้กำหนดให้มีการศึกษาบาลีตั้งแต่อดีตกาล เพื่อจะใช้ภาษาบาลีเป็นกุญแจไขตู้คือ พระไตรปิฎกอันเป็นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนและนำมา ชี้แจงแสดงแก่ประชาชนผู้สนใจในหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้น

การศึกษาบาลี จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่พระภิกษุสามเณรทุกรูปจะต้องศึกษา จึงมี คำพูดที่กล่าวกันโดยทั่วไปว่า บวชเรียน ศึกษาสืบอายุพระพุทธศาสนา

พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธมฺมรตโน); และ พระมหาทองดี ปญฺญาวิโร^{๘๑} ได้ กล่าวถึงความสำคัญของภาษาบาลี ไว้ว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นหัวใจของ การศึกษาของคณะสงฆ์ นอกจากจะเป็นการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนแล้ว ยังได้ชื่อว่าเป็นการสืบต่อ อายุพระพุทธศาสนาไว้อีกด้วย โดยเฉพาะการศึกษาภาษาบาลี เพราะถ้าไม่รู้ภาษาบาลีแล้ว ก็จะไม่ มีผู้ใดสามารถรู้และเข้าใจพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎก ถ้าขาดความรู้ในพระไตรปิฎก และไม่มี การศึกษาค้นคว้าพระไตรปิฎกแล้ว พระพุทธศาสนาก็จะต้องมีอันเสื่อมสูญไปด้วย

วิระ รมยะรูป^{๘๒} ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาบาลี ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่แห่ง พระพุทธศาสนา เพราะเป็นที่รวมพระพุทธพจน์ คือ คำสั่งสอนของพระพุทธองค์ トラบใดที่ภิกษุ สามเณรยังศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและนำไปปฏิบัติอยู่ ความมั่นคงและความรุ่งเรืองแห่ง

^{๗๘} ที๑๓๔/๒๑๖/๑๐ (บาลี).ม., ที.๑๓๔/๒๑๖/๑๐ (ไทย).ม.

^{๗๙} พระพรหมคุณาภรณ์.(ประยุทธ์ ปยุตโต) .**พระไตรปิฎกกับการดำรงพระพุทธศาสนา**,[ออนไลน์]. แหล่งที่มา:[http:// www.dhammadownload.com/forums](http://www.dhammadownload.com/forums) [๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

^{๘๐} สนามหลวงแผนกบาลี,เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๗-๘

^{๘๑} พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธมฺมรตโน); และ พระมหาทองดี ปญฺญาวิโร,**การศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลี**, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๖.

^{๘๒} วิระ รมยะรูป,**ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๔๔**, (กรุงเทพมหานคร: แสงเทียนการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๕

พระพุทธศาสนาก็ยังดำรงอยู่ตราบนั้น แต่ถ้าตราบาใดภิกษุสามเณร ไม่สนใจศึกษาพระปริยัติธรรมและไม่ปฏิบัติตามพระพุทธพจน์ คือ พระธรรมวินัย ตราบนั้น ความมั่นคงและความรุ่งเรืองแห่งพระพุทธศาสนาก็จืดจางสลายไป พระภิกษุสามเณรที่สำเร็จการศึกษาพระปริยัติธรรมจึงถือว่าเป็นศาสนาทายาท สามารถธำรงรักษาศาสนวงศ์ให้เจริญสถาพรสืบไปควรแก่การยกย่อง

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นการพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพอำนวยประโยชน์แก่อกุลแก่ตนเองด้วย แก่กุลประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วย สามารถกล่าวได้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นการศึกษาเพื่อสร้างสรรค์ชีวิต และสร้างสรรค์สังคม เป็นรากฐานของการสร้างตนและคนอื่นให้ดีงาม ซึ่งเป็นบุคคลที่ประเทศชาติปรารถนาเป็นบุคคลที่ศาสนาพึงประสงค์

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ เป็นการศึกษาเพื่อคัดเลือกบุคลากรที่มีคุณภาพพร้อมด้วยวิชาและจรณะไว้นองานพระศาสนา

ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์^{๔๓} ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาบาลี ดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สามารถธำรงรักษาศาสนวงศ์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เจริญยิ่งขึ้นไป

๒. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สามารถผลิตบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ เป็นนักเผยแผ่ธรรมะที่มีคุณภาพ และจักเป็นนักบริหารที่มีสมรรถภาพ

๓. การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นธรรมาสน์ที่หลักอันสำคัญอย่างหนึ่งในพระศาสนา

นาวิน ชนธธีรวัณ^{๔๔} ได้กล่าวถึงความสำคัญของภาษาบาลี ไว้ว่า ภาษาบาลีเป็นภาษาที่ขลังสร้างความเชื่อมั่นให้บังเกิดในจิตใจของผู้ฟัง และที่สำคัญภาษาบาลีถือเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการศึกษาบาลี มีความสำคัญต่อคณะสงฆ์มากและถือเป็นปัจจัยสำคัญของพระศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นการศึกษาถึงภาษาที่มาจากหลักคำสอนซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก เมื่อรักษาพระไตรปิฎกไว้ จึงเท่ากับธำรงรักษาพระพุทธเจ้าไว้ และรักษาพระพุทธศาสนาด้วยให้มีความมั่นคงสืบต่อไป

๒.๓.๓ ความหมายของ “เปรียญ”

“เปรียญ” เป็นคำที่ใช้ของคณะสงฆ์ในปัจจุบันซึ่งเป็นที่คุ้นกับว่า “พระมหา”^{๔๕} มีดังนี้

^{๔๓}ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์,ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๙, (กรุงเทพมหานคร: เบสท์ กราฟฟิคเพรส, ๒๕๓๙), หน้า ๑

^{๔๔}นาวิน ชนธธีรวัณ,สัมโมทนี ในสหศึกษาบาลี สหสิกขามหาเจติยัง ๕๓ ปี โรงเรียนสหศึกษาบาลี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมเมธี: สหภาพพัฒนาการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^{๔๕}พระธรรมปริยัติโสภณ,วันฉลองเปรียญธรรมปี ๒๕๔๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๓๒-๓๓.

๑. “เปรียญ” เป็นชื่อประเภทแห่งสมณศักดิ์ซึ่งโปรดพระราชทานแก่ผู้สอบความรู้บาลีได้ แต่ไม่ใช่เป็นเครื่องหมายสมณศักดิ์ ดังคำว่า “พระราชาคณะ” เป็นชื่อแห่งประเภทสมณศักดิ์ชั้นสูง ไม่ใช่คำที่จะนำไปใช้นำหน้าราชทินนาม คำนำหน้าเปรียญใช้ว่า “พระมหา” เหมือนคำนำหน้าราชทินนามของพระราชาคณะว่า “พระ” เปรียญตามนัยนี้มีขึ้นเพราะการทรงตั้ง

๒. “เปรียญ” เป็นชื่อของวิทยฐานะทางปริยัติธรรมดังปริญญาเป็นชื่อของวุฒิทางโลก เปรียญตามนัยนี้มี ๒ แบบ คือ แบบเดิมเป็นวิทยฐานะของผู้สอบได้บาลีอย่างเดียว ไม่ใช่สอบนักธรรมด้วย ได้แก่ เปรียญสมัยก่อนเรียกกันว่า “เปรียญ” (ป.) หรือ “เปรียญบาลี” (ปบ.) แบบปัจจุบัน เป็นวิทยฐานะของผู้สอบนักธรรมเป็นพื้นฐานแล้วจึงสอบได้บาลี เรียกว่า “เปรียญธรรม” (ป.ธ.) เปรียญธรรมตามความหมายนี้ ใช้ลงต่อท้ายราชทินนามหรือนามเดิมของผู้สอบได้เพื่อแสดงวิทยฐานะ เช่น พระศรีกิตติเวที ป.ธ. ๙ อ่านเต็มว่า “พระศรีกิตติเวที เปรียญธรรม ๙ ประโยค” และเปรียญธรรมตามนัยนี้มาพร้อมกับการสอบได้บาลี ๓ ประโยคขึ้นไป

๓. “พระมหา” เป็นคำที่พระราชทานให้ใช้นำหน้านามเดิมของผู้สอบได้บาลี ๓ ประโยคขึ้นไปซึ่งได้รับการทรงตั้งเปรียญแล้ว จึงเป็นเครื่องหมายของเปรียญที่ทรงตั้งแล้วนั่นเองเวลาทรงตั้งเรียกว่า “ทรงตั้งเปรียญ” พद्यศเรียกว่า “พद्यศเปรียญ” ซึ่งเป็นเครื่องหมายของสมณศักดิ์ใช้ว่า “พระมหา” และคำว่า “พระมหา” โบราณเคยใช้นำหน้าผู้ที่ทรงโปรดพิเศษก็มี เช่น “พระมหาโตพรหมรังสี” วัดระฆังโฆสิตาราม โปรดในรัชกาลที่ ๑ เพราะเทศน์ได้ไพเราะและโปรดให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง แต่ในปัจจุบัณนี้ โปรดพระราชทานเฉพาะผู้สอบบาลีได้ ๓ ประโยคขึ้นไปอย่างเดียว รูปใดได้รับการทรงตั้งเปรียญเป็น “พระมหา” แล้ว ถ้าได้รับการตั้งเป็นดำรงสมณศักดิ์อื่น ความเป็นพระมหาย่อมสิ้นสภาพไป ถ้าลาออกจากสมณศักดิ์แล้ว จะใช้คำว่า “พระมหา” อีกไม่ได้ หรือลาสิกขาแล้ว กลับอุปสมบทใหม่ จะใช้คำว่า “พระมหา” อีกก็ไม่ได้ แต่เพราะเปรียญธรรมซึ่งเป็นวิทยฐานะยังคงอยู่ มีสิทธิสอบบาลีประโยคสูงต่อได้

๔. คำว่า “เปรียญ” นั้น ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นลำดับมา เรียกว่า “บาเรียน” แบ่งเป็น ๓ ชั้น คือ บาเรียนตรี บาเรียนโท บาเรียนเอก ในรัชกาลที่ ๒ ทรงปรับปรุงเป็น “บาเรียน ๓ ประโยค” ถึง “บาเรียน ๙ ประโยค” และเทียบกันได้ บาเรียน ๓ เทียบกับบาเรียนตรี บาเรียน ๔-๕-๖ เทียบกับบาเรียนโท บาเรียน ๗-๘-๙ เทียบกับบาเรียนเอก ต่อมาถึงปลายรัชกาลที่ ๕ เปลี่ยนคำว่า “บาเรียน” เป็น “เปรียญ” คงจัดชั้นดังที่ปรับปรุงในรัชกาลที่ ๒ และได้ใช้สืบมาจนถึงในปัจจุบัน บาเรียน เป็นชื่อคน หมายถึง ผู้สามารถเป็นครูสอน เป็นชื่อวิทยฐานะ หมายถึงความรู้ชั้นครูสอน เป็นชื่อสมณศักดิ์ หมายถึงสมณศักดิ์ชั้นผู้เป็นครูสอน คำนี้มีคามหมายถึงความรู้และความสามารถเปรียญ เป็นชื่อคน หมายถึง ผู้รู้รอบ เป็นชื่อวิทยฐานะ หมายถึง ความรู้รอบ เป็นชื่อสมณศักดิ์ หมายถึง สมณศักดิ์ชั้นผู้มีความรู้รอบ

๕. การทรงตั้งเปรียญในปัจจุบันนี้ เฉพาะผู้สอบได้บาลี ๓ ประโยค ทรงพระราชทานให้สมเด็จพระสังฆราชทรงตั้ง โดยประทานประกาศนียบัตรพัดยศชื่อว่าทรงตั้งแล้ว ผู้ได้รับการทรงตั้งเปรียญแล้วใช้คำว่า “พระมหา” นำหน้านามเดิม เคยทรงตั้งในวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๖ แต่ไม่ได้กำหนดแน่นอน ส่วนผู้สอบได้บาลี ๖ ประโยค และ ๙ ประโยค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชทานประกาศนียบัตรพัดยศ และไตรจีวรด้วยพระองค์เองในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ของทุกๆ ปี ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)

สรุปได้ว่า เปรียญ หมายถึง เป็นชื่อของวิทยฐานะทางปริยัติธรรม เปรียญตามนัยนี้มี ๒ แบบ คือ แบบเดิม เป็นวิทยฐานะของผู้สอบได้บาลีอย่างเดียว ไม่ใช่สอบนักธรรมด้วย ได้แก่ เปรียญสมัยก่อนเรียกกันว่า “เปรียญ” (ป.) หรือ “เปรียญบาลี” (ปบ.) แบบปัจจุบัน เป็นวิทยฐานะของผู้สอบนักธรรมเป็นพื้นฐานแล้วจึงสอบได้บาลี เรียกว่า “เปรียญธรรม” (ป.ธ.) เปรียญธรรมตามความหมายนี้ใช้ลงต่อท้ายราชทินนามหรือนามเดิมของผู้สอบได้เพื่อแสดงวิทยฐานะผู้สอบได้บาลี 3 ประโยค ทรงพระราชทานให้สมเด็จพระสังฆราชทรงตั้ง โดยประทานประกาศนียบัตรพัดยศชื่อว่าทรงตั้งแล้ว ผู้ได้รับการทรงตั้งเปรียญแล้วใช้คำว่า “พระมหา” นำหน้านามเดิม

๒.๔ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ภาษาบาลีนั้น เป็นรากศัพท์ เป็นรากภาษาของภาษาไทย ภาษาไทยส่วนใหญ่เป็นศัพท์ที่ออกมาจากภาษาบาลี เมื่อศึกษาภาษาบาลีเป็นอย่างดีแล้ว เรียกว่าย่อมรู้จักภาษาไทยได้เป็นอย่างดีเช่นเดียวกัน^{๘๖} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย มีประวัติมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เวลาที่ผ่านมาแยกการศึกษาเป็นชั้นตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ. ๙ เรียกว่าเปรียญตรี เปรียญโท และเปรียญเอก การศึกษาแผนกบาลีนี้เป็นการจัดให้การศึกษาในระดับที่สูงกว่าแผนกธรรม มุ่งให้ผู้ศึกษามีโอกาสเล่าเรียนคำสอนในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น จนสามารถศึกษาพระพุทธศาสนาได้ในระดับสูงขึ้นไป ซึ่งมีส่วนในการพัฒนาช่วยแก้ไขปัญหาของบ้านเมืองได้ระดับหนึ่ง ทั้งเป็นปัจจัยส่งเสริมศีลธรรม และวัฒนธรรมได้อีกส่วนหนึ่ง คณะสงฆ์ไทยจึงมีนโยบายส่งเสริมการศึกษาบาลีมาโดยตลอด^{๘๗} คณะสงฆ์ไทยได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาลีนี้อย่างยิ่งถึงกับระบุไว้ว่าเป็นแผนกหนึ่งแห่งการศึกษาของคณะสงฆ์ เพราะถือว่าการเรียนบาลีเป็นการจัดระดับบุคคลเพื่อให้มีความรู้เป็นประหนึ่งกุญแจไขตู้คือพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ที่อธิบายพระไตรปิฎก ซึ่งอยู่ในรูปของบาลีให้ผู้ที่ศึกษาได้ศึกษากำหนดเป็นชั้นภูมิ เพื่อการศึกษาค้นคว้าการศึกษา พร้อมทั้งยกย่องผู้ผ่าน

^{๘๖} สยามหลวงแผนกบาลี,เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้าโอวาทกถา(

^{๘๗} พระธรรมกิตติวงศ์ ทองดี สุโรเตโช(คู่มือการศึกษาบาลี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประติพจน์, ๒๕๓๖), หน้า คำนำ.

กระบวนการศึกษาในชั้นนั้นๆ ให้มีเกียรติคุณเป็นที่แพร่หลายโดยยิ่งขึ้นไป^{๘๘} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนี้เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าศึกษาได้ยากต้องใช้เวลา และใช้ความวิริยะอุตสาหะเป็นอย่างมาก เนื่องมาจากภาษาบาลีไม่ใช่ภาษาของตนเองทั้งยังเป็นภาษาที่มีระเบียบแบบแผนเป็นหลักของตนโดย เฉพาะผู้ศึกษาต้องศึกษาให้เข้าใจในระเบียบแบบแผนที่เป็นหลักของภาษาบาลีก่อนแล้วจึงศึกษาเนื้อความต่อไปภายหลังความชำนาญในแบบแผนของภาษาบาลีเท่านั้นจึงจะสามารถถ่ายทอดพระพุทธรวณะที่ปรากฏอยู่ในภาษาบาลีออกมาเป็นภาษาไทยได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ตรงตามพุทธบัญญัติ^{๘๙} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในแต่ละชั้นภูมิ ย่อมได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่ามีความยากในระดับหนึ่ง แต่ก็ไม่ใช่วิสัยที่จะสอบให้ผ่านพ้นไปได้ ถ้าผู้ศึกษามีความสนใจอย่างแท้จริงและอย่างต่อเนื่อง^{๙๐} ดังนั้นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจึงมีคุณค่าแห่งความสำคัญที่คู่ควรแก่ความสนใจ เพราะนอกจากจะได้ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนอันเป็นการจรรโลงพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีผลพลอยได้ที่ส่งผลถึงวงศ์ตระกูลของผู้ศึกษาอีกด้วย แม้ปัจจุบันผลที่เกิดขึ้นอาจจะไม่ชัดเจนเหมือนก่อนเก่า แต่คุณค่าอันเกิด ขึ้นแก่ผู้ศึกษาในด้านชื่อเสียงเกียรติคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ โดยพระบรมราชูปถัมภ์ที่ทรงพระราชทานแก่ผู้ศึกษา เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาทุกรูปทราบชัดประจักษ์แจ้งแก่ใจอยู่ตลอดเวลา^{๙๑} การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเป็นการศึกษาทำให้พระภิกษุสามเณรจบการศึกษาและมีคุณวุฒิทางพระพุทธศาสนาสูงสุด ประกอบกับการเรียนภาษาบาลีเกี่ยวเนื่องกับการแปลศัพท์ตีความพระธรรมวินัยตามไวยากรณ์ เป็นการรักษาหลักการเดิมหรือความหมายของพระพุทธรวณะตามที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก และการเรียนภาษาบาลีนั้นต้องใช้ความอุตสาหะวิริยะและแรงจูงใจเป็นอย่างมากจึงถือได้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพสูงขึ้น

๒.๔.๑ วิวัฒนาการการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

การศึกษาพระปริยัติธรรม เริ่มต้นมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาลแล้ว^{๙๒} ซึ่งเป็นการศึกษาจากพระพุทธเจ้าโดยตรงบ้าง จากพระสาวกบ้าง เป็นการเรียนแบบ “มุขปาฐะ” คือท่องจำด้วยปาก^{๙๓}

^{๘๘} สยามหลวงแผนกบาลี, *เรื่องสอบบาลี*, (กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า คำนำ

^{๘๙} พระพิพัฒน์ปริยัติสุนทร, *อนุโมทนาภคา*, ในสำนักเรียนวัดเทพศิลากับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักเรียนวัดเทพศิลา, ๒๕๔๘), หน้า ก

^{๙๐} อ่างแล้ว, หน้าคำนำ

^{๙๑} อ่างแล้ว, หน้าคำนำ

^{๙๒} กรมการศาสนา . *ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์*, (กรุงเทพมหานคร โรงพิมพ์การศาสนา :, ๒๕๒๗), หน้า ๑.

^{๙๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗.

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว รูปแบบการศึกษาพระปริยัติธรรมได้เปลี่ยนไปจากเดิมกล่าวคือ ได้มีการศึกษาเล่าเรียนจากครูอาจารย์ในสำนักต่างๆหลายสำนัก นอกจากจะมีสถานศึกษา คือสำนักเรียนเกิดขึ้นแล้ว ก็ยังมีหลักสูตรสำหรับศึกษาเล่าเรียนอีกด้วย หลักสูตรที่จัดให้ผู้เรียนได้ศึกษาเล่าเรียนคือพระไตรปิฎก ซึ่งจัดเป็นวิชาหลักของการศึกษาครั้นพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ดินแดนสุวรรณภูมิ ประมาณ พ.ศ.๓๖๐ ซึ่งนำโดยพระโสณะและพระอุตตระ และหลังจากนั้นตามประวัติการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ยังไม่ทราบความเคลื่อนไหวใดๆอีกเลย^{๙๔} จนกระทั่งถึงสมัยล้านนาเป็นต้นมา ปรากฏว่า พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทในดินแดนล้านนาได้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม ได้มีการศึกษากันอย่างจริงจัง

ดังนั้น การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในประเทศไทย อาจแบ่งได้ตามยุคสมัยหรือตามประวัติศาสตร์ได้ดังนี้

๑. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยล้านนา

การศึกษาในสมัยล้านนาไทยถือว่าสถานที่ศึกษา คือ “วัด” ผู้บริหารและผู้จัดการศึกษาคือพระ พระเป็นครูสอน ครูที่สอนในสมัยนี้มี ๓ รูป คือ เจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นครูใหญ่พระที่มีพรรษาสูงกว่า ๕ พรรษาขึ้นไปสอนพระภิกษุและพระที่มีพรรษาน้อยสอนเด็กวัด^{๙๕}

อย่างไรก็ตาม การศึกษาในสมัยโบราณเป็นการศึกษาในวัด ซึ่งไม่มีมาตรฐานแน่นอนและอยู่ในวงจำกัดเฉพาะชายเท่านั้น ความมุ่งหมายเน้นหลักของพุทธศาสนาเป็นสำคัญ การเรียนการสอนจัดขึ้นที่วัด มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูซึ่งในล้านนาแบ่งพระผู้สอนเป็น ๓ ระดับ

๑. ตู๋หนาน ได้แก่พระสงฆ์ที่บวชเรียนไม่เกิน ๕ พรรษา มีหน้าที่สอนในระดับต้นที่เทียบเท่าระดับประถมศึกษา ผู้เรียนจะเป็นศิษย์วัด (โยมวัด)

๒. ตู๋บาลก้า ได้แก่พระสงฆ์ที่บวชเรียนเกินกว่า ๕ พรรษาขึ้นไปสามารถสอนได้ระดับสูงเทียบเท่ามัธยมศึกษา ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นสามเณร

๓. ตู๋หลวง ได้แก่พระสงฆ์ที่มีความรู้สูง สามารถสอนพระภิกษุที่อ่อนพรรษาได้การเล่าเรียน ผู้ปกครองจะส่งบุตรหลานมาเริ่มเรียนที่วัดเมื่อเด็กอายุประมาณ ๑๐ขวบ ให้ทำหน้าที่เป็นศิษย์วัด มีตู่หนานสอนให้อ่านอักษรไทยยวน และคิดเลข ตลอดจนอักขรวิธีเบื้องต้น ครั้นอ่านคล่องและมีอายุพอสมควรแล้วก็จะบวชเป็นสามเณร จะเรียนวิชาขั้นสูงกับตู่บาลก้า เช่น หัตถการพระธรรมลงในใบลาน หัตถ์ทองคำสวด คำเวณทาน หัตถ์อ่านพระธรรม พระเทศนาพระสูตรต่างๆ แล้วเรียนอักขรวิธีขั้นสูงขึ้น ในช่วงนี้ถ้าสามเณรรูปใดสีกออกเป็นฆราวาสจะเรียกว่าน้อย หรือ ใหม่ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าสามเณรชาวล้านนาจะนิยมสีกออกมามากกว่าจะบวชเป็นพระภิกษุต่อไป เหตุที่เป็นเช่นนี้เข้าใจว่าคงได้รับอิทธิพลมาจากพม่า และในปัจจุบันความนิยมเช่นนี้ยังคงมีอยู่ ผลจากความนิยมนี้ย่อมมีส่วนทำ

^{๙๔} อ่างแล้ว, หน้า ๘.

^{๙๕} อ่างแล้ว, หน้า ๙.

ให้ชาวล้านนาไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในชั้นสูงเท่าที่ควร เพราะในการศึกษาขั้นต่อไปเมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุ (ตุ้เจ้า) จะมีตุ้หลวงซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญสอนเกี่ยวกับพระไตรปิฎกอย่างแตกฉาน หัดเทศน์ พระอภิธรรมและธรรมชั้นสูง เช่นมหาชาติกัณฑ์ต่างๆ และในขั้นนี้จะมีการสอนวิชาชีพระต่างๆเป็นพิเศษด้วย เช่น แพทย์แผนโบราณการก่อสร้าง โหราศาสตร์ และเวทมนต์คาถา เมื่อภิกษุลาสิกขาจะเรียกว่า หนาน (ทิด) ซึ่งหมายถึงผู้ที่มีความรู้ดี เพราะได้เล่าเรียนมามากเป็นที่นับถือและที่พึ่งของราษฎร โดยหนานจะประกอบอาชีพตามที่ได้ศึกษามา และมีชื่อเรียกต่างกัน เช่น โหรทำนายโชคชะตา เรียกว่า หมอหลว หมอรักษาคนไข้ด้วยสมุนไพรและเวทมนต์คาถา เรียกว่า พ่อเลี้ยง ช่างก่อสร้าง เรียกว่า สะหล่า และครูสอนหนังสือแก่กุลหัตถ์ เรียกว่า พ่อครู เป็นต้น^{๙๖}

การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในภาคเหนือมีความเจริญรุ่งเรืองมั่นคงมานาน และจากหลักฐานด้านคัมภีร์ใบลานต่างๆ ซึ่งได้มีการจารึกลงในใบลานมีอายุเป็นเวลานานมรจำนวนมาก คัมภีร์เหล่านี้เป็นเรื่องหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมเน้นพระไตรปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ รวมทั้งหมดจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งเป็น ๓ หมวดคือ หมวดพระสูตร เรียกว่า “พระสูตรตันตปิฎก” หมวดพระวินัย เรียกว่า “พระวินัยปิฎก” และหมวดพระอภิธรรม เรียกว่า “พระอภิธรรมปิฎก”^{๙๗} การศึกษาพระปริยัติธรรมในยุคนี้ของล้านนาไทยนับว่าทรงเกียรติคุณเยี่ยม^{๙๘} โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกนันทดาธิราช หรือพระเมืองแก้วนั้น เป็นยุคที่พระมหากษัตริย์และทวยราษฎร์ ประกอบกิจกรรมอันเป็นการพัฒนาทางจิตใจ ส่งเสริมและสร้างศิลปวัฒนธรรมอย่างมาก โดยเฉพาะด้านวรรณกรรมทางศาสนา มีการส่งพระภิกษุไปศึกษา ณ ลังกาทวีปและในชมพูทวีปด้วย มีพระสงฆ์หลายรูปที่เก่งกล้าสามารถเชี่ยวชาญพระไตรปิฎกและสามารถทางภาษาจนรจนาคัมภีร์สำคัญที่พระสงฆ์ในสมัยต่อมาใช้เป็นเครื่องมือการศึกษาตัวอย่างพระสงฆ์เหล่านี้ คือ พระสิริมังคลาจารย์เถระ ได้รจนาคัมภีร์มังคลัตถปิปปณี จักกวาฬปิปปณี ฎีกาสังขยาปกาสะกะ และเวสสันตรทีปิปปณี พระรัตนปัญญา แต่งประวัติและตำนานพระพุทธศาสนาที่แผ่ขยายไปในเอเชียอาคเนย์ เรียกชื่อคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์^{๙๙} อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยยุคล้านนา ในยุคของพระเจ้าติโลกนันทดาธิราช ได้รับการ

^{๙๖} สรัสวดี อ๋องสกุล, วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร เลิฟแลนด์ : เพรสจำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๖๘-๖๙-

^{๙๗} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, โรงพิมพ์การศาสนา : กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๑, หน้า ๗.

^{๙๘} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, (กรุงเทพมหานครโรงพิมพ์การศาสนา :, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑.

^{๙๙} มณี พยอมยงค์, วรรณกรรมพระไตรปิฎกและอรรถกถา, (กรุงเทพมหานครโอเอสพริ้นติ้งเฮ้าส์ :, ๒๕๕๐), หน้า ๔๕.

ส่งเสริมอย่างจริงจัง ทำให้ผู้ศึกษาสามารถอ่านพระไตรปิฎกอันเป็นภาษามคธเข้าใจได้อย่างลึกซึ้งและสามารถนำมาแปลเป็นภาษาไทยด้วย และจัดเป็นยุคทองของการศึกษาแห่งล้านนาอย่างแท้จริง

๒. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยสุโขทัย

การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนั้น พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้มีการเรียนการสอนขึ้นในสำนักพระราชวัง ปรากฏในศิลาจารึกสมัยพระเจ้าลิไทในประชุมพงศาวดารภาคหนึ่งความว่า ทรงเผด็จ (ขอร้อง) สงฆ์ทั้งหลายให้มาเล่าเรียนปริยัติธรรม^{๑๐๐} และทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก แม้พระองค์เองก็ทรงสั่งสอนประชาชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกโดยแยกออกเป็นตอนๆ ไปกล่าวคือ

๑. **ด้านหลักสูตร** เกี่ยวกับหลักสูตรการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยนี้ ไม่ปรากฏชัดเจนแต่คงได้แก่ภาษาบาลี พระไตรปิฎก และศิลปศาสตร์ต่าง ๆ สำหรับครูผู้สอนก็คงเป็นพระมหาเถระ พระมหากษัตริย์ และราชบัณฑิต ผู้ทรงแก่เรียนนั่นเอง

๒. **ด้านการเรียนการสอน** การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยนี้ พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดให้มีการเรียนการสอนขึ้นในสำนักพระราชวัง ปรากฏในศิลาจารึกสมัยพระเจ้าลิไทในประชุมพงศาวดารภาค ๑ ความว่า ทรงเผด็จ (ขอร้อง) สงฆ์ทั้งหลายให้มาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมโดยมีสถานศึกษาพระปริยัติธรรม คือวัด และวังเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือวัดเป็นสำนักเรียนของบรรดาบุตรหลาน ขุนนาง และราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นครูสอน และจัดการศึกษา และวังเป็นสำนักกราชบัณฑิต สอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรหลาน ข้าราชการที่เรียนธรรมของพระสงฆ์เท่านั้น

๓. **ด้านสื่อการเรียนการสอน** ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่า คงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอน หรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. **ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน** ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. **ด้านการวัดผลและประเมินผล** การวัดผลการศึกษายังไม่มีระบบ หรือระเบียบ วิธีการวัดผลที่แน่นอน มักจะวัดผลจากความทรงจำ และความสามารถเป็นพื้น^{๑๐๑}

สรุปการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสมัยสุโขทัยได้ว่า การศึกษาในสมัยนี้ เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎกแยกออกเป็นตอน ๆ คือ พระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรมเป็น

^{๑๐๐} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม, หน้า ๗.

^{๑๐๑} สำนักเรียนวัดปากน้ำ, ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สตาร์กรู๊ป, ๒๕๔๙), หน้า ๓๔๑-๓๔๔.

ลำดับไป นอกจากนี้ยังมีศิลปศาสตร์สาขาต่าง ๆ อีกหลายแขนงโดยมีพระมหาเถระ พระมหากษัตริย์ และราชบัณฑิต เป็นครูผู้สอน สำหรับสถานที่ศึกษา ได้แก่ วัดและวัง บุตรหลานของขุนนาง และราษฎรทั่วไปจะเรียนที่วัด ส่วนวังจะเป็นที่ศึกษาของเจ้านาย บุตรหลานข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และพระสงฆ์เท่านั้น ด้านการบริหารจัดการจะอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ ทั้งในด้านการจัดหาสถานที่ อุปกรณ์การเรียนการสอน และการจัดหาครูผู้สอนส่วนด้านการวัดผลการศึกษายังไม่มีระบบการวัดผลที่แน่นอน มักจะวัดจากความทรงจำ และความสามารถเป็นพื้น ผู้จบการศึกษาจะได้รับการยกย่องให้เป็นบัณฑิต ซึ่งได้สรุปเป็นประเด็นตามตารางที่ ๒.๑ ดังนี้

ตาราง ๒.๑ แสดงการจัดการศึกษาในสมัยสุโขทัย

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยสุโขทัย

ด้านหลักสูตร	ภาษาบาลี พระไตรปิฎก และศิลปศาสตร์ต่าง ๆ
ด้านการเรียนการสอน	วัดและวังเป็นศูนย์กลางการศึกษามีพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการศึกษา
ด้านสื่อการเรียนการสอน	ครูผู้สอนและตำราเรียนซึ่งได้แก่พระไตรปิฎก
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และการส่งหลักสูตรเช่น หลักสูตรบาลีไวยากรณ์ กับครูผู้สอน
ด้านการวัดผลและประเมินผล	วัดผลจากความทรงจำและความสามารถเป็นหลัก

๓. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยอยุธยา

ในสมัยอยุธยาตอนต้น พระพุทธศาสนาถูกเลื่อมล้ำอย่างมาก จะหาพระสงฆ์ที่ศึกษาพระปริยัติธรรมมีน้อย ทำให้สถาบันสงฆ์พลอยเสื่อมถอยเป็นอันมาก และการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมยังไม่ถือว่าจัดทำกันอย่างจริงจัง เพราะไม่มีการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนแต่อย่างใด การเรียนการสอนเป็นไปตามอัธยาศัยของผู้สอนและผู้เรียน^{๑๐๒} จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จึงได้ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นอีก พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้คณะสงฆ์เอารุระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง โดยกำหนดหลักสูตรเวลาเรียน การวัดผลและประเมินผลตลอดทั้งกำหนดฐานะของผู้สอบไล่ได้ไว้เป็นการแน่นอน^{๑๐๓}

๑. ด้านหลักสูตร ในสมัยนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกบาลีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์เป็นผูกใบลานเป็นหลักในการกำหนดชั้นเรียน โดยแยกเป็นปิฎกดังนี้

พระสุตตันตปิฎก จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

พระวินัยปิฎก จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์

^{๑๐๒} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๗.

^{๑๐๓} สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (เชียงใหม่: ลานนาการพิมพ์ :, ๒๕๓๑), หน้า ๑๖๗.

พระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น

และแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น หรือ ๓ ประโยค ตามปิฎกทั้ง ๓ นั้นคือ

๑. บาเรียนตรี ต้องแปลจบพระสูตร

๒. บาเรียนโท ต้องแปลจบพระวินัย

๓. บาเรียนเอก ต้องแปลจบพระอภิธรรม

๒. ด้านการเรียนการสอน กระบวนการเรียนการสอนนั้นกำหนดเอาพระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียน และหนังสือขั้นมูลฐานในการเรียน คือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้เรื่องอักษรวิธีก่อนเรียนพระไตรปิฎก

ครูผู้สอนได้แก่ องค์พระมหากษัตริย์ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเองบ้าง ราชบัณฑิตทั้งหลายบ้าง พระเถระผู้ทรงความรู้พระไตรปิฎกบ้างสถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นหลักส่วนตามวัดต่าง ๆ ก็มีการเรียนการสอนบ้างเป็นแห่งย่อย

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่า คงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นแล้วพระมหาเถระและราชบัณฑิตทั้งหลายก็จะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมีพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในการสอบ ในการสอบแปลนั้นใช้การแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย ๓ ท่าน

วิธีการในการดำเนินการสอบ เมื่อถึงเวลาที่กำหนดไว้ กรรมการทุกท่านจะเข้าประจำที่ โดยมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประธาน การสอบจะเริ่มต้นด้วยการสอบพระสูตรก่อนซึ่งมีจำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น ผู้สอบจะจับสลาก ตามที่กรรมการกำหนดให้ ถ้าจับได้ผูกใดก็ให้แปลผูกนั้น กรรมการจะให้โอกาสแก่ผู้สอบแก้ตัวได้เพียง ๓ ครั้งเมื่อแปลผิดพลาดหรือผิดประโยคซึ่งถ้ากรรมการทักเกิน ๓ ครั้งถือว่าตกในประโยคนั้น ๆ ถ้านักเรียนรูปใดแปลได้คล่องเป็นที่พอใจของกรรมการ โดยไม่มีการทักถือว่าผ่าน คือสอบได้ประโยคนั้น ๆ เช่นสอบได้พระสูตรก็ให้เกียรติคุณเป็นบาเรียนตรี ถ้านักเรียนยังมีความสามารถที่จะสอบต่อไป ก็ให้เรียนพระวินัยซึ่งมีจำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นต่อไปอีก ๓ ปีถ้าสอบได้ก็ได้รับเกียรติคุณเป็นบาเรียนโท และ ถ้าคิดจะสอบต่อไปก็เรียนพระอภิธรรมปิฎกซึ่งมีจำนวน ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น ต่อไปอีกสามปี ถ้าสอบได้ก็ได้รับเกียรติคุณเป็นบาเรียน

เอก การสอบแต่ละครั้งจะใช้ระยะเวลาเรียน ๓ ปีและ มีการวัดผล ๑ ครั้งและการเรียนการสอนตลอดจนการวัดผลในสมัยอยุธยาได้ดำเนินการมาด้วยวิธีการดังกล่าวจนสิ้นสมัย^{๑๐๔}

สรุปการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสมัยอยุธยาได้ว่า การจัดการศึกษายุคต้น ๆ ไม่มีอะไรแตกต่างจากสมัยสุโขทัย จนกระทั่งในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์โปรดให้คณะสงฆ์รับภาระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง มีการกำหนดหลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผล และกำหนดฐานะของผู้สอบได้ไว้เป็นการแน่นอนและกำหนดเอาพระบรมมหาราชวังเป็นสถานที่เรียนหลัก ส่วนวัดต่าง ๆ เป็นแหล่งเรียนย่อยโดยมีพระองค์เองบ้างราชบัณฑิตบ้าง พระมหาเถระบ้าง เป็นครูผู้สอน ขบวนการเรียนการสอน กำหนดเอาพระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียน การวัดผล และประเมินผลการเรียน ใช้การแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย ๓ ท่านโดยการสอบวัดผลแต่ละระดับชั้น กำหนด ๓ ปี ต่อครั้ง ผู้สอบได้จะเรียกว่า “มหาบาเรียน” โดยแบ่งชั้นเป็น ๓ คือ ชั้นบาเรียนตรี บาเรียนโท และบาเรียนเอก ซึ่งได้สรุปเป็นประเด็นตามตารางที่ ๒.๒ ดังนี้

ตาราง ๒.๒ แสดงการจัดการศึกษาในสมัยอยุธยา

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยอยุธยา

ด้านหลักสูตร	พระไตรปิฎกบาลีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเป็นผูกใบลานเป็นหลักในการกำหนดชั้นเรียน
ด้านการเรียนการสอน	มีพระบรมมหาราชวังและวัดต่าง ๆ เป็นที่จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมครูสอนได้แก่พระมหากษัตริย์ราชบัณฑิต และพระเถระผู้ทรงความรู้พระไตรปิฎก
ด้านสื่อการเรียนการสอน	ครูผู้สอนและตำราเรียน ซึ่งได้แก่พระไตรปิฎก
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และการส่งหลักสูตร เช่น หลักสูตรบาลีไวยากรณ์กับครูผู้สอน
ด้านการวัดผลและประเมินผล	สอบด้วยการแปลปากเปล่าต่อหน้ากรรมการอย่างน้อย ๓ ท่าน โดยใช้เวลาเรียน ๓ ปี และมีการวัดผล ๑ ครั้ง

๔. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยกรุงธนบุรี

ในสมัยกรุงธนบุรีซึ่งมีระยะเวลาอันสั้น เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชแล้ว ก็ทรงทำนุบำรุงพระศาสนาเพื่อให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนสมัยอยุธยา ได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้พระสงฆ์ไปปกครองในอารามต่างๆ สอนพระปริยัติธรรมและเทศนาอบรมประชาชน^{๑๐๕} เนื่องจากระยะเวลาของกรุงธนบุรีมีระยะเวลาอันสั้น เราจึงไม่ทราบว่าพระสงฆ์ท่านจัดการศึกษากันอย่างไร ท่านคงจะคงไว้

^{๑๐๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๔-๓๔๘.

^{๑๐๕} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๗.

ตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา เรื่องที่เราทราบในด้านเกี่ยวกับการศึกษาส่วนมากก็จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทำนุบำรุงไว้ซึ่งพระไตรปิฎก^{๑๐๖} การศึกษาของคณะสงฆ์ในสมัยนี้ จึงไม่ได้ปรากฏมีการสอบไล่พระปริยัติธรรม เพราะบ้านเมืองยังอยู่ระหว่างศึกสงครามตลอดเวลาพระเจ้าแผ่นดิน บาเรียนในสมัยกรุงธนบุรีจึงมิได้ปรากฏในพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์ แต่ก็เป็นที่แน่นอนว่า พระสงฆ์สามเณรยังต้องศึกษาพระปริยัติธรรม แสวงหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาตามหน้าที่จันทเวลาของแผ่นดินนี้^{๑๐๗}

๑. ด้านหลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ คงยึดหลักสูตรตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ พระไตรปิฎกเป็นอักษรขอมจารึกลงในใบลาน

๒. ด้านการเรียนการสอน ในสมัยกรุงธนบุรีก็มีการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมตามแบบอย่างของสมัยอยุธยา เพราะปรากฏว่ามีพระสงฆ์ที่สอบได้เปรียญสูง ๆ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดังความตอนหนึ่งในครั้งกรุงธนบุรีก็คงได้สอบพระปริยัติธรรม เพราะมีชื่อเปรียญต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดารหลายองค์ คือ พระมหามณี เปรียญเอกวัดเลียบ ได้เป็นสมเด็จพระสังฆราชในรัชการที่ ๒ พระมหานาค เปรียญเอกวัดบางหัวใหญ่ พระมาศ เปรียญโท วัดโพธาราม เป็นต้น

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่า คงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียนซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การวัดผลประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ สันนิษฐานว่าคงจะยึดตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยาเป็นหลัก คือ การสอบด้วยปากเปล่า ต่อหน้าคณะกรรมการทั้งนี้ เพราะมีการเรียกผู้สอบได้เป็นชั้นเปรียญโท และเปรียญเอก เป็นต้นเหมือนอย่างในสมัยอยุธยา^{๑๐๘}

สรุปการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยธนบุรีได้ว่า ในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งมีระยะเวลาอันสั้นเมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชแล้ว ก็ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพื่อให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนในสมัยอยุธยาได้ทรงโปรดเกล้าให้พระสงฆ์ไปปกครองในอารามต่าง ๆ สอน

^{๑๐๖} สวัสดิ์ เขมกปสิทธิ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (เชียงใหม่:ลานนาการพิมพ์ :, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗๐.

^{๑๐๗} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, หน้า ๑๔.

^{๑๐๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๘-๓๕๐.

พระปริยัติธรรมและเทศนาอบรมประชาชนเนื่องจากระยะเวลาของกรุงธนบุรีมีระยะเวลาอันสั้นเราจึงไม่ทราบว่า พระสงฆ์ท่านจัดการศึกษากันอย่างไร สันนิษฐานว่าท่านคงจะดำรงไว้ตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา เรื่องที่เราทราบในด้านเดียวกับการศึกษาส่วนมากก็จะเป็นเรื่องเดียวกับการทำนุบำรุงไว้ ซึ่งพระไตรปิฎกการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในสมัยนั้นจึงไม่ได้ปรากฏว่ามีการสอบไล่พระปริยัติธรรมเพราะบ้านเมืองยังอยู่ระหว่างศึกสงครามตลอดเวลาพระเจ้าแผ่นดิน ในสมัยกรุงธนบุรีจึงมิได้มีปรากฏในพงศาวดาร หรือประวัติศาสตร์แต่ก็เป็นที่น่าอนว่า พระสงฆ์สามเณรยังต้องศึกษาพระปริยัติธรรมแสวงหาความรู้ทางพระพุทธศาสนาตามหน้าที่ จนหมดเวลาของแผ่นดินนี้ ซึ่งสามารถสรุปเป็นประเด็นได้ตามตารางที่ ๒.๓ ดังนี้

ตาราง ๒.๓ แสดงการจัดการศึกษาในสมัยธนบุรี

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยธนบุรี

ด้านหลักสูตร	พระไตรปิฎกเป็นอักษรขอมจารึกลงในใบลาน
ด้านการเรียนการสอน	สันนิษฐานว่า คงจะยึดตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยาเป็นหลัก และมีพระสงฆ์ผู้ปกครองอารามต่าง ๆ ทำหน้าที่ สอนพระปริยัติธรรมและเทศนาอบรมประชาชน
ด้านสื่อการเรียนการสอน	ได้แก่ พระภิกษาซึ่งเป็นครูผู้สอนและตำราเรียนคือพระไตรปิฎก
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และการส่งหลักสูตร เช่นหลักสูตรบาลีไวยากรณ์ เป็นต้น กับครูผู้สอน
ด้านการวัดผลและประเมินผล	สันนิษฐานว่า คงจะวัดจากความจำและความเข้าใจเป็นหลัก ด้วยการสอบแบบปากเปล่า

๕. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒)

พระองค์ทรงสนพระทัยในปัญหาของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมากโดย เฉพาะการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณร ซึ่งการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมในสมัยนี้ อาจกล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้^{๑๐๙}

๑. ด้านหลักสูตร การจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และการวัดผล คงดำเนินตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื้อหาที่ใช้เรียนยังคงเป็นพระไตรปิฎก เป็นหลักโดยมีการแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น คือ

^{๑๐๙} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๙),

๑. บาเรียนตรี ใช้พระสูตรกับพระวินัยเป็นหลักสูตรในการใช้เรียนและการสอบซึ่งในการสอบนั้นคณะกรรมการจะกำหนดให้แปลตามความเหมาะสม เมื่อแปลได้แล้วจะได้เป็นบาเรียนตรี

๒. บาเรียนโท ใช้พระสูตรกับพระวินัยเป็นหลักสูตรเมื่อสอบได้แล้วจะได้เป็นบาเรียนโท

๓. บาเรียนเอก ใช้พระสูตรพระวินัยและพระปรมัตถ์เป็นหลักสูตรตามแต่คณะกรรมการจะเลือกให้แปล เมื่อแปลได้หมดก็จะได้เป็นบาเรียนเอก

๒. ด้านการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนมีการเรียนการสอนเพื่ออบรมประชาชนให้ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ก็มีการเรียนการสอนกันเพื่อนำไปปฏิบัติ และจรรโลงพระพุทธศาสนา สถานที่สอนในรัชกาลที่ ๑ ยังใช้พระราชวังและวัดวาอารามเป็นสถานศึกษา ผู้สอนจะเป็นพระเถระผู้ใหญ่และราชบัณฑิต และพระมหากษัตริย์ ทรงสอนด้วยวิธีสอนที่คล้ายในสมัยอยุธยา คือ เริ่มแรกจะต้องสอนหนังสือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้จักวิธีก่อนแล้วจึงให้เรียนแปลพระไตรปิฎกด้วยการคัดลอกเป็นตอน ๆ ไป

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอน หรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การวัดผลประเมินผลในสมัยรัชกาลที่ ๑ คงดำเนินการตามแบบอยุธยาตอนปลาย คือ ผู้เรียนเรียนพระไตรปิฎกเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎกครบ ๓ ปีแล้วจึงมีการสอบ เรียกว่า ๓ ปีต่อการสอบ ๑ ครั้ง การสอบไล่ครั้งหนึ่งนั้น จะต้องมีการประชุมพระสงฆ์ผู้ทรงคันถธุระ และโปรดให้สอบในวัดที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช ดังนั้น ในสมัยนี้ ที่ประชุมสอบไล่ คือ วัดระฆังโฆสิตารามเพราะสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ประทับอยู่ที่นั่น และวิธีการสอบนั้น เป็นการสอบแบบปากเปล่า

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย(พ.ศ. ๒๓๕๒-๒๓๖๗)

พระองค์ได้มีการปฏิรูปการเรียนการสอนไล่พระปริยัติธรรมขึ้นใหม่ โดยพระดำริของสมเด็จพระสังฆราช (มี) ถวายพระพรให้ทรงแก้ไขวิธีการสอบไล่ใหม่ด้วยความมุ่งหมายที่จะกวัดขันให้บรรดาพระภิกษุสามเณร ได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมมากขึ้น และมีความรู้ยิ่งกว่าบาเรียนแต่ก่อน

๑. ด้านหลักสูตร หลักสูตรที่ใช้ในรัชกาลที่ ๒ เน้น “การใช้รถรถถาแทนพระไตรปิฎก” และหนังสือเรียนตามแบบฉบับ ที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา คือ

๑. ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ๓ ใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบท เป็นแบบเรียนและการสอบนั้นต้องแปลคร่าวเดียวให้ผ่านทั้ง ๓ ประโยค จึงได้เป็น บาเรียน

๒. ประโยค ๔ ใช้คัมภีร์มังคลัตถทีปนี ขึ้นต้น ต่อมาใช้ทั้งหมด

๓. ประโยค ๕ เดิมใช้บาลีมุตตะกะ และเปลี่ยนเป็นคัมภีร์สารัตถสังคหะเป็น ปกรณ์วิเสส ภายหลังเปลี่ยนมาใช้อีก

๔. ประโยค ๖ ใช้มังคลัตถทีปนีขึ้นปลาย

๕. ประโยค ๗ ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกาอรรถวิชัย

๖. ประโยค ๘ ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรคปกรณ์วิเสส

๗. ประโยค ๙ ใช้คัมภีร์ฎีกาสารัตถทีปนีต่อมาเปลี่ยนเป็นฎีกาอภิธรรมมัตถวิภาวินี

๒. ด้านการเรียนการสอน สถานที่เรียนคือตามวัดต่าง ๆ โดยมีพระเถระ ผู้ทรงภูมิรู้ภูมิธรรมเป็นครูสอน เหมือนแบบอย่างในสมัยก่อน

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตรซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การสอบจะใช้วิธีการแปลด้วยปากเปล่าทีละรูปต่อหน้ากรรมการ ๓-๔ รูป มีครูเข้าฟังเป็นพยาน ๒๐-๓๐ รูป แปลครั้งเดียวให้ผ่าน ๓ ประโยคจึงนับเป็นบาเรียน ถ้าผ่านเพียง ๒ ประโยคถือว่าตกสอบ โดยใช้เทียนไขจุดตั้งไว้ เมื่อนักเรียนแปลจบเทียนไขยังไม่หมดถือว่าสอบได้ แต่ถ้าเทียนไขหมดถือว่าสอบตก

สถานที่สอบนั้น เป็นวัดมหาธาตุบ้าง ในพระอุโบสถวัดพระแก้วบ้าง ส่วนวันเวลาของการสอบไม่แน่นอนแล้วแต่กรรมการจะกำหนด บางปีก็ไม่มีสอบ เวลาสอบจะเริ่ม ๑๕.๐๐ น. ทุกวัน เว้น วัน โคนและวัน พระ โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นประธานในการสอบทุกครั้งยกเว้นกรณีมีเหตุสุดวิสัย^{๑๑๐}

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๙๔)

๑. ด้านหลักสูตร ในยุคสมัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักสูตรที่ใช้การเรียนการสอน แต่เข้าใจว่าคงจะยึดตามแบบฉบับที่ปรากฏใช้ในรัชกาลที่ ๒ คือเน้น “การใช้รรถกถาแทนพระไตรปิฎก” และหนังสือตามแบบฉบับที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

๒. ด้านการเรียนการสอน ในรัชสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้มีการจ้างอาจารย์ไปบอกหนังสือพระขึ้นหลายอาราม ในส่วนพระบรมมหาราชวังนั้น ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่งที่ริมหอพระปริตรในบริเวณ

^{๑๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๒-๓๕๕

พระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัย โปรดถวายภัตตาหารเพลและให้รางวัลด้วย ครั้นถึง พ.ศ.๒๔๘๓ เก่งไม่พอ จ्ञำนวนำพระจึงโปรดเกล้าฯ ให้บอกหนังสือในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจนแต่เข้าใจว่าคงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียนซึ่งได้แก่พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การสอบในสมัยรัชกาลที่ ๓ โปรดเกล้าให้อารธนาสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส แต่ครั้งยังทรงกรมหมื่นให้ทรงรับภาระในการสอบไล่ โดยจัดแบ่งออกเป็น ๓ หลักสูตร คือ พระธรรมบท, มงคลดถุทีปนี, สารัตถสังคหะ ซึ่งถือเป็นหลักสูตรขั้นต้นก่อนแปลพระธรรมบทต้องเรียนสนธิ และนามก่อน เรียกกันเป็นพื้นว่ามูลกัจจายน์ ข้อสอบสมเด็จพระสังฆราชฯ กำหนดประโยชน์เอง หรือให้พระราชอาคันตุกะช่วยออกข้อสอบแล้วใส่ไว้ในซอง เมื่อนักเรียนรูปใดจะสอบก็ไปจับฉลาก เมื่อจับฉลากได้หนังสือในหลักสูตรของประโยชน์ใด ก็นำหนังสือที่จับฉลากได้ เข้าแปลโดยผ่านกรรมการทั้ง ๓ กองการแปลต้องแปลครั้งเดียวให้ผ่านถึง ๓ ประโยค จึงจะเป็นบาเรียน ถ้าผ่าน ๒ ประโยคก็ยังไม่ได้เป็นบาเรียน ถือว่าตกหมด แต่ต่อมาถ้าสอบได้ ๒ ประโยค ก็จะได้เป็นบาเรียนวังหน้าการสอบแต่ละคราวสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน เว้นแต่เหตุสุดวิสัยจึงทรงมอบให้พระเถระานุเถระอาวุโสแทน กรรมการจะมีประมาณ ๒๕-๓๐ รูป วิธีตัดสินของกรรมการ คือ ทักทั้งการแปลโดยทอดระยะให้แก่ผู้เข้าสอบแก้ตัว ๓ ครั้ง หากทั้งท้วงครบ ๓ ครั้งยังยกย่ายแก้ไขแปลให้ถูกต้องไม่ได้นับว่าเป็นตก^{๑๑๑}

ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔ -๒๔๑๑)

๑. ด้านหลักสูตร ในยุคสมัยนี้ไม่ปรากฏหลักฐาน ที่ชัดเจนเกี่ยวกับหลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอน แต่เข้าใจว่าคงจะยึดตามแบบฉบับที่ปรากฏใช้ในรัชกาลที่ ๒ คือเน้น “การใช้ธรรมดถุแทนพระไตรปิฎก” และหนังสือเรียนตามแบบฉบับที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา

๒. ด้านการเรียนการสอน ในยุคสมัยของรัชกาลที่ ๔ นี้พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแก่ง ๔ หลังที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามสำหรับราชบัณฑิตบอกหนังสือพระ

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

^{๑๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๕-๓๕๘.

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล ตำแหน่งผู้อำนวยความสะดวกเป็นหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราชวัดราชประดิษฐ์ เป็นผู้กะประโยคสอบพระปริยัติธรรมในคัมภีร์หนึ่งจะเอาความตอนไหน เป็นประโยคสอบบ้าง ท่านเลือกแล้วให้เขียนในสลากบอกว่า คัมภีร์นั้น วัตถุนั้น ขึ้นตรงนั้นจบประโยคตรงนั้น แล้วพับใส่ซองผนึกไว้ จัดสลากเหล่านี้ไว้เป็นประโยค ๆ เช่น สลากคัมภีร์พระธรรมบทจัดเป็นประโยคหนึ่ง ประโยคสองส่วนหนึ่ง ประโยคสามส่วนหนึ่งในสถานที่สอบนั้นมีเจ้าคณะสงฆ์ผู้เป็นนายด้านกับพนักงานกรมสังฆการี สำหรับกำกับ และราชบัณฑิตอยู่พร้อมสังฆการีกับราชบัณฑิตพร้อมกัน เปิดฉีกสลากดูประโยค ที่จะแปล จดลงบัญชีเสร็จแล้ว ก็เอาหนังสือฉบับหลวงในหอพระมณเฑียรธรรม มามอบให้นักเรียนสำหรับที่จะแปล แล้วเจ้าคณะนายด้านกับสังฆการีก็จะควบคุมนักเรียนตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป จนกว่าจะสอบเสร็จ โดยมีให้ผู้ใดผู้หนึ่งลอบเข้ามาบอกให้ หรือให้เลศนัยอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้นักเรียนดูหนังสือ เตรียมแปลแต่โดยลำพัง ครั้นถึงเวลาเพลมีสำรับของหลวงเลี้ยงทั้งนายด้านและผู้แปลด้วยกัน

เวลาซึ่งกำหนดให้นักเรียนแปลหนังสือนั้น ใช้เทียนเป็นสัญญาณกำหนด กล่าวคือ ลงมือแปลประมาณ ๑๕.๐๐ น. ทุกวัน เว้นวันพระและวันโกน ไม่มีกำหนดเวลาให้ ทั้งนี้แล้วแต่ผู้แปลจะแปลได้เร็วหรือช้า โดยปกติแล้วให้เลิกสอบเวลา ๑๙.๐๐ น. หรือ ๒๐.๐๐ น. (การสอบพระปริยัติธรรมในแต่ละครั้ง จะใช้เวลาประมาณ ๒ เดือนเศษไป) แต่ถ้าค่าจะจุดเทียนสัญญาณตั้งไว้ในสนามพอเทียนหมดเป็นอันเลิกสอบในวันนั้น ถ้ายังมีพระภิกษุสามเณรแปลค้างอยู่ก็รูปเป็นอันตกหมด^{๑๒}

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๕๓)

๑. ด้านหลักสูตร พระองค์ทรงคำนึงถึงความจำเป็นที่พระสงฆ์ไทยจะต้องมีตำราศึกษาอย่างพอเพียง ดังนั้นจึงโปรดเกล้าให้พิมพ์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยขึ้นเป็นครั้งแรก โดยได้ตีพิมพ์ทั้งหมด ๓๙ เล่ม ๆ ละ ๑,๐๐๐ จบ

๒. ด้านการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สถานที่สำหรับศึกษา พระปริยัติธรรม พระองค์ทรงใช้วิหารคดรอบพระอุโบสถศาลาวัด เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนและทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีอาจารย์สอนหนังสือไทย และสอนเลขทุก ๆ อาราม

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนไม่ปรากฏเป็นที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงเป็นสื่อที่สำคัญที่สุด คือ ครูผู้สอนหรือผู้บอกหนังสือ และตำราเรียน ซึ่งได้แก่ พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหลัก

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๘-๓๖๒.

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนคงจะได้แก่ การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก และการรับส่งสูตร ซึ่งมีครูผู้สอนเป็นหลักในการจัดการการเรียนการสอน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล สถานที่สอบและวิธีการสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี หรือเรียกตามชื่อเดิมว่า สถานที่แปลและวิธีการแปลพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้น

การสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คงใช้วิธีการสอบโดยการแปลปากเปล่าเรื่อยมาจนถึง ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงเปลี่ยนแปลงมาเป็นการสอบด้วยวิธีเขียนในบางประโยค คือ ชั้นประโยค ๑-๒ สอบความรู้ด้วยวิธีเขียน ส่วนตั้งแต่ชั้นประโยค ๓ ขึ้นไปคงสอบแปลด้วยปากตามเดิม จนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้ด้วยวิธีแปลด้วยปากเปล่ามาใช้ในการสอบด้วยวิธีเขียนแทนทุกประโยค ซึ่ง การสอบความรู้บาลีที่กำหนดให้จะสอบทุก ๆ ปี ๆ ละ ๑ ครั้งนั้นได้เริ่มสอบมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นมา^{๑๓๓} ซึ่งสามารถสรุปได้ตามตารางที่ ๒.๔ ดังนี้

ตาราง ๒.๔ แสดงการจัดการศึกษาในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น - รัชกาลที่ ๕

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น - รัชกาลที่ ๕

ด้านหลักสูตร	พระไตรปิฎก, คัมภีร์ชั้นนรรัตนกถา
ด้านการเรียนการสอน	สถานศึกษา คือ พระราชวังและวัด, ครูสอน คือ พระมหากษัตริย์ พระเถระผู้ใหญ่ และราชบัณฑิต, การเรียนการสอนยึดตามแบบสมัยอยุธยา คือ เริ่มเรียนมูลกัจจายน์แปลพระไตรปิฎก
ด้านสื่อการเรียนการสอน	สื่อการเรียนการสอนหลัก คือ ครูผู้สอนและตำราเรียนต่าง ๆ
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	การบอกหนังสือแบบปากต่อปาก (มุขปาฐะ) และการส่งหลักสูตร เช่น สูตรบาลีไวยากรณ์ เป็นต้น กับครูผู้สอนใช้วิธีการตามแบบฉบับเก่า คือ การแปลด้วยปากเปล่า
ด้านการวัดผลและประเมินผล	ต่อหน้าคณะกรรมการ และรู้ผลสอบในขณะนั้นทันที พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้ยกเลิกการสอบแบบปากเปล่ามาเป็นการเขียนแทนทุกประโยคจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๘)

ในรัชสมัยนี้เป็นระยะที่พระพุทธศาสนากำลังเจริญ เพราะเป็นผลมาจากสมัยรัชกาลที่ ๕ และเป็นสมัยที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเป็นประมุขสงฆ์ ซึ่งเป็นปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้ปรับปรุงการศึกษาให้ดีขึ้น

^{๑๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๒-๓๖๗.

๑. ด้านหลักสูตร ในสมัยนี้ได้นำเอานักธรรมชั้นต่าง ๆ มาเป็นบุรพประโยคของเปรียญประโยคด้วย ดังนี้

๑. นักธรรมชั้นตรี เป็นบุรพภาคของเปรียญตรี คือ ประโยค ๑-๒-๓
๒. นักธรรมชั้นโท เป็นบุรพภาคของเปรียญโท คือ ประโยค ๔-๕-๖
๓. นักธรรมชั้นเอก เป็นบุรพภาคของเปรียญเอก คือ ประโยค ๗-๘-๙

๒. ด้านการเรียนการสอน ในสมัยรัชกาลที่ ๖ นี้ได้มีการเปลี่ยนแปลง ด้านการศึกษาของสงฆ์โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ที่สำคัญได้แก่ ปี พ.ศ. ๒๔๔๔ เพิ่มองค์ความรู้นักธรรมเข้าในเปรียญ ๓ ประโยค ที่จะเข้าแปลประโยค ๔ ได้นั้นต้องสอบความรู้ของนักธรรม ๔ อย่างให้ได้ก่อน จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้มีการยกเลิกการสอบความรู้ด้วยวิธีแปลปากเปล่า มาใช้เป็นการสอบด้วยข้อเขียนแทนทุกประโยค

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้สื่อการเรียนการสอนสันนิษฐานว่านอกจากครูผู้สอนและตำราเรียน คือพระไตรปิฎกเป็นหลัก คงเป็นอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องเขียน ต่าง ๆ ทั้งนี้เพราะยุคสมัยเวลานี้การสอบได้เปลี่ยนจากการแปลแบบปากเปล่ามาเป็นการสอบแบบข้อเขียนแทน

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ในยุคสมัยนี้กิจกรรมการเรียนการสอนหลักเข้าใจว่าคงจะเป็นการรับส่งสูตร หรือการบอกหนังสือแบบมุขปาฐะยังรวมไปถึงการจดบันทึกต่าง ๆ ลงในสมุด ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ และมีทักษะด้านการเขียน เพราะการประเมินผลในยุคนี้เป็นการสอบแบบข้อเขียนแทนการสอบแบบเดิม คือการแปลด้วยปากเปล่า ต่อหน้าคณะกรรมการ

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การสอบใช้วิธีแปลด้วยปากให้กรรมการฟังสอบได้ หรือสอบตกกรรมการตัดสินกันในขณะนั้น ครั้นถึงพ.ศ. ๒๔๕๕ จึงเปลี่ยน มาเป็นสอบด้วยข้อเขียนเป็นบางประโยค จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้สอบด้วยวิธีเขียนทุกประโยค นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ

การสอบบาลีนั้นเมื่อก่อนไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน กรรมการจะประกาศให้ทราบเป็นคราว ๆ ไป เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงกำหนดให้สอบเป็นปีละครึ่งตลอดมา เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นสอบ ๒ ครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ คือ ครั้งแรก ป.ธ. ๖-๙ สอบวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี ครั้งที่ ๒ ป.ธ. ๓-๕ สอบวันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี

สถานที่สอบมักจะสอบวัดสมเด็จพระสังฆราช หรือ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วแต่ความสะดวก เมื่อถึงรัชสมัยนี้ ได้กำหนดไว้แน่นอน เช่น พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๔๕๘ สนามสอบ คือ วัดเบญจมบพิตร และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ต่อมาได้ขยายสนามสอบออกไป เช่น วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพน ฯ เป็นต้น

ตั้งแต่สมัยสุโขทัยสืบมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์การศึกษาของพระภิกษุสามเณรมีอยู่อย่างเดียว คือการศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งมีวิธีการสอน และการสอบตาม

ประเพณีดั้งเดิม คือการแปลด้วยปาก สืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน พระภิกษุสามเณรผู้สอบพระปริยัติธรรมได้ทรงยกย่องแต่งตั้งเป็นเปรียญ แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า “บาเรียน” จัดเป็น ๓ ชั้นคือ ชั้น ๑ เรียกว่าบาเรียนเอก ชั้น ๒ เรียกว่าบาเรียนโท ชั้น ๓ เรียกว่าบาเรียนตรี หลักสูตรที่ใช้สำหรับเล่าเรียนและสอบความรู้ ใช้พระไตรปิฎกเป็นอักษรขอมจารึกลงในใบลาน ผู้แปลได้พระสูตรที่คณะกรรมการกำหนดให้ได้เป็นบาเรียนตรี แปลได้พระสูตรพระวินัยเป็นบาเรียนโท แปลได้ทั้งพระสูตรพระวินัยและพระปรมาัตถ์เป็นบาเรียนเอก ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในรัชกาลที่ ๒ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขหลักสูตรที่ใช้สอนและสอบพระปริยัติธรรมเสียใหม่ ความประสงค์เพื่อจะให้พระภิกษุสามเณร ผู้รับการศึกษา มีความรู้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยจัดชั้นบาเรียนเป็นประโยค ๆ ผู้สอบได้ตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไป จึงนับว่าเป็นบาเรียน เรียกตามลำดับชั้นว่าบาเรียน ๓ ประโยค ๔ ประโยค ตามลำดับ ถึง ๙ ประโยค^{๑๑๔}

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘ -๒๔๗๗)

ในรัชสมัยนี้เป็นสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการเมือง การเศรษฐกิจ และการศาสนา การศึกษาพระบาลีอยู่ในขั้นเจริญและเข้ารูปแล้ว ด้วยปลายรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ และพระมหาเถระทั้งหลายได้ช่วยกันปรับปรุงแก้ไขมาตามลำดับ เมื่อถึงรัชสมัยนี้จึงไม่มีอะไรการแก้ไขเปลี่ยนแปลงมากนัก

๑. ด้านหลักสูตร สมัยรัชกาลที่ ๗ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นอกจากใช้หลักสูตรการเรียนการสอนเดิมแล้ว ยังมีการเรียนการสอนตามหลักสูตรของมหาธาตุวิทยาลัย ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ฝ่าย

๑) ฝ่ายไทย แบ่งประโยคเป็น ๙ ชั้น คือ

ชั้น ๑-๒-๓ เรียน อัมมปทัฏฐกถา

ชั้น ๔ เรียน มงคลัตถทีปนีบันตัน

ชั้น ๕ เรียน สารัตถสังคหะ

ชั้น ๖ เรียน มงคลัตถทีปนีบันปลาย

ชั้น ๗ เรียน ปฐมสมันตปาสาทิกา

ชั้น ๘ เรียน วิสุทฺธิมรรค

ชั้น ๙ เรียน สารัตถทีปนี (ฎีกาวินัย)

๒) ฝ่ายรามัญ แบ่งเป็น ๔ ชั้น คือ

ชั้น ๑ เรียน อาทิกัมม หรือ ปาจิตตีย้อย่างใดอย่างหนึ่ง

ชั้น ๒ เรียน มหาวัคค์ หรือ จุลวัคค์

ชั้น ๓ เรียน บาลีมุตตกวินัยวินิจฉัย

^{๑๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๗-๓๙๐.

ชั้น ๔ เรียน ปฐมสมันตปาสาทิกา

๒. ด้านการเรียนการสอน การเรียนการสอนในยุคนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน แต่เข้าใจว่าคงจะยึดตามแบบการศึกษาพระปริยัติธรรม ตามประเพณีแบบดั้งเดิม คือผู้เริ่มต้นการศึกษา ต้องเรียนมูลกัจจายน์เสียก่อน จึงเรียนอรรถกถาธรรมบท มังคลัตถทีปนี สารัตถทีปนี เป็นต้น เมื่อศึกษาครบ ๓ ปีแล้วจึงมีการสอบครั้ง ๑

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนในยุคสมัยนี้ไม่มีปรากฏเป็นหลักฐานที่ชัดเจน เข้าใจว่าคงจะเป็นครูผู้สอนและตำราเรียนคือพระไตรปิฎกเป็นหลัก และอุปกรณ์เครื่องเขียนต่าง ๆ เพราะยุคสมัยนี้การสอบพระบาลีได้เปลี่ยนแปลงจากการสอบแบบปากเปล่า มาเป็นการสอบด้วยการเขียนแทน^{๑๔} ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมการเรียนการสอนในยุคสมัยนี้เข้าใจว่าคงจะเป็นสอนหนังสือโดยยึดตำราเรียนเป็นหลัก รวมถึงการรับส่งสูตร เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้กับผู้เรียน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การสอบใช้วิธีแปลด้วยปากให้กรรมการฟัง สอบได้หรือสอบตกกรรมการตัดสินกันในขณะนั้น ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงเปลี่ยนมาเป็นสอบด้วยข้อเขียนเป็นบางประโยค จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงให้สอบด้วยวิธีเขียนทุกประโยคนับได้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ^{๑๕}

ในสมัยรัชกาลที่ ๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. ๒๔๗๗-๒๔๘๙)

ในรัชสมัยนี้มีช่วงเวลาสั้นมาก เรื่องราวในด้านการศึกษามีน้อยมาก แต่ก็มีความสำคัญไม่แพ้ยุคสมัยอื่น ๆ เรื่องสำคัญเรื่องแรก คือ ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ได้ทรงอนุญาตให้คฤหัสถ์สอบธรรมศึกษาเอก สืบต่อจากธรรมศึกษาโทได้ นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อประกาศใช้ พ.ร.บ. ๒๔๘๔ แล้วทางคณะสงฆ์ได้ออกระเบียบองค์การศึกษาว่าด้วย การจัดการศึกษาขึ้น แต่เดิมนั้นการศึกษาด้านพระบาลีและนักธรรมไม่ได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนเลย เพียงแต่จัดสอนกันตามวัด หรือ ในพระบรมมหาราชวัง ทั้งนี้เพราะหน้าที่ของพระภิกษุและสามเณรเมื่อบวชเข้ามาแล้ว ก็ต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติ และสั่งสอนประชาชนทั่ว ดังนั้นทุกวัดจึงเป็นโรงเรียนไปโดยตรง เพิ่งจะมีประกาศจัดตั้งสำนักศาสนศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ นี้เอง^{๑๖}

สรุปการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ได้ว่า ระบบการจัดการศึกษา ยังคงมีรูปแบบคล้ายสมัยอยุธยาตอนปลาย ทั้งด้านสถานที่เรียน ครูผู้สอน แต่ได้มีการแก้ไขหลักสูตรการเรียนการสอน และการสอบใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ ๒ โดยจัดแบ่งหลักสูตรให้กว้างออกไปเป็น ๙ ชั้น

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๙๐-๓๙๒.

^{๑๖} กรมการศาสนา, ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙.

คือ ชั้นประโยค ๑ ถึงชั้นประโยค ๙ พร้อมทั้งจัดให้มีผู้รับผิดชอบเป็นสัดส่วน และเปลี่ยนระบบการสอบจากปากเปล่าเป็นสอบด้วยข้อเขียนในสมัยปลายรัชกาลที่ ๖ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๙ โดยใช้คัมภีร์ประเภทอรรถกถาและฎีกา มาเป็นแบบเรียน และแบบสอบแทนพระไตรปิฎกจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ในสมัยรัชกาลที่ ๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช (พ.ศ. ๒๔๘๙ เป็นต้นมา)

การศึกษาพระปริยัติธรรมยุคนี้ นับได้ว่าเป็นยุคที่ทันสมัยแล้ว สำนักเรียนบาลีมีขึ้นทั่วราชอาณาจักร ความนิยมต่อการเรียนพระบาลีมามากขึ้น ทั้งนี้มาจากการเทียบหรือรับรองวิทยฐานะของผู้เรียน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้มีระเบียบองค์การศึกษาว่าด้วย การจัดการศึกษาพุทธศักราช ๒๔๙๔ ขึ้นมาแทนฉบับเดิม ที่เคยใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีองค์กรของคณะสงฆ์ไทย คือ กองบาลีสนามหลวง ปัจจุบันมีสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เป็นแม่กองบาลีสนามหลวง กำกับดูแลการศึกษาของสงฆ์ โดยการกำหนดนโยบาย กำหนดหลักสูตร และดำเนินการจัดวัดผลการเรียนระดับประเทศ ที่เรียกว่า “สอบบาลีสนามหลวง” โดยมีกระบวนการเริ่มแต่การออกข้อสอบ จัดสอบ ประกาศผลสอบ และออกหนังสืออันเป็นหลักฐานแสดงวุฒิการศึกษา พระปริยัติธรรมให้กับผู้สอบผ่านในแต่ละชั้นประโยค ส่วนการบริหารและการจัดการเรียนการสอนนั้น มีสำนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัด เป็นผู้ดำเนินการในแต่ละสำนัก ซึ่งการบริหารการคณะสงฆ์กองบาลีสนามหลวงในปัจจุบัน

๑. หลักสูตร การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้รับการปรับปรุง และพัฒนาโดยกองบาลีสนามหลวง กำหนดหนังสือตำราเรียนรวมเป็นวิชาหลักได้ ๔ วิชา และแยกเป็นรายวิชาย่อยได้ ๗ วิชา ในแต่ละชั้นประโยคมีไม่เกิน ๔ วิชา ดังนี้^{๑๑๗}

๑) วิชาบาลีไวยากรณ์ แยกเป็นวิชาบาลีไวยากรณ์ สำหรับประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ.

๓

๒) วิชาบุรพภาค ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยและรูปแบบหนังสือราชการสำหรับชั้นประโยค ป.ธ.๓

๓) วิชาวากยสัมพันธ์ เฉพาะประโยค ป.ธ. ๓

๔) วิชาแปลมคธเป็นไทย หรือแปลบาลีเป็นไทยเป็นวิชาหลักที่ต้องเรียนทุกชั้นประโยค แตกต่างกันโดยคัมภีร์ที่กำหนดให้เรียน

^{๑๑๗} ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, เอกสารประกอบการประชุมพิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๔.

๕) วิชาแปลไทยเป็นมคธ ตั้งแต่ประโยค ป.ธ. ๔ ถึง ประโยค ป.ธ.๙ กำหนดคัมภีร์ต่างไป
ตามชั้น

- ๖) วิชาแต่งไทยเป็นมคธ เฉพาะประโยค ป.ธ.๙
 - ๗) วิชาแต่งฉันทภาษาบาลี เฉพาะประโยค ป.ธ. ๘
- คัมภีร์ที่กำหนดสำหรับการแปลในแต่ละชั้นประโยคมี ดังนี้
- ๑) ประโยค ๑-๒ อัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑-๔
 - ๒) ประโยค ป.ธ. ๓ อัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘
 - ๓) ประโยค ป.ธ. ๔ มังคลัตถทีปนี ภาค ๑
 - ๔) ประโยค ป.ธ. ๕ มังคลัตถทีปนี ภาค ๒
 - ๕) ประโยค ป.ธ.๖ สมันตปาสาทิกา ภาค ๓
 - ๖) ประโยค ป.ธ.๗ สมันตปาสาทิกา ภาค ๑-๒
 - ๗) ประโยค ป.ธ. ๘ วิสุทธีมรรค
 - ๘) ประโยค ป.ธ. ๙ อภิธัมมัตถวิภาวินี

เมื่อรวมทุกชั้นประโยคแล้วต้องให้หนังสือหรือตำราเรียน จำนวน ๘๐ เล่มซึ่งหลักสูตร
แผนกบาลีสณามหลวงในปัจจุบัน สรุปลงได้ตามตารางที่ ๒.๕ ดังนี้

ตาราง ๒.๕ แสดงหลักสูตรประโยคบาลีสณามหลวงในปัจจุบัน ^{๑๑๘}

หลักสูตร	รายวิชา	แบบเรียน
ประโยค ๑-๒	๑.แปลมคธเป็นไทย	๑.อัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑-๔
	๒. บาลีไวยากรณ์	๒.หนังสือบาลีไวยากรณ์
ประโยค ป.ธ. ๓	๑.แปลมคธเป็นไทย	๑.อัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘
	๒.สัมพันธไทย	๒.อัมมปทัฏฐกถา ภาค ๕-๘
	๓.บาลีไวยากรณ์	๓.หนังสือบาลีไวยากรณ์
	๔.บุรพภาค	๔.ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทย และรูปแบบหนังสือราชการ
ประโยค ป.ธ. ๔	๑.แปลไทยเป็นมคธ	๑.อัมมปทัฏฐกถา ภาค ๑
	๒.แปลมคธเป็นไทย	๒.มังคลัตถทีปนี ภาค ๑
ประโยค ป.ธ. ๕	๑.แปลไทยเป็นมคธ	๑.อัมมปทัฏฐกถา ภาค ๒-๔

^{๑๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

ประโยค ป.ธ.๖	๒.แปลมครเป็นไทย	๒.มั่งคั่งถกทีปนี ภาค ๒
	๑.แปลไทยเป็นมคร	๑.ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕-๘
ประโยค ป.ธ.๗	๒.แปลมครเป็นไทย	๒.สมันตปาสาทิกาภาค ๓
	๑.แปลไทยเป็นมคร	๑.มั่งคั่งถกทีปนี ภาค ๑
ประโยค ป.ธ. ๘	๒.แปลมครเป็นไทย	๒.สมันตปาสาทิกาภาค ๑-๒
	๑.แต่งฉันทภาษามคร	๑.ข้อความตามที่กรรมการออก
ประโยค ป.ธ. ๙	๒.แปลไทยเป็นมคร	ข้อสอบกำหนด
	๓.แปลมครเป็นไทย	๒.สมันตปาสาทิกาภาค ๑
	๓.แปลมครเป็นไทย	๓.วิสุทธิมรรค
	๑.แต่งไทยเป็นภาษามคร	๑.ข้อความตามที่กรรมการออก
	๒.แปลไทยเป็นมคร	ข้อสอบกำหนด
	๓.แปลมครเป็นไทย	๒.วิสุทธิมรรค
		๓.อภิธัมมัตถกถาวิภาณี

๒. ด้านการเรียนการสอน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กำหนดระดับการศึกษาไว้ ๘ ชั้นประโยค คือตั้งแต่ชั้นประโยค ๑-๒ ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค โดยชั้นประโยคที่ถือว่าเป็นเปรียญ คือเปรียญธรรม ๓ ประโยค ถึงเปรียญธรรม ๙ ประโยค จัดรวมเป็น ๓ ชั้น ดังนี้

๑) เริ่มจากชั้นบาลีไวยากรณ์ประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ป.ธ. ๓ เป็นชั้นเปรียญตรี (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากชั้นบาลีไวยากรณ์)

๒) ชั้นประโยค ป.ธ. ๔ -๕-๖ เป็นชั้นเปรียญโท (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากเปรียญตรี)

๓) ชั้นประโยค ป.ธ.๗-๘-๙ เป็นชั้นเปรียญเอก (ใช้เวลาเรียน ๓ ปี นับจากเปรียญโท)

รวมเวลาเรียนตั้งแต่ชั้นบาลีไวยากรณ์ถึงประโยค ป.ธ. ๙ ใช้เวลาเรียนอย่างน้อย ๙ ปี พระภิกษุสาเณรที่จะเข้ารับการศึกษาศรีปริยัติธรรมแผนกบาลี จะต้องสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาแล้ว และจบนักธรรมชั้นตรีจึงมีสิทธิสอบบาลีสนามหลวงชั้นประโยค ๑-๒ และประโยค ป.ธ. ๓ จบนักธรรมชั้นโท จึงมีสิทธิสอบประโยค ป.ธ.๔-๖ และจบนักธรรมชั้นเอกจึงมีสิทธิสอบประโยค ป.ธ. ๗-๙^{๑๑๙}

เวลาเรียน แบ่งเป็น ๓ ภาคเรียน คือ ภาควิสาขะ ภาคพรรษา และภาคปวารณา ในแต่ละวันกำหนดเป็นสองรอบ คือ เริ่มเวลา ๐๘.๓๐-๑๐.๓๐ น. และเวลา ๑๓.๐๐-๑๖.๓๐ น. โดยเรียนสัปดาห์ละ ๕ วัน หยุดเรียนวันโกนกับวันพระ

การเรียนการสอนใช้วิธีท่องจำจากตำรา และจากภาษาบาลีเป็นภาษาไทย หรือแปลจากภาษาไทยเป็นภาษาบาลีโดยจะต้องมีการเตรียมตัวก่อนเข้าเรียนทุกครั้ง ถ้าไม่เตรียมตัวมาจะแปลไม่ได้

^{๑๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

ดังนั้น การเรียนบาลีจึงใช้เวลาในการดูหนังสือที่ห้องพัก มากกว่าเวลาเรียน ในห้องเรียนซึ่งวิชาที่ถือว่าเป็นหลักในการเรียนทุกระดับชั้น คือวิชาแปลมคธเป็นไทย ส่วนวิชาอื่น ๆ นั้นแล้วแต่อาจารย์จะกำหนดว่าให้เรียนวันไหน ก่อนการเรียน นักเรียนต้องเตรียมดูหนังสือมาก่อน ถ้าไม่ได้ดูมาก่อนก็จะแปลไม่ได้ หรือฟังรูปอื่นแปลไม่รู้เรื่อง

ลักษณะพิเศษประการหนึ่งของการสอนวิชาแปลมคธเป็นไทย คือไม่ใช่ครูแปลแล้วให้นักเรียนนั่งฟัง ตรงกันข้ามนักเรียนจะต้องเป็นผู้แปลเอง แล้วครูคอยฟังการแปลของนักเรียนหากผิดตรงไหนก็จะให้คำแนะนำบอกความรู้เพิ่มเติมให้นักเรียนจะสอบผ่านหรือไม่ผ่านขึ้นอยู่กับตัวเองถึงร้อยละ ๘๐ ส่วนอีกร้อยละ ๒๐ จะได้รับจากครูดังนั้นถ้านักเรียนมีความขยันหมั่นเพียรอยู่เสมอ ๆ ก็จะสามารถประสบความสำเร็จได้ไม่ยากนัก^{๑๒๐}

สถานที่เรียนถ้าเป็นสำนักเรียนขนาดใหญ่จะมีอาคารเรียนที่เป็นสัดส่วน แต่ถ้าเป็นขนาดเล็กมักเรียนตามศาลาการเปรียญหรือตามที่อื่น ๆ ซึ่งสามารถจัดการเรียนการสอนได้

สำหรับครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ไม่มีการสอบบรรจุอย่างทางคฤหัสถ์ แต่ถือหลักว่า มีความรู้ในเนื้อหาที่จะสอนและมีศรัทธาที่จะสอนก็สามารถเป็นครูได้ การเข้ามาเป็นครูก็ไม่ใช่สลับซับซ้อน เพียงแต่สำนักเรียนทำเรื่องถึงเจ้าคณะจังหวัด เพื่อเสนอแต่งตั้งเท่านั้น และส่วนมากครูบาลีจะมีวุฒิประโยค ป.ธ. ๓ ขึ้นไป โดยไม่จำเป็นต้องมีความรู้ด้านครู มาก่อน สำนักเรียนในกรุงเทพมหานคร ครูส่วนมากมีวุฒิเปรียญสูงและมีจำนวนมาก สามารถที่จะเลือกได้ แต่ในต่างจังหวัดหลายสำนักขาดแคลนครู บางสำนักมีครูสอนรูปเดียว ต้องสอน ๓-๔ ชั้นและสอนวันละหลาย ๆ รอบ ดังนั้นหลายสำนักจึงต้องใช้ระบบ “พี่สอนน้อง” คือทำหน้าที่เป็นนักเรียนด้วย เป็นครูด้วย ซึ่งทำให้ประสิทธิภาพของการเรียนการสอนไม่สมบูรณ์ เพราะเวลาเตรียมตัวไม่เพียงพอ ขาดประสบการณ์ ความรู้ไม่แตกฉาน และขาดเทคนิคการถ่ายทอด เป็นต้น^{๑๒๑} เกี่ยวกับปัญหาดังกล่าว กรมการศาสนาได้เข้ามาช่วยเหลือ โดยการจัดทำโครงการอบรมครูสอนแผนกบาลีขึ้น ซึ่งก็ได้รับการแก้ไขในระดับหนึ่ง แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ปัจจุบันสำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ต้องการจะพัฒนาครูสอนบาลีให้มีศักยภาพด้านวิชาการบาลีมากยิ่งขึ้น จึงได้ให้มีโครงการ “การประชุมอบรมครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” โดยได้รับงบประมาณอุดหนุนจากสำนักงาน

^{๑๒๐} พระมหาทองดี ปญญาวิโร, การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อักษรการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๒๕.

^{๑๒๑} พระมหาแผน พูนพัต, รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔), หน้า ๔๑.

พระพุทธศาสนาแห่งชาติและโดยใช้ระยะเวลาครั้งละ ๑๕ วัน ซึ่งก็เป็นวิธีการพัฒนาครูอีกทางหนึ่ง เพราะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาการเรียนการสอนอย่างยิ่ง^{๑๒๒}

๓. ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อ – อุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนนับเป็นสิ่งจำเป็นที่จะช่วยสร้างความสนใจในการเรียนการสอน และช่วยให้การเรียนการสอนประสบผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น แต่การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่น้อยมากที่ใช้เป็นหลัก คือ ตำราเรียน สมุดจดบันทึก กระดานดำ ชอล์ก หรือไวท์บอร์ดแทบันที่การแปล กระดาษเขียนตอบ ปัญหา สื่อการสอนเป็นแบบเดิม ไม่มีสื่อใหม่ ๆ นอกจากหนังสือเรียนแม่ในปัจุบันนี้ตามสำนักเรียนใหญ่ ๆ ที่มีทุนทรัพย์เพียงพอที่จะซื้อสื่อใหม่ ๆ มาใช้ในการเรียนการสอน เช่น คอมพิวเตอร์ เครื่องฉายโปรเจกเตอร์ สื่อดีวีดี หรือ ซีดีสื่อการเรียนการสอน แต่ถ้าในภาพรวมแล้วยังถือว่าไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึง ด้วยเหตุนี้ทำให้การเรียนการสอนขาดประสิทธิภาพ และในแต่ละปี จะมีนักเรียนที่สอบตกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้การเรียนการสอนในรูปแบบเดิม ๆ ทำให้เกิดความน่าเบื่อหน่าย ไม่สร้างความสนใจให้กับผู้เรียนเท่าที่ควร^{๑๒๓}

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน การเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในแต่ละสำนักเรียนสำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดจำเป็นต้องมีกิจกรรม ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนอาจมีดังนี้

๑. การจัดทดสอบเพื่อวัดผลความรู้ความเข้าใจของนักเรียนเป็นการภายใน
 ๒. การมอบรางวัลให้แก่นักเรียนที่มีผลการเรียนดี และเข้าเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียน
 ๓. การจัดอบรมบาลีก่อนสอบสนามหลวง เพื่อสร้างทักษะและเพิ่มพูน ความรู้ ความเข้าใจ และความมั่นใจให้กับผู้เรียน
 ๔. การผลิตตำรา คู่มือ และเอกสารประกอบการเรียนการสอน
 ๕. การจัดครูพี่เลี้ยงสำหรับนักเรียนบาลีไวยากรณ์ เพื่อรับท่องสูตร
- นอกจากนี้กิจกรรมการเรียนการสอนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการเรียนการสอนบาลีในยุคปัจจุบันคือ การจัดอบรมพิเศษ (ติวเข้ม) ก่อนสอบสนามหลวงโดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ

^{๑๒๒} พระธรรมปัญญามรณ (สุชาติ ธมมรตโน), พระมหาทองดี ปญญาวิโร, การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

^{๑๒๓} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, รายงานการศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓๑.

เพื่อให้นักเรียนเตรียมความพร้อม และเกิดความมั่นใจก่อนเข้าสอบสนามหลวง เพื่อปลูกฝังความนิยมในการศึกษาภาษาบาลีให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น เป็นต้น

สำนักเรียนที่เปิดอบรมก่อนสอบบาลีสนามหลวง ที่มีชื่อเสียงและ มีพระภิกษุสามเณรนิยมสมัครเข้าอบรมเป็นประจำทุกปี เช่น สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ สำนักเรียนวัดอรุณราชวราราม สำนักเรียนวัดสร้อยทอง กรุงเทพฯ สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพฯ สำนักเรียนวัดไร่ขิง จังหวัดนครปฐม เป็นต้น ซึ่งการอบรมจะใช้ระยะเวลาประมาณ ๑๕-๓๐ วัน รูปแบบจะเป็นการแนะนำ เทคนิคและวิธีการสอบ การเปิดเทปแปลภาษาบาลี เป็นภาษาไทย และการให้ผู้เข้าอบรมฝึกทำข้อสอบ เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาที่อบรมก็จะอาศัยประโยคเก็ง หรือข้อความที่คาดว่าจะออกสอบสนามหลวง เป็นหลัก^{๑๒๔}

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีการวัดผลในระดับชั้นเรียนโดยนักเรียน สำนักศาสนศึกษา และโรงเรียนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัด ดำเนินการจัดวัดผลการเรียนชั่วโมงที่มีการเรียนการสอน แต่การวัดผลในลักษณะนี้เป็นเพียงการทดสอบความรู้ของผู้เรียนเท่านั้น ไม่ได้ใช้ในการตัดสินผลการเรียนหรือเลื่อนระดับชั้นประโยคแต่อย่างใด เพราะการวัดผลประเมินผลระดับประเทศที่เรียกว่า “การสอบบาลีสนามหลวง ” โดยกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้ดำเนินการประเมินผลการเรียน ซึ่งปัจจุบันกำหนดการสอบบาลีสนามหลวงมี ดังนี้^{๑๒๕}

๑. ประโยค ๑-๒ ถึงประโยค ป.ธ. ๕ กำหนดสอบสนามหลวงปีละ ๒ ครั้งและในกรณีที่นักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่านในครั้งที่ ๑ สามารถสอบซ่อมในครั้งที่ ๒ ภายในปีการศึกษาเดียวกันได้ แต่ต้องสอบผ่านวิชาใดวิชาหนึ่งในการสอบครั้งที่ ๑ จึงจะมีสิทธิสอบครั้งที่ ๒

๒. ประโยค ป.ธ. ๖ ถึงประโยค ป.ธ. ๙ กำหนดสอบสนามหลวงปีละ ๑ ครั้ง ถ้านักเรียนรูปใดสอบไม่ผ่านก็ต้องเข้าสอบใหม่ในปีการศึกษาถัดไป

การตัดสินผลการเรียนจะใช้ผลการสอบบาลีสนามหลวงเท่านั้น กล่าวคือ ผู้ที่สอบผ่านประโยคบาลีสนามหลวงจึงจะได้เลื่อนชั้นประโยคในระดับสูงขึ้นการวัดผลและประเมินผลการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นขั้นสุดท้ายของกระบวนการเรียนการสอน เป็นการประเมินผลการจัดการศึกษาว่าได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์หรือไม่ เป็นต้น โดยการสอบวัดผลจะมี ๒ ระดับ คือ ในระดับสถานศึกษา และในระดับประเทศ ส่วนในระดับสถานศึกษาหรือโรงเรียน เป็นการจับสอบวัดผล เพื่อเตรียมความพร้อม ในการเข้าสอบในระดับประเทศของผู้เรียน โดยครูผู้สอนเป็นผู้จัดสอบวัดผล ลักษณะข้อสอบจะอาศัยแนวข้อสอบของบาลีสนามหลวง แต่จะไม่มี

^{๑๒๔} สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒, อบรมบาลีก่อนสนามสนามหลวง ภาค ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๘.

^{๑๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔-๕.

ผลในการเก็บคะแนนของผู้เรียน เป็นแต่เพียงต้องการหาข้อบกพร่อง ของผู้เรียน แล้วปรับให้สมบูรณ์ขึ้นเท่านั้น จะไม่มีผลต่อการสอบได้หรือสอบตกของผู้เรียนแต่อย่างใด ผู้ที่สอบไม่ผ่านในสนามโรงเรียน เมื่อแก้ไขข้อบกพร่องแล้ว อาจสอบผ่านสนามหลวงก็ได้

วิธีดำเนินการจัดสอบบาลีสนามหลวง

ในการดำเนินการจัดสอบบาลีสนามหลวงนั้น มีขั้นตอนและวิธีการปฏิบัติที่เป็นแบบแผน ซึ่งได้จัดทำมาโดยลำดับ ดังต่อไปนี้^{๑๒๖}

- ๑) กองบาลีสนามหลวงแต่งตั้งคณะกรรมการออกข้อสอบ
- ๒) กองบาลีสนามหลวงจัดพิมพ์ข้อสอบ
- ๓) เจ้าคณะภาคแต่งตั้งคณะกรรมการนำข้อสอบจากส่วนกลางไปยังสนามสอบบาลีสนามหลวงทุกแห่ง เฉพาะประโยค ๑-๒ - ๓- ๔ เปิดสอบพร้อมกันทั่วประเทศ สำหรับประโยค ป.ธ. ๕- ประโยค ป.ธ.๙ กำหนดให้มีสนามสอบบาลีสนามหลวงเฉพาะ ในกรุงเทพมหานครเท่านั้น
- ๔) เจ้าคณะภาคจัดส่งใบคำตอบของนักเรียนไปยังกองบาลีสนามหลวงทุกชั้นประโยค
- ๕) กองบาลีสนามหลวงแต่งตั้งพระภิกษุที่เป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ซึ่งมีวุฒิปริญญาธรรม ๖ ประโยคขึ้นไป เป็นกรรมการตรวจข้อสอบโดยนิมนต์คณะกรรมการไปประชุมตรวจข้อสอบพร้อมกัน ณ สถานที่ ซึ่งแม่กองบาลีสนามหลวงกำหนด การตรวจข้อสอบ ในปัจจุบันใช้เวลาอย่างน้อย ๓ วัน

นอกจากนี้กระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนนั้นทางกองบาลีสนามหลวงได้กำหนดวันสอบ วันตรวจ และวันประกาศผลการสอบเป็นประจำปีทุกปี ดังนี้^{๑๒๗}

สรุปการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสมัยปัจจุบันได้ว่า^{๑๒๘} มีหลายปัจจัยที่ทำให้การศึกษาในแผนกนี้ ไม่ค่อยจะก้าวหน้าไปสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามที่ต้องการได้ แต่กลับอยู่ในสภาพที่ทรงตัว และรอวันทรุดลงเรื่อย ๆ ปัจจัยที่ว่า เช่น หลักสูตรที่ใช้ในการเรียนการสอนในปัจจุบัน ก็เป็นหลักสูตรเก่า ไม่ได้รับการปรับปรุง ให้เข้ากับยุคสมัยและผู้เรียน วิธีการเรียนการสอนก็เน้นการจำเนื้อหาเป็นหลัก มากกว่าวิธีการ อื่น ๆ ซึ่งทำให้ผู้เรียนที่มีความสามารถทางความจำน้อย หมดความอดทนและเบื่อหน่าย ต่อการศึกษา ที่สุดก็จะหันไปหาการศึกษาแผนกอื่น หรือศึกษาออกไป การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบัน มุ่งเน้นของคณะสงฆ์ไทย คือกองบาลีสนามหลวงทำหน้าที่หลักในการบริหารการศึกษาอย่างเป็นระบบ และมีกฎเกณฑ์ และระเบียบในการปฏิบัติมากกว่าในยุคสมัยที่ผ่านมา แต่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ ที่ต้องรีบปรับปรุง เพราะในแต่ละปีมีจำนวนผู้สอบได้น้อย มีนักเรียนสอบตกจำนวนมากเช่นในปี พ.ศ. ๒๕๕๓ มีนักเรียน คงสอบทั้งหมด

^{๑๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

^{๑๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

^{๑๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๕.

๒๑,๑๓๙ สอบได้ ๓,๒๓๔ สอบตก ๑๒,๕๓๘ มีผู้เรียนสอบได้เฉลี่ยทุกระดับ ชั้นเพียงร้อยละ ๑๕.๓๐ เท่านั้น และพระภิกษุสามเณรที่ศึกษาในแผนกนี้ มีจำนวนที่ลดลงไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้ เพราะขาดความเชื่อมั่นในการศึกษาแผนกนี้ว่าจะศึกษาไปเพื่ออะไร ทั้งยังต้องใช้ ความเพียรพยายามในการเรียนสูง และใช้เวลานานกว่าที่จะจบการศึกษาชั้นสูงสุด

ครูผู้สอนในแผนกนี้ยังมีจำนวนไม่เพียงพอ บางรูปต้องทำหน้าที่สอน และเรียนควบคู่กันไปด้วย ใช้ระบบแบบพี่สอนน้อง ไม่มีความรู้และประสบการณ์ในการสอน จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ของการศึกษาแผนกนี้อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ

สื่อการเรียนการสอน คือตำราและครูสอนเป็นหลัก สื่อสมัยใหม่ที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนการสอนมีไม่เพียงพอกับความต้องการของครูผู้สอน และนักเรียน ทำให้การเรียนการสอนขาดความน่าสนใจ และสิ้นเปลืองเวลามาก กว่าที่จะอธิบายเนื้อหาให้นักเรียนเข้าใจได้

การวัดและประเมินผล จะวัดความจำเป็นหลักมากกว่าการคิดวิเคราะห์ และการนำไปประยุกต์ใช้ และการออกข้อสอบก็เป็นชุดเดียวกันทั้งหมดในแต่ละระดับชั้น ไม่ได้มีการคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน

ด้วยปัจจัยหลัก ๆ เหล่านี้ จึงทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาแผนกบาลี อยู่ในเกณฑ์ที่ต่ำ และในอนาคตบุคลากรที่เข้ามาเรียนในแผนกนี้อาจจะลดลงไปเรื่อย ๆ หากยังไม่มี การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาให้เข้ากับยุคสมัย และเป็นประโยชน์กับตัวผู้เรียน ให้ได้มากที่สุด

๒.๕ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดบวรวิญ พระอารามหลวง

วัดบวรวิญพระอารามหลวงได้เปิดทำการเรียนการสอน เป็นสำนักศาสนศึกษาเมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๔๑ และในปีพุทธศักราช ๒๕๔๖ ได้รับการแต่งตั้งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประจำจังหวัดนนทบุรี แห่งที่ ๑ วัดบวรวิญพระอารามหลวง อย่างเป็นทางการ โดยมีพระโสภณสุตาลังการ เจ้าอาวาสวัดบวรวิญพระอารามหลวง เป็นผู้จัดการโรงเรียน ในปัจจุบันวัดบวรวิญได้เปิดการเรียนการสอนทั้งแผนกธรรมและบาลี มีระบบการเรียนการสอนดังนี้

ชั้นเรียนและเวลาเรียน

ก. แผนกธรรมเปิดสอนตั้งแต่นักธรรมชั้นตรี ถึง นักธรรมชั้นเอก และธรรมศึกษาชั้นตรี ถึง ธรรมศึกษาชั้นเอก เวลาเรียนแผนกธรรม(ภาคเช้า) เรียนเวลา ๐๘.๓๐ น. ถึงเวลา ๑๐.๓๐ น. ธรรมศึกษาชั้นตรี ถึง ธรรมศึกษาชั้นเอก ส่งคณาจารย์ไปสอนตามโรงเรียน คือ โรงเรียนเบญจมราชานุสรณ์ โรงเรียนวัดบวรวิญ โรงเรียนประชาอุปถัมภ์ เวลาสอนตามตารางเรียน ที่โรงเรียนกำหนดให้

ข. แผนกบาลีเปิดสอนตั้งแต่ชั้นไวยากรณ์ ถึง ชั้นประโยค ป.๖ แผนกบาลี จัดเรียน ๒ ช่วงเวลาครั้งแรกก่อนสอบนักธรรม เรียนเวลาเดียว คือ

(ภาคบ่าย)เรียนเวลา ๑๒.๓๐ น. ถึงเวลา ๑๕.๓๐ น.

(ภาคเย็น) เรียนเวลา ๑๖.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๘.๓๐ น.

ครั้งหลังหลังสอบนักธรรม เรียน ๒ เวลา คือ

(ภาคเช้า) เรียนเวลา ๐๘.๓๐ น. ถึงเวลา ๑๐.๓๐ น.

(ภาคบ่าย) เรียนเวลา ๑๒.๓๐ น. ถึงเวลา ๑๕.๓๐ น.

(ภาคเย็น) เรียนเวลา ๑๖.๐๐ น. ถึงเวลา ๑๘.๓๐ น.

กฎระเบียบของผู้ศึกษา

ในปีการศึกษาของทุกปี วัดบวรวิญญ มีความประสงค์ที่จะเปิดรับพระภิกษุสามเณรผู้ใฝ่ใจในการศึกษาภาษาบาลีเข้ามาสังกัดในสำนักเรียน โดยพระภิกษุสามเณรจะต้องประกอบด้วยคุณสมบัติดังต่อไปนี้

๑. ต้องมีความมุ่งมั่น และตั้งใจที่จะศึกษาภาษาบาลีอย่างแท้จริง

๒. พระภิกษุต้องมีอายุไม่เกิน ๔๐ ปี หากเกินนี้ต้องสอบไล่ได้ประโยค ๑-๒ ขึ้นไป เปรียญเอกขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของคณะกรรมการบริหารการศึกษา

๓. สามารถสอบผ่านข้อเขียน บทท่องจำ และสัมภาษณ์ ตามที่คณาจารย์กำหนดให้

๔. มีหนังสือรับรองจากเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียนต้นสังกัดเดิม

๕. ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติดทุกชนิด

การสอบคัดเลือก

ข้อสอบมีสองลักษณะ คือ เป็นข้อเขียนและการท่องจำหรือสอบสัมภาษณ์สำหรับชั้นประโยค ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๖ ส่วนนักเรียนชั้นไวยากรณ์ จะเป็นการท่องจำอย่างเดียว ซึ่งข้อสอบในแต่ละชั้น มีดังนี้

นักเรียนชั้นไวยากรณ์ (ใหม่)

๑. ท่องจำ เล่มนามจบการแจกนามทั้ง ๓ ลิงค์ เป็นอย่างน้อย (จบการแจก อุ การันต์ในนปฺสงสิงค์)

๒. สัมภาษณ์ โดยคณะกรรมการบริหารการศึกษา

นักเรียนชั้นประโยค ๑-๒ (ที่เคยเรียนมาแล้ว)

๑. ท่องจำ นาม-อัพท์ศัพท์-อาชยาต และหลักการแปล

๒. สัมภาษณ์ โดยคณะกรรมการบริหารการศึกษานักเรียนชั้น ป.ธ.๓

นักเรียนชั้นป.ธ.๓

๑. ข้อเขียน แปลมคธเป็นไทย ธรรมบทบาลี ภาค ๑ (ข้อสอบมี ๑๐ บรรทัด โดยเนื้อหาที่จะออกสอบอยู่ระหว่างหน้า ๑-๒๐)

๒. ท่องจำ หลักสัมพันธ์ ป.ธ.๓

๓. สัมภาษณ์ โดยคณะกรรมการบริหารการศึกษานักเรียนชั้นป.ธ.๓

นักเรียนชั้นป.ร.๔

๑. ข้อเขียน แปลมครเป็นไทย ธรรมบทบาลี ภาค ๕ (ข้อสอบมี ๑๐ บรรทัด โดยเนื้อหาจะอยู่ระหว่างหน้า ๑-๒๐)

๒. ท่องจำ อุกฤษฏาภักยปริวรรต

๓. สัมภาษณ์ โดยคณะกรรมการบริหารการศึกษานักเรียนชั้นป.ร.๕

นักเรียนชั้นป.ร.๕

๑. ข้อเขียน แปลไทยเป็นมคธ (กลับ) ธรรมบทบาลี ภาค ๑ (ข้อสอบมี ๑๐ บรรทัด โดยเนื้อหาจะออกสอบอยู่ระหว่างหน้า ๑-๒๐)

๒. สัมภาษณ์ โดยคณะกรรมการบริหารการศึกษานักเรียนชั้น ป.ร.๖

นักเรียนชั้นป.ร.๖

๑. ข้อเขียน แปลไทยเป็นมคธ (กลับ) ธรรมบทบาลี ภาค ๒ (ข้อสอบมี ๑๐ บรรทัด โดยเนื้อหาที่จะออกอยู่ระหว่างหน้า ๑-๒๐)

๒. ท่องจำ คาถาธรรมบท ภาค ๕-๖-๗-๘ ภาคละ ๑๐ คาถา (รวม ๒๐ คาถา)

๓. สัมภาษณ์ โดยคณะกรรมการบริหารการศึกษา

การจัดมอบรางวัลทางการศึกษา

ทางวัดได้จัดมอบทุนการศึกษาให้แก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้ในทุกๆ ปี พร้อมกับจัดหาหนังสือและอุปกรณ์การศึกษา โต๊ะ คอมไฟ ถวายแก่นักเรียนทุกชั้น พร้อมทั้งจัดนิยภัตถวายแก่คณะครูอาจารย์ตามสมควรแก่ฐานะ โดยมีรายละเอียดดังนี้

พระปริยัติธรรมแผนกธรรม

นักธรรมชั้นตรี	ทุนละ	๑,๐๐๐ บาท
นักธรรมชั้นโท	ทุนละ	๒,๐๐๐ บาท
นักธรรมชั้นเอก	ทุนละ	๓,๐๐๐ บาท

พระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ประโยค ๑-๒	ทุนละ	๖,๐๐๐ บาท
ประโยค ป.ร.๓	ทุนละ	๖,๐๐๐ บาท
ประโยค ป.ร.๔	ทุนละ	๖,๐๐๐ บาท
ประโยค ป.ร.๕	ทุนละ	๖,๐๐๐ บาท
ประโยค ป.ร.๖	ทุนละ	๖,๐๐๐ บาท
ประโยค ป.ร.๗	ทุนละ	๗,๐๐๐ บาท
ประโยค ป.ร.๘	ทุนละ	๘,๐๐๐ บาท และคอมพิวเตอร์ ๑ เครื่อง
ประโยค ป.ร.๙	ทุนละ	๑๐๐,๐๐๐ บาท และคอมพิวเตอร์ ๑ เครื่อง

๒.๖ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าทางเอกสารและผลงานการวิจัยต่าง ๆ ผู้วิจัยพบว่ามีเอกสารงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องดังนี้

กรมการศาสนา^{๑๒๙} ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี” ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

๑. สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอยู่กระจายทุกภูมิภาคของ ประเทศ จำนวน สำนักเรียน และผู้เรียนแผนกบาลี สูงสุดได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้มีจำนวนน้อย ที่สุด

๒. จำนวนผู้เรียนในชั้นประโยค ๑-๒ มีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕ ผู้เรียน มีช่วงอายุ ตั้งแต่ ๑๐- ๓๕ ปีขึ้นไป สัดส่วนครูต่อนักเรียน เท่ากับ ๑: ๑๐

๓. โครงสร้างการบริหารของสำนักเรียนมีรูปแบบที่หลากหลาย ขึ้นอยู่ กับขนาด และ ความพร้อมของแต่ละสำนัก การจัดการเรียนการสอน การบริหาร และการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบ ต่าง ๆ ในการดำเนินงานการศึกษาขึ้นอยู่กับ ผู้บริหารของแต่ละสำนักเรียน ยกเว้น ในเรื่องหลักสูตร การวัดผลการศึกษา มีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบ

๔. คุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้เรียนที่ผ่านการสอบ ในแต่ละระดับ สังคมยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยค มีวิทยฐานะชั้น ปริญญาตรี ตามพระราชกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๗ แต่อย่างไรก็ตามยังต้องปรับปรุง ในเรื่องประสิทธิภาพการจัดการศึกษา เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา เพราะ พบว่าในแต่ละปีมีจำนวนผู้ขาดสอบค่อนข้างสูง คิดเป็นร้อยละ ๓๓ - ๔๐ และผู้เรียนสอบตกในแต่ละ ชั้นมีจำนวนสูงมาก ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ มีผู้เรียนสอบได้เฉลี่ยทุกระดับเพียงร้อยละ ๒๒ เท่านั้น

๕. ปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สำคัญ ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร (ครูสอน) เอกสาร ตำรา คู่มือครูเทคนิคการสอนของครู การนิเทศตรวจเยี่ยม การประสานความร่วมมือช่วยเหลือระหว่างสำนักเรียน รวมไปถึงระบบการวัดผลการศึกษา

กิริติ ศรีวิเชียร^{๑๓๐} ได้ศึกษา “ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะคิดต่อวิชาที่เรียนและผลการเรียนรวมของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” มีความเกี่ยวข้องกับตัวแปรใดบ้างกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นพระภิกษุและสามเณรที่กำลังเรียนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในระดับ ประโยค ๑-๒ อีก ๒๖ จากสำนักเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน ๒๑ แห่ง ผลการศึกษาพบว่า

^{๑๒๙} กรมการศาสนา, “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ

^{๑๓๐} กิริติ ศรีวิเชียร. “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับผลการเรียนของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕), หน้า (๑).

ก) ตัวแปรที่พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับผลการเรียนได้แก่

๑) สัดส่วนครูต่อนักเรียนมีค่าสหสัมพันธ์เท่ากับ .๒๒ ค่าเบต้าเท่ากับ .๑๖ และค่าสัมประสิทธิ์ผันแปรคาตโนคอลเท่ากับ .๗๑๒๔ ซึ่งหมายความว่า ในชั้นเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั่น ถ้าครูรูปหนึ่งรับผิดชอบสอนนักเรียนจำนวนมากขึ้น ก็มีแนวโน้ม มีค่าว่านักเรียนจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น

๒) ความสนใจในการเรียน มีความเกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อวิชาที่เรียน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .๓๘ ค่าเบต้าเท่ากับ .๒๙ และค่าประสิทธิ์การผันแปรคาตโนคอลเท่ากับ .๕๒๖๘ ซึ่งหมายความว่า นักเรียนที่มีความสนใจในการเรียนวิชาบาลีไวยากรณ์สูงมีแนวโน้มว่าจะมีทัศนคติในทางที่ดีต่อวิชาบาลีไวยากรณ์

๓) บรรยากาศในชั้นเรียน มีความเกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อวิชาบาลีไวยากรณ์ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .๓๒ ค่าเบต้าเท่ากับ .๑๙ และค่าสัมประสิทธิ์การผันแปรคาตโนคอลเท่ากับ .๔๑๒๖ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถ้านักเรียนได้รับโอกาสให้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอนมาก หรือถ้าภายในชั้นเรียนมีการปะทะสังสรรค์กันระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนด้วยกันเองในเรื่องที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนมากแล้วก็มีแนวโน้มว่านักเรียนจะมีทัศนคติในทางที่ดีต่อวิชาที่เรียนนั้น

๔) ระดับการศึกษาทางบาลีของครู มีความเกี่ยวข้องกับผลการเรียนรวมของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี โดยเฉพาะด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การผันแปรคาตโนคอล เท่ากับ .๔๗๓๒ ค่าดังกล่าวแสดงว่า นักเรียนที่เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กับครูที่มีระดับการศึกษาทางบาลีสูง มีแนวโน้มว่า จะมีผลการเรียนโดยเฉพาะด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และในทางตรงกันข้าม นักเรียนที่เรียนกับครูที่มีระดับการศึกษาทางบาลีต่ำ มีแนวโน้มว่า จะมีผลการเรียนโดยเฉพาะทางด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

ข) ตัวแปรที่ไม่พบว่ามีความเกี่ยวข้องกับผลการเรียน ได้แก่

๑) ระดับการศึกษาสายสามัญของครู

๒) ระดับการศึกษาทางวิชาครูของครู

๓) ความถนัดในการสอน

๔) จำนวนชั่วโมงที่สอนในสัปดาห์

๕) คุณภาพการสอน

๖) ระดับการศึกษาสายสามัญของนักเรียน

๗) เวลาที่ใช้ในการเรียน

ฉันทนา จันทร์บรรจง พระมหาตัง ปรีธโม และพระมหาจำปา วชิรญาณ^{๑๓๑} ได้ทำวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา เกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้ ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียน การบริหารแบบมีส่วนร่วม การบริหารทรัพยากรอย่างโปร่งใสเกิดประโยชน์สูงสุด และการจัดบรรยากาศให้ดีในองค์กร

ทวี บุญมี^{๑๓๒} ทำการวิจัย “การจัดการเรียนการสอนและผลการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมส่วนใหญ่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพระปริยัติธรรมอย่างชัดเจน นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

๒. การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูส่วนมากไม่ได้แจ้งวัตถุประสงค์การเรียนการสอนให้ทราบ ครูมักจะใช้วิธีบรรยายในการสอนเป็นหลักและมักใช้กระดานและชอล์กเป็นอุปกรณ์การสอน นักเรียนขาดความสามารถในการปฏิบัติ

๓. ผลการเรียนการสอนยังไม่เป็นที่น่าพอใจและประกาศนียบัตรยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอก

๔. ครูสอนพระปริยัติธรรมยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และทางราชการอย่างเพียงพอ

๕. การร่วมมือระหว่างวัดและโรงเรียนในการจัดหาแหล่งความรู้ เช่น หนังสือเพื่อการศึกษาค้นคว้ามีน้อยมาก

บุรทิน ขำภีรัฐ^{๑๓๓} ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนส่วนกลาง พบว่า ด้านที่นักเรียนเห็นว่าเป็นปัญหามากที่สุด คือเนื้อหาวิชาทางบาลีเรียนเข้าใจยาก ด้านที่ครู-อาจารย์ เห็นว่าเป็นปัญหามาก คือ งบประมาณมีไม่เพียงพอและหน่วยงานราชการไม่ให้การสนับสนุนงบประมาณอย่างจริงจังด้านที่ทั้งครู-อาจารย์ และนักเรียนเห็นว่าเป็นปัญหามากคือ การเรียนการสอนที่ใช้วิธีท่องจำ และด้านที่ผู้บริหารและครู-อาจารย์เห็นว่าเป็น

^{๑๓๑}ฉันทนา จันทร์บรรจงและคณะ, “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

^{๑๓๒}ทวี บุญมี, การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า (๑).

^{๑๓๓}บุรทิน ขำภีรัฐ, “สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนส่วนกลาง” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๕.

ปัญหามากคือ ประชาชนทั่วไปมองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ส่วนด้านที่ทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์และนักเรียน เห็นว่าเป็นปัญหามากคือ มีนักเรียนสอบตก ความต้องการทางการศึกษาของนักเรียนพบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการต่อในระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ไป รองลงมาคือศึกษาความรู้เฉพาะด้าน เช่น ภาษา คอมพิวเตอร์ ฯลฯ และต้องการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ด้านข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรเพิ่มงบประมาณการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้เพียงพอกับความจำเป็น ครู-อาจารย์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การเรียนการสอนควรเน้นความเข้าใจมากกว่าความจำ และนักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการวัดและการประเมินผลควรมีการสอบซ่อม

พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว^{๑๓๔} ได้ทำการวิจัย “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์” พบว่า ๑.สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับมาก ส่วนปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์ อยู่ในระดับปานกลาง ๒.การเปรียบเทียบสภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า)สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ๑) จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงาน ไม่แตกต่างกัน ๒) จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านกิจกรรมการเรียนการสอนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ.๐๕ ๓) จำแนกตาม จำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน ๔) จำแนกตามสังกัดสำนักศาสนศึกษา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ.๐๕ ในภาพรวมและ ทุกรายด้าน๕) จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และ ๖) จำแนกตาม การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ในภาพรวมและทุกรายด้าน ๒.๒) ปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษา ในจังหวัดนครสวรรค์ ๑) จำแนกตามสถานภาพในการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน ๒) จำแนกตามวุฒิทางการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ไม่แตกต่างกัน ๓) จำแนกตามจำนวนปี/พรรษาที่บรรพชา/อุปสมบท ในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการประเมินผลแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญ

^{๑๓๔}พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว, “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์”, **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๙), หน้า ๑๕๑.

ทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ๔) จำแนกตาม สังกัดสำนักศาสนศึกษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล ๕) จำแนกตามระยะเวลาที่ศึกษาในแต่ละชั้น แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัยที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอนและด้านการประเมินผล และ ๖) จำแนกตาม การสนับสนุนของเจ้าสำนักศาสนศึกษาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .๐๕ ในภาพรวมและด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านปัจจัย ที่สนับสนุนต่อการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล

พระมหาจิริวัฒน์ กันจู^{๑๓๕} ทำการวิจัย “ทัศนคติของพระภิกษุ-สามเณรต่อการศึกษาภาษาบาลี : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักเรียนในเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร” พบว่า ๑. พระภิกษุราวครึ่งหนึ่ง อายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี บวชตั้งแต่ ๕-๑๐ ปี ระดับการศึกษาทางธรรมส่วนใหญ่จบนักธรรมชั้นเอก และจบเปรียญตรี หนึ่งในสามสำเร็จการศึกษาทางโลกในระดับอนุปริญญาขึ้นไป ส่วนใหญ่เคยสอบตกในการสอบภาษาบาลี และอยู่ในสำนักเรียน วัดเบญจมบพิตร ๒. พระภิกษุ-สามเณร มีทัศนคติที่ดีต่อการศึกษาภาษาบาลี ในภาพรวมทั้ง ๓ ด้าน อยู่ในระดับค่อนข้างสูง โดยด้านที่มีระดับทัศนคติดีค่อนข้างสูง คือ ด้านการนำไปใช้ประกอบการเทศน์และสอน รองลงมาคือด้านการเห็นประโยชน์ของภาษาบาลี แต่ด้านความรู้ในภาษาบาลีนั้นพระภิกษุ-สามเณรมีทัศนคติระดับปานกลาง ๓. ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติต่อการศึกษาภาษาบาลี คือ สถานภาพการบวช อายุ จำนวนปีที่บวช ระดับการศึกษาทางนักธรรม ระดับการศึกษาทางเปรียญธรรม ประสบการณ์ในการสอบ ความคาดหวังในการศึกษาภาษาบาลี ส่วนปัจจัยที่ไม่มีผลต่อทัศนคติคือระดับการศึกษาทางโลก สำนักเรียน และการรับรู้ปัญหาและอุปสรรค ด้านครูผู้สอน และนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อการเรียนภาษาบาลี ข้อเสนอแนะ ด้านหลักสูตรและการบริหาร ๑) แม่งอกบาลีสนามหลวง ผู้รับผิดชอบด้านการศึกษาภาษาบาลีของคณะสงฆ์ทั้งหมด ควรมีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ๒) ผู้บริหารในแต่ละสำนักเรียนควรจัดสถานที่เรียนให้มีความพร้อมในการรองรับผู้เรียนทั้งด้านสถานที่และครูผู้สอน ๓) คณะสงฆ์ควรให้ความสำคัญและสนับสนุนให้มีการเรียนการสอนภาษาบาลีอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ด้านนโยบาย

๑. รัฐบาลควรให้ความสำคัญในการสนับสนุนการจัดการศึกษาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรเข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือสนับสนุนการศึกษาของคณะสงฆ์ อย่าง

^{๑๓๕} พระมหาจิริวัฒน์ กันจู, “ทัศนคติของพระภิกษุ-สามเณรต่อการศึกษาภาษาบาลี: ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักเรียนในเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร,” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๙๘-๑๐๐.

จริงจัง เช่นจัดทำ นโยบายและแผนพัฒนาหลักสูตรภาษาบาลี ตลอดจนจัดสรรงบประมาณทั้งด้านทุนการศึกษาและสวัสดิการแก่พระภิกษุ-สามเณร ๒. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีการเพิ่มเงินค่านิตยภัต (เงินเดือน) ให้กับพระภิกษุ-สามเณรที่จบเปรียญเอกหรือตั้งแต่เปรียญ ๗ ขึ้นไป ๓. กระทรวงศึกษาธิการ ควรรับรองสถานภาพของพระภิกษุ-สามเณร ที่เรียนจบทาง พระปริยัติธรรม แผนกบาลี รวมทั้งเปิดโอกาสให้พระภิกษุ-สามเณรหาความรู้ทางภาษาบาลีไปเทียบโอนหน่วยกิต เพื่อศึกษาต่อทางโลกในระดับที่สูงขึ้น

พระมหาบัณฑิต ปณิตเมธี^{๑๓๖} ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร” พบว่า สภาพปัญหาของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่ เป็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การจัดหลักสูตรที่ไม่ยืดหยุ่น การสอบและการประเมินผล รวมทั้งปัญหาการขาดการสนับสนุนในเรื่องงบประมาณ ครูผู้สอน ขาดเทคนิควิธีการสอน และการขาดนักเรียนที่สนใจศึกษาอย่างจริงจัง เป็นต้น การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๕ ด้าน คือ ด้านสภาพทั่วไปของนักเรียน ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการสอบและประเมินผล โดยภาพรวมอยู่ที่ระดับปานกลาง กล่าวคือ มีสภาพการบริหารจัดการที่พอใช้ค่อนข้างดี โดยมีค่าเฉลี่ย ๓.๔๗ จากระบบ ๕ คะแนน การเปรียบเทียบความคิดเห็นจำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ตำแหน่งหน้าที่ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ผู้บริหาร อาจารย์ใหญ่ และครูผู้สอนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน ในด้านสภาพทั่วไปของสำนักเรียน และด้านการสอบและประเมินผล ส่วนด้านหลักสูตรด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า ไม่แตกต่างกัน

พระมหาแผน พุดพัฑ^{๑๓๗} ได้ศึกษารูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผลการวิจัยพบว่า ๑). พฤติกรรมทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่มีระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนการสอนแตกต่างกัน มีพฤติกรรมไม่แตกต่างกัน ๒). ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารงานวิชาการกับระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน มีความสัมพันธ์กันน้อยมาก ๓). รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประกอบด้วย ๑) ตัวป้อน ได้แก่ บุคลากร สถานที่เรียน งบประมาณ และหลักสูตร ๒) กระบวนการ ได้แก่ การบริหารสำนักเรียน การเรียนการสอนการบรรจุ

^{๑๓๖} พระมหาบัณฑิต ปณิตเมธี, “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

^{๑๓๗} พระมหาแผน พุดพัฑ, ระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๒.

ครู การกำหนดเวลาเรียนและสอน การจัดชั้นเรียน และการวัดผลและประเมินผล ๓) ผลลัพธ์ ได้แก่ สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนการสอนและความพึงพอใจของครูสอน

พระมหาสรพงษ์ การุญ^{๑๓๘} ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี : กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี วัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัย พบว่า ความสำเร็จในการจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์มาจาก

๑. ด้านปัจจัยนำเข้า ๑) ผู้บริหารซึ่งมีลักษณะเป็นพระนักบริหาร นักพัฒนา นักการศึกษา มีความสามารถในการวางแผนงาน มีความเสียสละ ตัดสินใจด้วยความยุติธรรม ๒) ครูมีความสามารถในการพัฒนาตนเอง มีความรับผิดชอบเข้าใจหลักสูตร และเป็นแบบอย่างที่ดี ๓) หลักสูตร ครูเตรียมหลักสูตรก่อนใช้ และการประเมินผล ๔) อาคารสถานที่ที่มีการจัดอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมอย่างดี ๕) งบประมาณ มีการใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ ๖) สื่อการเรียนการสอนมีการนำสื่อมาใช้งานได้อย่างเหมาะสม

๒. ด้านกระบวนการ ๑) ผู้บริหารโรงเรียน มอบงานตามถนัด ตรวจสอบ งาน ประชุม แนะนำครู จัดหางบประมาณ อาคารสถานที่ อุปกรณ์เพียงพอ และแก้ปัญหารวดเร็ว ๒) ครูเตรียมเนื้อหาเหมาะใช้สื่อในการเรียนการสอนดี มีรายงานผลและให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ๓) มีการนิเทศครูเป็น การภายใน ประเมินผลโดยเยี่ยมชั้นเรียนและแนะนำรายบุคคล ๔) ชุมชน มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา คือ บริจาคทรัพย์สินของ มาช่วยงาน และเป็นลูกจ้างรายเดือน กลุ่มคนที่มีส่วนร่วม คือกลุ่มบุคคลในชุมชน ได้แก่ ประชาชนทุกหน่วยงานในอำเภอตากฟ้า กลุ่มบุคคลนอกชุมชน ได้แก่ ประชาชนนอกอำเภอตากฟ้า และวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่ มีส่วนร่วมโดยสมัครใจ และถูกชักชวน

พรชูลี อาชาวำรุง พระมหาวิสุติ ปญญาทีโป และพระครูปลัดนพพันธ์ ชยปาโล^{๑๓๙} ได้วิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดสุทธิวารี จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้ การบริหารการศึกษาแบบมีส่วนร่วม การสื่อสารประชาสัมพันธ์กิจกรรมการศึกษา การส่งเสริมศักยภาพทางวิชาการแก่ครูผู้สอน การจัดอบรมบาลีแก่ผู้เรียน การสนับสนุนให้บุคลากรต่างสำนักเรียนได้แลกเปลี่ยนความรู้ และทัศนคติทางการศึกษา การสนับสนุนงบประมาณ และสื่อวัสดุอุปกรณ์การเรียนการสอนจากชุมชน และการจัดองค์การเพื่อการบริหารที่ชัดเจน

^{๑๓๘} พระมหาสรพงษ์ การุญ, “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์ **ครุศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^{๑๓๙} พรชูลี อาชาวำรุงและคณะ, “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดสุทธิวารี จังหวัดนนทบุรี”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา, ๒๕๕๗), หน้า ๕๗-๕๘.

พินสุตา สิริธรรังศรี^{๑๔๐} ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความสำเร็จของวัดจองคำ: การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลีดีเด่น” ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้

๑. เจตนารมณ์ และศรัทธาแรงกล้าของเจ้าอาวาสที่จะจัดการศึกษา พระปริยัติธรรม รวมถึงเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ ความรู้ และความเข้าใจภาษาบาลีอย่างลึกซึ้งแตกฉาน มีความเสียสละอดทน

๒. เจตนา และศรัทธาที่มุ่งมั่นของครูผู้สอน ในการรับผิดชอบหน้าที่ การหมั่นศึกษาค้นคว้าตำราวิชาการเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน และมีความเอาใจใส่ กิจกรรมทุกอย่างของสำนักเรียน

๓. ความพากเพียรตั้งใจของนักเรียนที่จะศึกษาเล่าเรียนปฏิบัติตน ตามกฎ ระเบียบของสำนักเรียน

๔. ทุนสำหรับการบริหารการจัดการศึกษาที่พอเพียง

๕. การสนับสนุนของคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่มีส่วนร่วม ในการจัดการศึกษาด้านการอำนวยความสะดวก รับรู้รับทราบการจัดการศึกษา และช่วยแก้ไขปัญหายุ่ตลอด

สมชาย ไมตรี^{๑๔๑} ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทย กรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” พบว่าร้อยละ ๖๘.๙ เห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสมปานกลางร้อยละ ๒๒.๙ เห็นว่ามีความเหมาะสมมากและร้อยละ ๘.๒ เห็นว่ามีความเหมาะสมน้อยซึ่งค่าเฉลี่ยความเห็นจะอยู่ที่ ๓.๑๙ คือมีความเห็นที่เหมาะสมปานกลาง จากการศึกษาความสัมพันธ์ด้านตัวแปรพบว่าตัวแปรอิสระส่วนมากมีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ มีเพียง ๓ ตัวที่ไม่มีความสัมพันธ์กับตัวแปรตามคือความเป็นกรรมการตรวจสอบบาลีสนามหลวงการตั้งเป้าหมายในการจบการศึกษาบาลีและความคิดในการลาสิกขาได้ความคิดเห็นของนักเรียนบาลีในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้นำเสนอผลการศึกษาเป็น ๒ ส่วนคือความคิดเห็นในการปรับปรุงระบบการศึกษาภาพปริยัติธรรมแผนกบาลีและการหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตามซึ่งผลการศึกษาปรากฏว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนมากหรือร้อยละ ๘๓.๔ เห็นด้วยในการปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีร้อยละ ๑๖.๑ ตอบว่าไม่แน่ใจร้อยละ ๐.๕ ตอบว่าไม่เห็นด้วยสรุปได้ว่าพระภิกษุสามเณรที่เป็นนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะเห็นว่าระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลางแต่เมื่อศึกษาในประเด็นที่ว่าด้วยความเห็นในการ

^{๑๔๐} พินสุตา สิริธรรังศรี, “ความสำเร็จของวัดจองคำ จังหวัดลำปาง ที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีดีเด่น”, *งานวิจัย*, (กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙-๓๑.

^{๑๔๑} สมชาย ไมตรี, “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทยกรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, *งานวิจัยค้นคว้าอิสระ*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙), หน้า ๑๒๖.

ปรับปรุงระบบการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแล้วกลับมีความเห็นด้วยอย่างมากซึ่งความเห็นนี้ยังสะท้อนให้เห็นจากความคิดเห็นทั่วไปตามที่กล่าวแล้ว

สุรัช ขยัน^{๑๔๒} “การประเมินการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์จังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ความต้องการของหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องกับการศาสนา การจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมยังไม่เป็นไปตามความต้องการของหน่วยงาน และผู้เกี่ยวข้องกับการศาสนาเท่าที่ควร

๒. ความเหมาะสมของปัจจัยพื้นฐานในการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมในด้านปัจจัยพื้นฐานในการจัดการศึกษายังมีความเหมาะสมน้อย โดยเฉพาะด้านอาคารสถานที่การจัดการวัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณ ปรากฏว่ายังไม่สอดคล้องกับเกณฑ์เท่าที่ควร

๓. ความเหมาะสมของกระบวนการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม ในด้านกระบวนการจัดการศึกษาอยู่ในสภาพที่ไม่เหมาะสม ทั้ง ๓ ด้าน คือ การบริหารและบริการการศึกษา การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลการศึกษา

๔. ผลการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม

๔.๑ สภาพการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม ในสภาพการจัดการศึกษายังมีความเหมาะสมน้อย การจัดการศึกษายังไม่ทั่วถึง คุณภาพการศึกษายังไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด

๔.๒ สภาพผลข้างเคียงผลกระทบ ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะ ในการดำเนินงานจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม ทำให้เกิดผลข้างเคียงหรือผลกระทบต่อหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องกับการศาสนาเป็นไปในทางที่ติมากกว่าในทางที่ดี การดำเนินงานจัดการศึกษามีปัญหาและอุปสรรคทั้งในด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยพื้นฐาน กระบวนการและผลการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดลำพูน ควรได้รับการพัฒนาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขแนวทางการดำเนินงานจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมต่อไป

สรุปว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำหรับพระภิกษุสามเณรในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้สัมฤทธิ์ผลเป็นที่น่าพอใจระดับหนึ่ง โดยเฉพาะในเรื่องของกระบวนการจัดการศึกษาซึ่งถือได้ว่าการปรับปรุงพัฒนาในด้านที่ดี และมีหลักเกณฑ์ที่ใช้ได้ส่วนด้านอื่น ๆ ก็ยังถือได้ว่าบรรลุผลเป็นที่น่าพอใจ

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี พอสรุปได้ว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี นี้มีขอบเขตเนื้อหาที่สำคัญ

^{๑๔๒}สุรัช ขยัน “การประเมินการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดลำพูน”, *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต*, สาขาวิชาการศึกษาและประเมินผลการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๙), หน้า (๑).

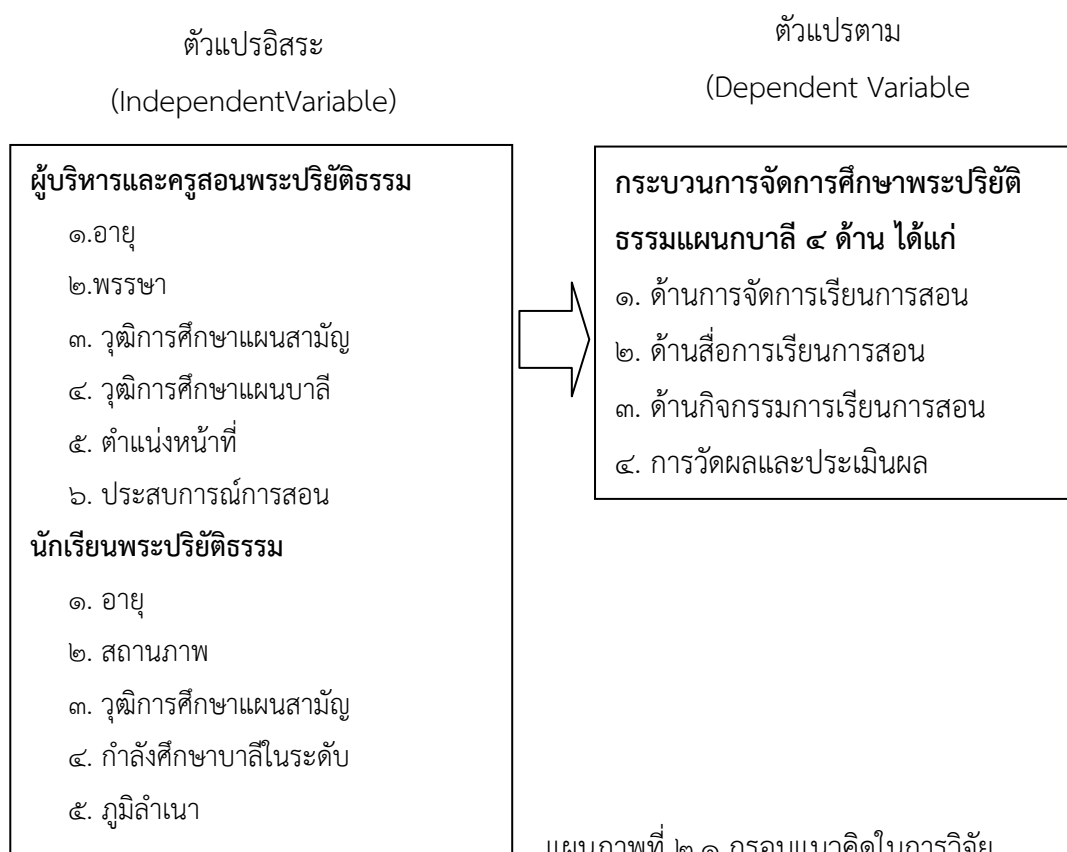
ครอบคลุมในเรื่องต่อไปนี้ คือ ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และ๔) ด้านการวัดและประเมินผล

๒.๗ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรีผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำมากำหนดให้เป็นกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ สถานภาพทั่วไปของประชากรในการวิจัย คือ ๑) ผู้บริหารครูผู้สอน ซึ่งประกอบด้วย อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลีตำแหน่งหน้าที่ และประสบการณ์การสอน๒)นักเรียน ซึ่งประกอบด้วย อายุ สถานภาพ วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญกำลังศึกษาบาลีในระดับและภูมิลำเนาเดิม

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ สภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีแยกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านการวัดผลและประเมินผล ดังปรากฏตามแผนภูมิที่ ๒.๔ ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research)

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๓๐ รูป และ นักเรียนสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งกำลังศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่ระดับชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ. ๙ จำนวน ๑๖๐ รูป รวม ๑๙๐ รูป

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๘ รูป และ นักเรียนสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งกำลังศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่ระดับชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ. ๙ จำนวน ๑๑๓ รูป รวม ๑๔๑ รูป โดยผู้วิจัยได้กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยการเปิดตารางกำหนดขนาด

กลุ่มตัวอย่างของครูจี้และมอร์แกน (R.C. Krejcie and D.W. Morgan)^๑ ตารางนี้ใช้ในการประมาณค่าสัดส่วนของประชากร และกำหนดให้สัดส่วนของประชากร เท่ากับ ๐.๕ ระดับความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ ๕% และระดับความเชื่อมั่น ๙๕% โดยผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้ระยะเวลาประมาณ ๖ เดือน ระหว่างเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น เพื่อศึกษากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี โดยผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการสร้าง และขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

๓.๓.๑ ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

๓.๓.๒ นำข้อมูลที่ได้ศึกษามาวิเคราะห์ และกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการสร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมและสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย

๓.๓.๓ สร้างข้อคำถามแบบสอบถามโดยแบ่งแบบสอบถามออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ กลุ่มที่ ๑ คือ ผู้บริหารและครูสอนพระปริยัติธรรม ๑. อายุ ๒. พรรษา ๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ ๔. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ๕. ตำแหน่งหน้าที่ และ ๖. ประสบการณ์การสอน กลุ่มที่ ๒ คือนักเรียนพระปริยัติธรรม ๑. อายุ ๒. สถานภาพ ๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ ๔. กำลังศึกษาบาลีในระดับ และ ๕. ภูมิลำเนาเดิม โดยใช้แบบสอบถามชนิดตรวจรายการ (Checklist)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรีโดยใช้แบบสอบถามชนิดเลือกตอบจำแนกเป็น ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และ ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประเมินค่า (Numerical Rating Scale)^๒ มี ๕ อันดับตามวิธีของลิเคิร์ต (Likert Scale) โดยกำหนดคำถามเชิงบวก มีระดับความคิดเห็น ๕ ระดับ ดังนี้

^๑ ธาณินทร์ ศิลป์จารุ, การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: บิซซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒), หน้า ๔๘ - ๔๙.

^๒ บุญชม ศรีสะอาด, การวิจัยเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวิริยาสาน, ๒๕๓๕), หน้า ๙๙-๑๐๐.

๕ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับมาก

๓ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับน้อย

๑ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับน้อยที่สุด

สำหรับการแปลค่าความหมายค่าเฉลี่ย กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ได้กำหนดการแปลผล โดยใช้ค่าเฉลี่ยตามหลักทางคณิตศาสตร์ที่กำหนดให้ค่า ๐.๕๑ ขึ้นไปให้ปัดเป็นเลขจำนวนเต็ม เกณฑ์ที่ใช้เป็นดังนี้^๓

ค่าเฉลี่ย ๔.๕๐ – ๕.๐๐ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับมากที่สุด

ค่าเฉลี่ย ๓.๕๐ – ๔.๔๙ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย ๒.๕๐ – ๓.๔๙ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย ๑.๕๐ – ๒.๔๙ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย ๑.๐๐ – ๑.๔๙ หมายถึง ว่ามีการจัดการในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามที่ให้ผู้ตอบแบบสอบถามได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open ended Questionnaire) ให้ตอบโดยเสรี

๓.๓.๔ นำแบบสอบถาม (ฉบับร่าง) ที่สร้างขึ้นไปเสนออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อความ และนำกลับมาปรับปรุง ตามคำแนะนำ

๓.๓.๕ นำร่างแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอของอาจารย์ที่ปรึกษาแล้วไปตรวจสอบความเรียบร้อยและนำเสนอแบบสอบถามนั้นต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา การใช้ภาษา และความชัดเจนของข้อความ และตรวจสอบความเที่ยงตรงและความครอบคลุมเนื้อหา (Content Validity) จำนวน ๕ ท่าน ได้แก่

๓.๓.๖ นำร่างแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC)

๔. นำร่างแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC)^๔

^๓ สมชัย วงษ์คณะและทวนทอง เขวกีร์ติพงศ์, เอกสารการสอนวิชาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๒๙.

สูตร
$$IOC = \frac{\sum R}{N}$$

เมื่อ IOC แทน ดัชนีความสอดคล้อง

$\sum R$ คือ ผลรวมของคะแนนความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ

N คือ จำนวนผู้เชี่ยวชาญ

โดยที่ +๑ หมายถึง แน่ใจว่าสอดคล้อง
 ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าสอดคล้อง
 -๑ หมายถึง ไม่สอดคล้อง

กำหนดเลือกข้อคำถามที่มีค่าตั้งแต่ ๐.๕๐ ขึ้นไป จากข้อคำถามทั้งหมด ๒๐ ข้อ (ภาคผนวก ก)

๓.๓.๗ นำแบบสอบถามที่แก้ไขเรียบร้อยแล้ว ไปดำเนินการหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน

และนำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาคำนวณหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๕

$$\alpha = \left[\frac{K}{K-1} \right] \frac{\sum s_i^2}{s_t^2}$$

เมื่อ α = ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

K = จำนวนข้อของแบบสอบถาม

s_i^2 = ผลรวมค่าความแปรปรวนของแบบสอบถามแต่ละข้อ

s_t^2 = ความแปรปรวนของคะแนนแบบสอบถามทั้งฉบับ

ผู้วิจัยได้นำเอาข้อมูลมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นเท่ากับ ๐.๐๐๐ (ภาคผนวก ข)

^๔ ดังรายละเอียดในเอกสารภาคผนวก

^๕ Cronbach, Lee J, *Essentials of psychological testing* (4 th ed.), New York: Harper & Row, 1971,: P. 160.

๓.๓.๘ นำแบบสอบถามที่ทดลองแล้วมาปรับปรุงแก้ไขอีกครั้ง และเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อขออนุมัติใช้เป็นแบบสอบถามที่สมบูรณ์ไปแจกกลุ่มตัวอย่างจริงตามที่กำหนดไว้

๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยประสานงานและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการตอบคำถามเพื่อการวิจัย และรวบรวมแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลต่อไปเมื่อได้รับแบบสอบถามกลับคืนมาแล้วผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้วิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสังคมศาสตร์ตามขั้นตอนดังนี้

๓.๔.๑ วิเคราะห์ข้อมูลตอนที่ ๑ เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage)

๓.๔.๒ วิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ที่เป็นข้อคำถามแบบมาตราประมาณค่า ๕ ระดับ มาวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๓.๔.๓ ทดสอบสมมติฐานโดยการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี กับข้อมูลทั่วไป ดังนี้

ตัวแปร กลุ่มผู้บริหารและครูสอนพระปริยัติธรรม ๑. อายุ ๒. พรรษา ๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ ๔. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี ๕. ตำแหน่งหน้าที่ ๖. ประสบการณ์การสอน และกลุ่มนักเรียนพระปริยัติธรรม ๑. อายุ ๒. สถานภาพ ๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ ๔. กำลังศึกษาบาลีในระดับ และ ๕. ภูมิลำเนาเดิม ทำการทดสอบนัยสำคัญกับค่าเฉลี่ยกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้วยสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (Analysis of Covariance: ANOVA) ในกรณีที่ตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไปเมื่อพบมีความแตกต่าง จึงทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Different: LSD) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ

ตัวแปรตาม ได้แก่ กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และ ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล

๒. ผู้วิจัยได้เดินทางไปแจกแบบสอบถาม ทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๑. สูตรหาค่าสถิติร้อยละ (Percentage)^๖

$$P = \frac{X \times 100}{N}$$

โดยที่ P = ร้อยละ

X = จำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม

x = คุณ

N = จำนวนประชากร

๒. สูตรหาค่าเฉลี่ย (Mean)^๗

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{N}$$

โดยที่ $\bar{x}$ = ค่าเฉลี่ย

$\sum x$ = ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถาม

N = จำนวนประชากร

๓. สูตรหาค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)^๘

$$S.D. = \frac{\sqrt{N \sum x^2 - (\sum x)^2}}{N(N-1)}$$

โดยที่ S.D. = ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

$\sum x$ = ผลรวมของผู้ตอบแบบสอบถามแต่ละระดับ

^๖ นิภา เมธาวีชัย, วิทยาการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๓), หน้า ๑๒๘.

^๗ ส่องศรี ชมภูวงศ์, การออกแบบการวิจัย, (นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๔๙), หน้า ๖๘

^๘ ล้วน สายยศและอังคณา สายยศ, เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สุวีรียาสน์, ๒๕๓๘), หน้า ๒๗๔

N = จำนวนประชากร

๔) สูตรหาค่าสถิติการแจกแจงแบบทีชนิดที่เป็นอิสระจากกัน (t-dependent)^๙

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N \sum D^2 - (\sum D)^2}{N-1}}}; df = n-1$$

โดยที่ D = เป็นความแตกต่างของคะแนนแต่ละคู่

D = เป็นจำนวนคู่

๕) สูตรสถิติการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วมกัน (Analysis of Covariance: ANOVA)^{๑๐}

$$F = \frac{Ms_b}{Ms_w}$$

เมื่อ F คือ ค่าสถิติในการแจกแจงแบบเอฟ (F-Distribution)

Ms_b คือ ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม

Ms_w คือ ค่าความแปรปรวนภายในกลุ่ม

$$๑. Ms_b = \frac{SS_b}{df_b}$$

โดยที่ Ms_b = ค่าความแปรปรวนระหว่างกลุ่ม (Mean Square)

SS_b = ผลบวกกำลังสองระหว่างกลุ่ม ซึ่งคำนวณได้จากสูตร

$$SS_b = \sum_{j=1}^P \left[\frac{T_j^2}{n_j} \right] - \frac{T^2}{N}$$

T_j = คะแนนรวมของกลุ่มแต่ละกลุ่ม

n_j = จำนวนคนของแต่ละกลุ่ม

T = คะแนนรวมทั้งหมด

N = คะแนนรวมทั้งหมด

เมื่อ df_b = ตัวแปรอิสระหาได้จากสูตร $df_b = p-1$

เมื่อ p = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๕

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๖

$$๒. Ms_w = \frac{SS_w}{d_w^f}$$

โดยที่ Ms_w = ความแปรปรวนภายในกลุ่ม

SS_w = ผลบวกกำลังสองภายในกลุ่มซึ่งคำนวณได้จากสูตร

$$SS_w = SS_T - SS_b$$

เมื่อ SS_T = ผลรวมกำลังสองของทั้งหมดโดยคำนวณดังนี้

$$SS_T = \sum_{j=1}^P \sum_{i=1}^n x_{ij}^2 - \frac{T^2}{N}$$

เมื่อ $\sum_{j=1}^P \sum_{i=1}^n x_{ij}^2$ = คะแนนรวมทั้งหมดของแต่ละคนยกกำลังสองของทุกกลุ่ม

T = คะแนนรวมทั้งหมด

N = คะแนนรวมทั้งหมด

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณใช้วิธีผสมผสานระหว่างปริมาณและคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ ๑ เพื่อศึกษาหลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ๓) เพื่อเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี และประชากรที่ใช้วิจัย ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๘ รูป และ นักเรียนสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งกำลังศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตั้งแต่ระดับชั้นประโยค ๑-๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ. ๙ จำนวน ๑๑๓ รูป รวม ๑๔๑ รูป ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ ดังตารางต่อไปนี้

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและความคิดเห็นของผู้บริหาร และนักเรียนต่อศึกษาหลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีในพระพุทธศาสนา

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ศึกษากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๔.๓ ผลการเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๔.๔ ข้อเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๔.๕ สรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

โดยมีสัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

N = จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

μ = ค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง

σ = ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๔.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและความคิดเห็นของ ผู้บริหารและครูกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนัก เรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๘ คน มีผลการวิเคราะห์ และสภาพความคิดเห็นของกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล การนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล หาค่าเฉลี่ยร้อยละและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูโดยจำแนกตามอายุ

จำแนกตามอายุ	จำนวน	ร้อยละ
อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี	๒	๗.๑๔
๓๑-๓๕ ปี	๕	๑๗.๘๕
๓๖-๔๐ ปี	๔	๑๔.๒๘
๔๑-๔๕ ปี	๑๔	๕๐.๐๐
๔๖-๕๐ ปี	๒	๗.๑๔
๕๑ ปีขึ้นไป	๑	๓.๕๗
รวม	๒๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครู จำแนกตามอายุ พบว่า ผู้บริหารและครู ๔๑-๔๕ ปี ๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ๓๑-๓๕ ปี ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๘๕ ๓๖-๔๐ ปี ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๒๘ อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๑๔ ๔๖-๕๐ ปี ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๑๔ และ ๕๑ ปีขึ้นไป ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๕๗

ตารางที่ ๔.๒ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูจำแนกตามพรรษา

จำแนกตามพรรษา	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๑	๓.๕๗
๖-๑๐ พรรษา	๙	๓๒.๑๐
๑๑-๑๕ พรรษา	๘	๒๘.๖๒
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๑๐	๓๕.๗๑
รวม	๒๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๒ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครู จำแนกตามพรรษา พบว่า ๑๖ พรรษา ขึ้นไป ๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๗๑ ๖-๑๐ พรรษา ๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๑๐ ๑๑-๑๕ พรรษา ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๖๒ ต่ำกว่า ๕ พรรษา ๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓.๕๗

ตารางที่ ๔.๓ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ

จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๔	๑๔.๒๙
ปริญญาตรี	๑๗	๖๐.๗๑
ปริญญาโท	๕	๑๗.๘๖
ปริญญาเอก	๒	๗.๑๔
รวม	๒๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๓ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครู จำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ พบว่า ปริญญาตรี ๑๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๐.๗๑ ปริญญาโท ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๘๖ ต่ำกว่าปริญญาตรี ๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๒๙ ปริญญาเอก ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๑๔

ตารางที่ ๔.๔ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามวุฒิการศึกษา
สูงสุดแผนกบาลี

จำแนกตามวุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี	จำนวน	ร้อยละ
เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ -ป.ธ. ๓)	๕	๑๗.๘๖
เปรียญโท (ป.ธ. ๔, ๕, ๖)	๑๖	๕๗.๑๕
เปรียญเอก (ป.ธ. ๗, ๘, ๙)	๗	๒๔.๙๙
รวม	๒๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๔ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครู จำแนกตามระดับการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี พบว่า เปรียญโท (ป.ธ. ๔, ๕, ๖) ๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๑๕ เปรียญเอก (ป.ธ. ๗, ๘, ๙) ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๙๙ เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ -ป.ธ. ๓) ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๘๖

ตารางที่ ๔.๕ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามตำแหน่ง

จำแนกตามตำแหน่ง	จำนวน	ร้อยละ
ผู้บริหาร	๗	๒๔.๙๙
ครูสอน	๒๑	๗๕.๐๑
รวม	๒๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๕ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครู จำแนกตามตำแหน่ง พบว่า ผู้บริหาร ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๙๙ และครูสอน ๒๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๕.๐๑

ตารางที่ ๔.๖ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของนักเรียนโดยจำแนกตามประสบการณ์การสอน

จำแนกตามประสบการณ์การสอน	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า ๓ ปี	๒	๗.๑๔
๓-๕ ปี	๘	๒๘.๖๑
๖- ๑๐ ปี	๑๑	๓๗.๖๖
๑๑ ปีขึ้นไป	๗	๒๔.๕๙
รวม	๒๘	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๖ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครู จำแนกตามประสบการณ์สอน พบว่า ๖- ๑๐ ปี ๑๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๖๖ ๓-๕ ปี ๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๖๑ ๑๑ ปีขึ้นไป ๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๕๙ และต่ำกว่า ๓ ปี ๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๗.๑๔

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสํานักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ภาพรวม ๔ ด้าน

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี		N=๒๘ คน		
สํานักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ภาพรวม ๔ ด้าน		μ	σ	ความคิดเห็น
๑.	ด้านการจัดการเรียนการสอน	๔.๐๙	๐.๘๘	มาก
๒.	ด้านสื่อการเรียนการสอน	๓.๙๔	๐.๙๑	มาก
๓.	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๔.๐๙	๐.๗๐	มาก
๔.	ด้านการวัดผลและประเมินผล	๔.๒๔	๐.๕๓	มาก
ภาพรวม ๔ ด้าน		๔.๐๙	๐.๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ภาพรวม ๔ ด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๐

รายด้านอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๓ รองลงมา ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๘ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๐ และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบวรวิญ จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน

๑.ด้านการจัดการเรียนการสอน		N=๒๘ คน		
		μ	σ	ความคิดเห็น
๑.	มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา	๔.๑๔	๑.๐๗	มาก
๒.	มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี	๓.๙๖	๑.๑๐	มาก
๓.	การจัดให้มีครูผู้สอนอย่างพอเพียงและได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน	๓.๙๖	๑.๒๐	มาก
๔.	มีการบันทึกการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปี	๔.๑๑	๑.๑๐	มาก
๕.	นำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี	๔.๐๐	๑.๓๐	มาก
๖.	นำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง	๔.๓๙	๐.๙๕	มาก
ภาพรวม		๔.๐๙	๐.๘๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านการจัดการเรียนการสอน ภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๘

รายชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด ทุกข้อ ได้แก่ นำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๕ รองลงมา ได้แก่ มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๔ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๗ มีการบันทึกการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๐ นำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๓๐ และรายชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๐ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน

๒.ด้านสื่อการเรียนการสอน		N=๒๘ คน		
		μ	σ	ความคิดเห็น
๑.	มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม	๔.๑๘	๑.๓๓	มาก
๒.	ครูมีสื่อการสอนเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน	๓.๘๖	๑.๑๗	มาก
๓.	มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี	๓.๘๖	๑.๑๗	มาก
๔.	มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอน เพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง	๓.๘๙	๑.๒๕	มาก
๕.	มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น	๓.๙๖	๐.๙๙	มาก
๖.	มีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลี	๓.๙๓	๑.๓๓	มาก
ภาพรวม		๓.๙๔	๐.๙๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านสื่อการเรียนการสอน ภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๑

รายชื่ออยู่ในระดับมาก ทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๓๓ รองลงมา ได้แก่ มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๙ มีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๓๓ มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอน เพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๒๕ และรายชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๗ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำหรับนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

๓.ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน		N=๒๘ คน		
		μ	σ	ความคิดเห็น
๑.	มีการสอนแบบบูรณาการทั้งเนื้อหาและวิธีการ	๓.๘๙	๑.๓๑	มาก
๒.	มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม	๓.๘๖	๑.๑๗	มาก
๓.	มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง	๔.๐๗	๑.๒๑	มาก
๔.	สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน	๔.๑๘	๑.๐๒	มาก
๕.	มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน	๔.๓๖	๐.๘๒	มาก
๖.	มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ	๔.๒๑	๐.๙๙	มาก
ภาพรวม		๔.๐๙	๐.๗๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๐

รายชื่ออยู่ในระดับมาก ทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๓๖ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๒ มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๙๙ สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๒ มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๒๑ และรายชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๗ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านการวัดผลและประเมินผล

๔.ด้านการวัดผลและประเมินผล		N=๒๘ คน		
		μ	σ	ความคิดเห็น
๑.	มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน	๓.๙๓	๑.๔๖	มาก
๒.	มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน	๔.๕๐	๐.๗๔	มากที่สุด
๓.	มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน เป็นต้น	๔.๐๔	๑.๔๕	มาก
๔.	มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง	๔.๕๗	๐.๗๔	มากที่สุด
๕.	มีการสอบถามเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน	๔.๑๘	๑.๐๕	มาก
๖.	มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล	๔.๒๕	๐.๕๘	มาก
ภาพรวม		๔.๒๔	๐.๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูด้านการวัดผลและประเมินผล ภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๔ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๓

รายชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๗ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๔ รองลงมา ได้แก่ มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๕๐ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๔ รายชื่ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๕๘ มีการสอบถามเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๘ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๕ และรายชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๔๖ ตามลำดับ

๔.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามและความคิดเห็น พระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๘ คน มีผลการวิเคราะห์ และสภาพความคิดเห็นของกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑.ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒.ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓.ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๔.ด้านการวัดผลและประเมินผล การนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล หาค่าเฉลี่ยร้อยละและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ จำแนกตามอายุ

จำแนกตามอายุ	จำนวน	ร้อยละ
อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี	๑๑	๙.๗๔
๑๕-๒๐ ปี	๓๑	๒๗.๔๓
๒๑-๒๕ ปี	๔๒	๓๗.๑๗
๒๖ ปีขึ้นไป	๒๙	๒๕.๖๖
รวม	๑๑๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๒ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ จำแนกตามอายุ พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุ ๒๑-๒๕ ปี จำนวน ๔๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๑๗ อายุ ๑๕-๒๐ ปี จำนวน ๓๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๔๓ อายุ ๒๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๒๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๖๖ และอายุต่ำกว่า ๑๕ ปี จำนวน ๑๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๙.๗๔

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามสถานภาพ

จำแนกตามสถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
พระภิกษุ	๘๓	๗๓.๔๕
สามเณร	๓๐	๒๖.๕๕
รวม	๑๑๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๓ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามสถานภาพ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุ จำนวน ๘๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๔๕ และสามเณร จำนวน ๓๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๕๕

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

จำแนกตามอายุ	จำนวน	ร้อยละ
ประถมศึกษาปีที่ ๖	๕	๔.๓๙
มัธยมศึกษาปีที่ ๓	๒๔	๒๑.๒๓
มัธยมศึกษาปีที่ ๖	๗๐	๖๑.๙๗
ปริญญาตรี	๑๔	๑๒.๓๙
รวม	๑๑๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๔ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ พบว่า ส่วนใหญ่ มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จำนวน ๗๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๙๗ วุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จำนวน ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๒๓ วุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป จำนวน ๑๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๓๙ และประถมศึกษาปีที่ ๖ (ป.๖) จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔.๓๙

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี

จำแนกตามตามวุฒิการศึกษาทางบาลี	จำนวน	ร้อยละ
เปรียญตรี (ประโยค๑-๒-ป.ธ.๓)	๕๗	๕๐.๔๔
เปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖)	๓๙	๓๔.๕๒
เปรียญเอก (ป.ธ.๗,๘,๙)	๑๗	๑๕.๐๔
รวม	๑๑๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๕ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางบาลี ภาพรวมพบว่า มีวุฒิการศึกษาระดับเปรียญตรี (ประโยค๑-๒-ป.ธ.๓) จำนวน ๕๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๔๔ วุฒิการศึกษาระดับเปรียญโท (ป.ธ.๔,๕,๖) จำนวน ๓๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๕๒ และวุฒิการศึกษาระดับเปรียญเอก (ป.ธ.๗,๘,๙) จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๐๔

ตารางที่ ๔.๑๖ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามภูมิลำเนาเดิม

จำแนกตามภูมิลำเนาเดิม	จำนวน	ร้อยละ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	๔๓	๓๘.๐๖
ภาคเหนือ	๓๑	๒๗.๔๔
ภาคกลาง	๓๐	๒๖.๕๔
ภาคใต้	๙	๗.๙๖
รวม	๑๑๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๑๖ ค่าร้อยละและค่ามาตรฐานข้อมูลทั่วไปของของพระภิกษุ และสามเณร จำแนกตามภูมิลำเนาเดิม พบว่า ส่วนใหญ่ อาศัยอยู่ใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๔๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๐๖ ภาคเหนือ จำนวน ๓๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๔๔ ภาคกลาง จำนวน ๓๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๖.๕๔ และภาคใต้ จำนวน ๙ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗.๙๖

ตารางที่ ๔.๑๗ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำหรับนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ผลรวม ๔ ด้าน

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำหรับนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ผลรวม ๔ ด้าน		N=๑๑๓ คน		
		(μ)	(σ)	ความคิดเห็น
๑.	ด้านการจัดการเรียนการสอน	๔.๑๑	๐.๖๐	มาก
๒.	ด้านสื่อการเรียนการสอน	๔.๐๒	๐.๘๘	มาก
๓.	ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	๓.๙๔	๐.๗๑	มาก
๔.	ด้านการวัดผลและประเมินผล	๓.๘๘	๐.๗๑	มาก
ภาพรวม ๔ ด้าน		๓.๙๙	๐.๔๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๗ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นของกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำหรับนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ในภาพรวม ๔ ด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๔๘

รายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๐ รองลงมา ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๘ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๑ และรายด้านที่อยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๑๘ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านการจัดการเรียนการสอน

ด้านการจัดการเรียนการสอน	N= ๑๑๓ คน		
	(μ)	(σ)	ความคิดเห็น
๑. จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ	๔.๒๗	๑.๐๗	มาก
๒. ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียง	๔.๒๒	๑.๑๑	มาก
๓. ครูมีแผนการสอนอย่างเป็นระบบ	๔.๒๘	๑.๑๙	มาก
๔. มีบันทึกหลังการสอนเพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอน	๓.๙๔	๑.๔๒	มาก
๕. มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน	๔.๒๐	๑.๑๘	มาก
๖. ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้	๓.๗๙	๑.๑๑	มาก
ภาพรวม	๔.๑๑	๐.๖๐	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงว่าค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของนักเรียนด้านการจัดการเรียนการสอน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมากทุกข้อ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๐

รายชื่ออยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ครูมีแผนการสอนอย่างเป็นระบบ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๘ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๙ รองลงมา ได้แก่ จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๗ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๗ ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๒ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๑ มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๐ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๘ และรายชื่อระดับต่ำสุด ได้แก่ ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๙ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๑ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๑๙ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสำนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน

ด้านสื่อการเรียนการสอน		N= ๑๑๓ คน		
		(μ)	(σ)	ความคิดเห็น
๑.	มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ	๓.๘๘	๑.๐๕	มาก
๒.	ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้นักเรียน	๔.๒๑	๑.๐๘	มาก
๓.	ใช้สื่อตามธรรมชาติช่วยในการเรียนการสอน	๓.๘๘	๑.๓๖	มาก
๔.	ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน	๔.๑๓	๑.๑๐	มาก
๕.	ครูใช้สื่อการเรียนการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน	๔.๐๔	๑.๒๘	มาก
๖.	ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน	๔.๐๒	๑.๒๒	มาก
ภาพรวม		๔.๐๒	๐.๘๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๙ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของนักเรียน ด้านสื่อการเรียนการสอน ภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๘๘

รายชื่อ อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้นักเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๑ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๘ รองลงมา ได้แก่ ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๐ ครูใช้สื่อการเรียนการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๒๘ ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๒๒ และข้อที่มีระดับต่ำสุด ได้แก่ มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๐๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๐ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน	N= ๑๑๓ คน		
	(μ)	(σ)	ความคิดเห็น
๑. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้	๔.๐๔	๑.๑๘	มาก
๒. มีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน	๓.๙๕	๑.๒๑	มาก
๓. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน	๔.๐๐	๑.๑๔	มาก
๔. สอนได้สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน	๓.๘๕	๑.๒๑	มาก
๕. มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี	๔.๐๓	๑.๑๐	มาก
๖. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน	๓.๘๐	๑.๓๕	มาก
ภาพรวม	๓.๙๔	๐.๗๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๐ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๔ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๑

รายชื่ออยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๘ รองลงมา ได้แก่ มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๓ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๐ ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๔ มีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๕ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๒๑ และรายชื่อที่มีระดับต่ำสุด ได้แก่ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๐ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๓๕ ตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๒๑ ค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ความคิดเห็นของบุคลากรต่อความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ด้านการวัดผลและประเมินผล

ด้านการวัดผลและประเมินผล	N= ๑๑๓ คน		
	(μ)	(σ)	ความคิดเห็น
๑. มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง	๔.๐๖	๑.๒๔	มาก
๒. มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น	๔.๐๙	๑.๑๙	มาก
๓. มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ	๔.๑๒	๑.๒๐	มาก
๔. นักเรียนนำผลการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง	๓.๙๓	๑.๒๓	มาก
๕. เนื้อหาการวัดการเรียนสอดคล้องกับหลักสูตรการสอบในสนามหลวง	๓.๖๒	๑.๒๗	มาก
๖. นักเรียนได้นำผลการประเมินการเรียนการสอนไปปรับปรุงการเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง	๓.๔๙	๐.๖๕	มาก
ภาพรวม	๓.๘๘	๐.๗๑	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๑ ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ด้านการวัดผลและประเมินผล ภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๘ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๗๑

รายชื่ออยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๒ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๒๐ มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๑๙ มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๒๔ นักเรียนนำผลการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๑.๒๓ และรายชื่อที่มีระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนได้นำผลการประเมินการเรียนการสอนไปปรับปรุงการเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙ และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ ๐.๖๕ ตามลำดับ

๔.๓ ผลการวิเคราะห์กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนัก เรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญมีวัตถุประสงค์ เพื่อรวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อมูลสัมภาษณ์ ซึ่งสรุปผลบทสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทั้ง ๒ ท่าน คือ

๑. พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.	เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง
๒. พระปริยัติคุณากร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ
จังหวัดนนทบุรี

ซึ่งมีรายละเอียดจากคำสัมภาษณ์ในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

๑. ด้านการจัดการเรียนการสอน ผลการสัมภาษณ์แนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านหลักสูตร พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ให้สัมภาษณ์ว่าหลักสูตรที่ดีควรสนองตอบต่อความต้องการของสังคม และด้วยเหตุที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หลักสูตรจึงควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอยู่เสมอ^๑ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระปริยัติคุณากร ให้สัมภาษณ์ว่าหลักสูตรของภาษาบาลีนั้น เป็นภาษาดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา การที่สร้างแรงจูงใจพัฒนานักเรียนให้มีความสนใจด้านภาษาบาลี ต้องมีการปรับแต่งหลักสูตรให้หลากหลายรูปแบบ เหมาะกับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ปรับให้เข้ากับนักเรียนทุกวัย ทำให้ต้องมีการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีในปัจจุบันและการศึกษาที่แท้คือ การพัฒนาชีวิตบุคคลให้สมบูรณ์พร้อมไปด้วยกันกับการสร้างสรรค์หลักธรรมที่ยั่งยืน นักการศึกษาที่ยึดมั่นในหลักของพระพุทธศาสนา โดยการนำหลักธรรมคือ อิทธิบาท ๔ การพัฒนาหลักสูตรจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ จึงจะทำให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน สามารถแก้ปัญหาและสนองความต้องการสังคมได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการวิเคราะห์ความต้องการใหม่ ผลของการวิเคราะห์ออกมาอย่างไร หลักสูตรก็จะเปลี่ยนจุดหมายไปตามนั้นด้วย^๒

หลักสูตรที่ดีควรสนองตอบต่อความต้องการของสังคม และด้วยเหตุที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาหลักสูตรจึงควรได้รับการ พัฒนา และ ปรับปรุง ให้ สอด ค ลั ง กับ สภาพแวดล้อมทางสังคมและความก้าวหน้า ทางเทคโนโลยีอยู่เสมอการที่สร้างแรงจูงใจพัฒนานักเรียน ให้มีความสนใจด้านภาษาบาลี ต้องมีการปรับแต่งหลักสูตรให้หลากหลายรูปแบบ เหมาะกับ

^๑ สัมภาษณ์, พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร., เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^๒ สัมภาษณ์, พระปริยัติคุณากร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๒.

สภาพแวดล้อมปัจจุบัน ปรับให้เข้ากับนักเรียนทุกวัย ทำให้ต้องมีการพัฒนา หลักสูตรให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีในปัจจุบัน

๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน ผลการสัมภาษณ์แนวทางการในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านสื่อการเรียนการสอน พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร.ให้สัมภาษณ์ว่า สื่อการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวกลางสร้างแรงกระตุ้น ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ได้อย่างง่ายและรวดเร็วเป็นเครื่องมือและตัวกลางซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนมีหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการของครูไปสู่ตัวนักเรียนอย่างถูกต้องและรวดเร็วการใช้สื่อเข้ามาช่วยสอน ที่เห็นเด่นชัดมากคือ เป็นผลให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาครูสอน ให้มีความชำนาญ และมีรูปแบบการสอนที่ทันสมัยใหม่ เพื่อให้ก้าวตามสังคมปัจจุบัน^๓ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระปริยัติคุณากร ให้สัมภาษณ์ว่า การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้เหมาะกับชั้นเรียน สร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีความสนใจ ติดตาม อีกทั้งยังเป็นสื่อช่วยการเรียนการสอนระบบออนไลน์ ทั้งในและนอกห้องเรียน สามารถช่วยการเรียนการสอนของครู และการติดตามงานของนักเรียนได้ดีมาก ซึ่งเราจะเห็นว่าครูนั้นสามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับนักเรียนได้มากที่สุด แล้วยังช่วยให้ครูมีความรู้มากขึ้นในการจัดแหล่งวิทยาการที่เป็นเนื้อหาเหมาะสมแก่การเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายในการสอนช่วยครูในด้านการคุมพฤติกรรมการเรียนรู้และสามารถสนับสนุนการเรียนรู้ของนักเรียนได้มากที่สุด^๔

สื่อการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวกลางสร้างแรงกระตุ้น ทำ ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ได้อย่างง่ายและรวดเร็วเป็นเครื่องมือและ ตัวกลางซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนมีหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการของครูไปสู่ตัวนักเรียนอย่างถูกต้องและรวดเร็วการใช้สื่อเข้ามาช่วยสอน ที่เห็นเด่นชัดมากคือ เป็นผลให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ผลการสัมภาษณ์แนวทางการในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร.ให้สัมภาษณ์ว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมของนักเรียน เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมของนักเรียน การพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนานักเรียนเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญในการจัดกระบวนการให้ผู้เรียนเข้าสู่มาตรฐานและได้รับการพัฒนาตนเองผู้สอนจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการเป็นผู้บอกความรู้ให้จบไปในแต่ละครั้งที่เข้าสอนมาเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียนกล่าวคือเป็นผู้กระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนจัดสิ่งเร้าและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียน เกิดการพัฒนาให้

^๓ สัมภาษณ์, พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร., ๓๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^๔ สัมภาษณ์, พระปริยัติคุณากร, ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

เต็มตามศักยภาพ ความสามารถ ความถนัด และความสนใจของแต่ละบุคคล การจัดกิจกรรมจึงต้องเป็นกิจกรรมที่ ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ วิจัย สร้างสรรค์ศึกษาและค้นคว้าได้ลงมือปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้และค้นพบความรู้ด้วยตนเองเป็นสาระ ความรู้ ด้วยตนเอง รักการอ่าน รักการเรียนรู้จะนำไปสู่การเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ผู้สอนจึงต้องสอนวิธีการแสวงหาความรู้มากกว่าสอนตัวความรู้^๕ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระปรีดีติคุณากร ให้สัมภาษณ์ว่า กระบวนการจัดกิจกรรมต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ พัฒนาตามธรรมชาติและเต็มศักยภาพ^๖

กระบวนการจัดกิจกรรมต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ พัฒนาตามธรรมชาติ ผู้สอนเป็นผู้กระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนจัด สิ่งเร้าและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเกิดการ พัฒนาให้เต็มตามศักยภาพความสามารถความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคลการจัดกิจกรรมจึงต้องเป็นกิจกรรมที่ ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ วิจัย สร้างสรรค์

๔. การวัดผลและประเมินผล ผลการสัมภาษณ์แนวทางการในการพัฒนาการจัดการเรียน การสอนพระปรีดีธรรมแผนกบาลี ด้านการวัดผลและประเมินผล พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร. ให้ สัมภาษณ์ว่า การจัดการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ ควรมีการตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียน ผู้สอน และกระบวนการสอนเป็นระยะๆ เพื่อพิจารณาตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีคุณสมบัติหรือเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนตรงตามที่กำหนดไว้หรือไม่ กระบวนการวัด และประเมินผลนี้จะพยายามทำให้ได้ข้อมูลจากการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำมาวิเคราะห์ใช้และ ตัดสินใจว่า การสอนดังกล่าวนั้นบรรลุผลหรือไม่นำผลการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ในการจัดลำดับ เลื่อนชั้นเรียนและพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป^๗ ซึ่งมีความสอดคล้องกับ พระปรีดีติคุณากร ให้สัมภาษณ์ว่า การพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียนผลการวัดผู้เรียนด้วยแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจ ด้านภาษาบาลี การเรียนจะทำให้ทราบว่าผู้เรียนคนไหน มีจุดบกพร่องจุดใด มากน้อยเพียงใด ซึ่ง ครูผู้สอนสามารถแก้ไขปรับปรุงโดยการสอนซ่อมเสริม ได้ตรงจุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตาม มาตรฐานการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้^๘

การจัดการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ ควรมีการตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียนผู้สอน และ ะบวนการสอนเป็นระยะๆ เพื่อพิจารณาตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีคุณสมบัติหรือเกิดพฤติกรรมที่พึง

^๕ สัมภาษณ์, พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร., ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^๖ สัมภาษณ์, พระปรีดีติคุณากร, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^๗ สัมภาษณ์, พระอุดมสิทธินายก,ผศ.ดร., ๒๖ มกราคม ๒๕๖๒.

^๘ สัมภาษณ์, พระปรีดีติคุณากร, ๓๑ มกราคม ๒๕๖๒.

ประสงค์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนตรงตามที่กำหนดไว้หรือไม่กระบวนการวัดและประเมินผลนี้จะพยายามทำให้ได้ข้อมูลจากการจัดการเรียนการสอนเพื่อนำมาวิเคราะห์ใช้และตัดสินใจเพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลการวัดผู้เรียนด้วยแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจด้านภาษาบาลีการเรียนจะทำให้ทราบว่าผู้เรียนคนไหน มีจุดบกพร่องจุดใดมากน้อยเพียงใด ซึ่งครูผู้สอนสามารถแก้ไขปรับปรุงโดยการสอนซ่อมเสริม ได้ตรงจุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้

๔.๔ ข้อเสนอการพัฒนาศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ได้มาจากผลการวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่ได้จากการแจกแบบสอบถามและนำผลที่ได้คะแนนน้อยที่สุด ในแต่ละด้าน มาเป็นประเด็นในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี รวมถึงข้อเสนอแนะอื่นๆ จากผู้ทรงคุณวุฒิ จึงได้สรุปเป็นกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้ดังนี้

๑. สรุปกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านการจัดการเรียนการสอนพบว่า

๑) ควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและความก้าวหน้า ทางเทคโนโลยีอยู่เสมอ

๒) การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ ต้องมีความรู้คู่กับธรรมะ พระพุทธศาสนา โดยการนำธรรมะ คือ อธิปไตย ๔ นำมาแก้ปัญหาทางด้านการศึกษา ควรคำนึงถึงข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นปัจจุบันอยู่เสมอ จึงจะทำให้หลักสูตรมีความสอดคล้อง กับสภาพสังคมปัจจุบัน สามารถแก้ปัญหาและสนองความต้องการสังคมได้

๒. สรุปกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านสื่อการเรียนการสอนพบว่า

๑) ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตาม จุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ได้ ง่ายและรวดเร็ว เป็นเครื่องมือและตัวกลาง ซึ่งมีความสำคัญในเรียน

๒) เป็นการพัฒนาครูสอน ให้ มีความชำนาญ และมีรูปแบบการสอนที่ทันสมัย สมัยใหม่ ให้นักเรียนเกิด ความสนใจ ในการเรียน มากขึ้นเพื่อให้ก้าวตาม สังคมปัจจุบัน

๓. สรุปกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า

๑) ศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมของนักเรียน และ เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมของนักเรียนกระบวนการจัดการศึกษา ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ พัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มศักยภาพ

๒) ต้องเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ สร้างสรรค์ศึกษา และค้นคว้า ได้ลงมือปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้ และค้นพบความรู้ด้วย ตนเองเป็นสาระ ความรู้ ด้วยตนเอง รักการอ่าน รักการเรียนรู้จะนำไปสู่ การเรียนรู้ ตลอดชีวิต

๔. สรุปกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า

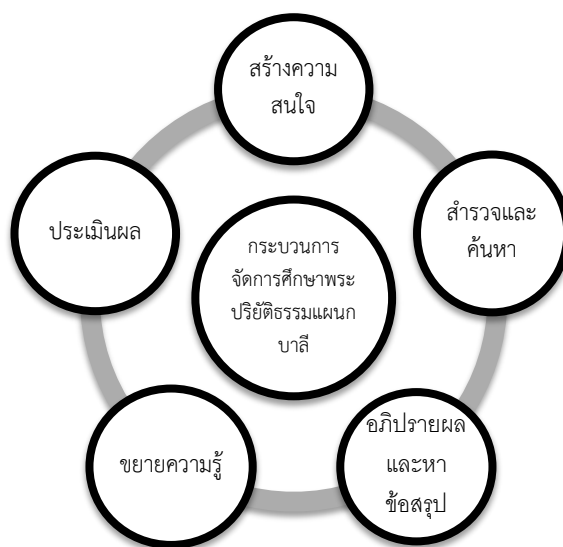
๑) เพื่อนำมาวิเคราะห์ ใช้ และตัดสินใจว่า การสอน ดังกล่าวนั้นบรรลุผลหรือไม่ นำผลการตัดสินใจ เพื่อประโยชน์และพัฒนาปรับปรุงการเรียนต่อไป

๒) ครูผู้สอนสามารถแก้ไขปรับปรุงโดย การสอนซ่อมเสริม ได้ตรงจุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้

สรุปกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบวรวิญญู จังหวัดนนทบุรี ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรที่ดีควรสนองต่อความต้องการของสังคมและต้องมีความรู้คู่กับธรรมะ พระพุทธศาสนา โดยการนำธรรมะ คือ อิทธิบาท ๔ นำมาปฏิบัติทางด้านการศึกษา และครูเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่ จะเป็นผู้อำนวยให้เกิดการเรียนรู้ การสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน และสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน รูปแบบการสอนที่ทันสมัยใหม่ ให้นักเรียนเกิด ความสนใจ ในการเรียน มากขึ้นเพื่อให้ก้าวตามสังคมปัจจุบัน ๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ศึกษารูปแบบการจัดเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ สร้างสรรค์ศึกษาและค้นคว้าได้ลงมือ ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล เพื่อนำมาวิเคราะห์ ใช้ ได้ตรงจุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากงานวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากผลการวิจัยรูปแบบกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น

จากแผนภาพที่ ๔.๑ ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบัวขวัญจังหวัดนนทบุรี ได้ดังนี้

๑. ขั้นสร้างความสนใจ (engagement) มีการกระตุ้นหรือทำกิจกรรมให้นักเรียนนั้นเกิดความสนใจในเนื้อหาสาระของวิชา เสริมแรงให้หาคำตอบทั้งด้วยตนเองและเป็นกลุ่ม

๒. ขั้นสำรวจและค้นหา (exploration) ผู้เรียนฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการเรียนรู้ของตนเอง อาจทำได้หลากหลายวิธีขึ้นอยู่กับลักษณะของปัญหา ความรู้ และประสบการณ์ของผู้แก้ไขปัญหา

๓. ขั้นอธิบายและลงข้อสรุป (explanation) เน้นให้นักเรียนได้ฝึกแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยผ่าน กระบวนการคิดและการปฏิบัติอย่างมีระบบ ผลที่ได้จากการฝึกจะช่วยให้นักเรียนสามารถตัดสินใจ แก้ปัญหา ต่าง ๆ ด้วยวิธีการคิดอย่างสมเหตุสมผล โดยใช้กระบวนการหรือวิธีการ ความรู้ ทักษะต่าง ๆ และ ความเข้าใจในปัญหานั้น มาประกอบกันเพื่อเป็นข้อมูลในการแก้ปัญหา

๔. ขั้นขยายความรู้ (elaboration) ให้นักเรียนได้คิด และลงมือปฏิบัติ เมื่อนักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง หรือได้ทำแก๊วโจทย์ปัญหาจะเกิดความคิดและคำถามที่หลากหลาย ซึ่ง เมื่อนักเรียนได้ทำกิจกรรมดังกล่าว จะทำให้สังเกตผลที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง ซึ่งเป็นข้อมูลที่จะนำไปสู่การถาม คำถาม การอธิบาย การอภิปราย หาข้อสรุป และการศึกษาต่อไป กิจกรรมลักษณะนี้จึงส่งเสริมให้นักเรียนได้ ลง

มือปฏิบัติและฝึกคิด นำมาสู่การสร้างความรู้ด้วยตนเองด้วยความเข้าใจและเป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย

๕. ขั้นประเมิน (evaluation) การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลของการดำเนินงาน เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ว่าได้ผลตามที่กำหนดไว้เพียงใด มีบทบาทความสำคัญในการให้ข้อมูลด้านความคืบหน้า ชี้ปัญหา และข้อขัดข้องด้านประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานโครงการ เพื่อนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในด้านการจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการหรือการบริหารโครงการ บทบาทที่กล่าวนี้จะให้ประโยชน์แก่ฝ่ายบริหารได้ดีหากได้รับการสนับสนุนให้มีระบบการติดตามและประเมินผลขึ้นในองค์กรเพราะการประเมินผลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการด้านการจัดการ

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยเชิงปริมาณใช้วิธีผสมผสานระหว่างปริมาณและคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ ๑ เพื่อศึกษาหลักการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีในพระพุทธศาสนา ๒) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ๓) เพื่อเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี และประชากรที่ใช้วิจัย ได้แก่ ผู้บริหารและครูผู้สอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๘ รูป และ นักเรียนสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งกำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ระดับชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ชั้นประโยค ป.ธ. ๙ จำนวน ๑๑๓ รูป รวม ๑๔๑ รูป ซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ ขั้นตอนการวิจัยต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี มีดังต่อไปนี้

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๘ คน มีผลการวิเคราะห์ และสภาพความคิดเห็นของกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล การนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล หาค่าเฉลี่ยร้อยละและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตารางต่อไปนี้

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ภาพรวม ๔ ด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากรายด้านอยู่ในระดับมาก ทุกด้าน เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล รองลงมา

ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอนตามลำดับ

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด ทุกข้อ ได้แก่ นำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง รองลงมา ได้แก่ มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชามีการบันทึกการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปีนำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี และรายข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี ตามลำดับ

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก รายข้ออยู่ในระดับมาก ทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสมรองลงมา ได้แก่ มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้นมีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลีมีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง และรายข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี ตามลำดับ

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก รายข้ออยู่ในระดับมาก ทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวันมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเองและรายข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ตามลำดับ

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมาก รายข้ออยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง รองลงมา ได้แก่ มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน รายข้ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผลมีการสอบซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินและรายข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน ตามลำดับ

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุสามเณรกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๑๓ คน มีผลการวิเคราะห์และสภาพความคิดเห็นของกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑.ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒.ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓.ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๔.ด้านการวัดผลและประเมินผล การนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (μ) และ

ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (O) ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล หาค่าเฉลี่ยร้อยละและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตารางต่อไปนี้

ความคิดเห็นของกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ในภาพรวม ๔ ด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก รายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน รองลงมา ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและรายด้านที่อยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผลตามลำดับ

ความคิดเห็นของนักเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน นักเรียนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมากทุกข้อ รายข้ออยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ครูมีแผนการสอนอย่างเป็นระบบ รองลงมา ได้แก่ จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูสอนมีคุณภาพ และพอเพียง มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน และรายข้อระดับต่ำสุด ได้แก่ ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียน ตามลำดับ

ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก รายข้อ อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้แก่ นักเรียน รองลงมา ได้แก่ ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน ครูใช้สื่อการเรียนการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน และข้อที่มีระดับต่ำสุด ได้แก่ มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ ตามลำดับ

ความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน อยู่ในระดับรายข้ออยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ รองลงมา ได้แก่ มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน และรายข้อที่มีระดับต่ำสุด ได้แก่ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน ตามลำดับ

ความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณร ด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมารายข้ออยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้ นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง นักเรียนนำผลการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง และรายข้อที่มีระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนได้นำผลการประเมินการเรียนการสอนไปปรับปรุงการเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง ตามลำดับ

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนัก เรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๑. ด้านการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรที่ดีควรสนองต่อความต้องการของสังคม และด้วยเหตุที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาหลักสูตรจึงควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้ สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอยู่เสมอการที่สร้างแรงจูงใจ พัฒนานักเรียน ให้มีความสนใจด้านภาษาบาลี ต้องมีการปรับแต่งหลักสูตรให้หลากหลายรูปแบบ เหมาะกับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ปรับให้เข้ากับนักเรียนทุกวัย ทำให้ต้องมีการพัฒนา หลักสูตรให้ สอดคล้องกับเทคโนโลยีในปัจจุบัน

๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวกลางสร้างแรงกระตุ้น ทำให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ได้อย่างง่ายและรวดเร็วเป็น เครื่องมือและตัวกลางซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนมีหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการ ของครูไปสู่ตัวนักเรียนอย่างถูกต้องและรวดเร็วการใช้สื่อเข้ามาช่วยสอน ที่เห็นเด่นชัดมากคือ เป็นผล ให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กระบวนการจัดกิจกรรมต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมี ความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัด การศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ พัฒนาตามธรรมชาติ ผู้สอนเป็นผู้กระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนจัด สิ่งเร้าและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาให้เต็มตามศักยภาพความสามารถความถนัดและความ สนใจของแต่ละบุคคลการจัดกิจกรรมจึงต้องเป็นกิจกรรมที่ ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ วิจัย สร้างสรรค์

๔. การวัดผลและประเมินผล การจัดการเรียนการสอนในวิชาหนึ่งๆ ควรมีการตรวจสอบ คุณภาพของผู้เรียนผู้สอน และกระบวนการสอนเป็นระยะๆ เพื่อพิจารณาตรวจสอบว่า ผู้เรียนมี คุณสมบัติหรือเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนตรงตามที่ กำหนดไว้หรือไม่กระบวนการวัดและประเมินผลนี้จะพยายามทำให้ได้ข้อมูลจากการจัดการเรียนการ สอนเพื่อนำมาวิเคราะห์ใช้และตัดสินใจเพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลการวัดผู้เรียนด้วย แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจด้านภาษาบาลีการเรียนจะทำให้ทราบว่าผู้เรียนคนไหน มีจุดบกพร่อง จุดใดมากน้อยเพียงใด ซึ่งครูผู้สอนสามารถแก้ไขปรับปรุงโดยการสอนซ่อมเสริม ได้ตรงจุด เพื่อให้ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้

๕.๑.๔ ข้อเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียน วัด บัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัยขอปรายผลข้อเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนัก
เรียน วัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ได้ดังนี้

ด้านการจัดการเรียนการสอน

๑) หลักสูตรที่ดีควรสนองต่อความต้องการของสังคม และด้วยเหตุที่สังคมมีการ
เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หลักสูตรจึงควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับ
สภาพแวดล้อมทางสังคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอยู่เสมอ

๒) การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ ต้องมีความรู้กับธรรมะ พระพุทธศาสนา โดยการนำธรรมะ
คือ อิทธิบาท ๔ นำมาแก้ปัญหาทางด้านการศึกษา ควรคำนึงถึงข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็น
ปัจจุบันอยู่เสมอ จึงจะทำให้หลักสูตรมีความสอดคล้อง กับสภาพสังคมปัจจุบัน สามารถแก้ปัญหาและ
สนองความต้องการสังคมได้

๓) ครูสอนในยุคปัจจุบัน ต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถและทักษะทาง
วิชาชีพที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง การที่จะพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพของผู้เรียน ครูเป็น
ปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะเป็นผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ การสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน และสามารถ
จัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ

ครูต้องศึกษาอบรมค้นคว้าและวิจัยงานทุกด้านที่เกี่ยวกับห้องนักเรียน โรงเรียนและตัว
นักเรียน ตลอดจนความเข้าใจของครูเองในสิ่งที่ตนประพฤติปฏิบัติ ครูต้องแสวงหาความรู้อย่างเป็น
ระบบและพัฒนาตนเองอยู่เสมอโดยการลงมือกระทำ

ด้านสื่อการเรียนการสอน

๑) สื่อการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวกลางสร้างแรงกระตุ้น ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตาม
จุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ได้อย่างง่ายและรวดเร็วเป็นเครื่องมือและตัวกลางซึ่งมี
ความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนมีหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการของครูไปสู่ตัวนักเรียนอย่าง
ถูกต้องและรวดเร็ว

๒) การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้เหมาะสมกับชั้นเรียน สร้างบรรยากาศให้นักเรียนมี
ความสนใจ ติดตาม อีกทั้งยังเป็นสื่อช่วยการเรียนการสอนระบบออนไลน์ ทั้งในและนอกห้องเรียน
สามารถช่วยการเรียนการสอนของครู

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมของนักเรียน และเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรม
ของนักเรียน การพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนานักเรียนเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญในการจัด
กระบวนการให้ผู้เรียนเข้าสู่มาตรฐานและได้รับการพัฒนาตนเอง

๒) ผู้สอนจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการเป็นผู้บอกความรู้ให้จบไป ในแต่ละครั้งที่เข้าสอนมาเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียนกล่าวคือเป็นผู้ กระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนจัดสิ่งเร้าและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียน เกิดการพัฒนาให้เต็มตามความรู้ ความสามารถ ความถนัด และความสนใจของแต่ละบุคคล

ด้านการวัดผลและประเมินผล

๑) กระบวนการวัดและประเมินผลนี้จะพยายามทำให้ได้ข้อมูลจากการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำมาวิเคราะห์ใช้และตัดสินใจว่า การสอนดังกล่าวนี้บรรลุผลหรือไม่ นำผลการตัดสินใจเพื่อ ประโยชน์ในการจัดลำดับ เลื่อนชั้นเรียนและพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป

๒) เพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลการวัดผู้เรียนด้วยแบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจด้านภาษาบาลี การเรียนจะทำให้ทราบว่าผู้เรียนคนไหน มีจุดบกพร่องจุดใด มากน้อย เพียงใด ซึ่งครูผู้สอนสามารถแก้ไขปรับปรุงโดยการสอนซ่อมเสริม ได้ตรงจุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการ เรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๑.๑ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้บริหารและครูต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติ ธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๒๘ คน มีผลการวิเคราะห์ และสภาพ ความคิดเห็นของกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัด นนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓) ด้าน กิจกรรมการเรียนการสอน ๔) ด้านการวัดผลและประเมินผล การนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล หาค่าเฉลี่ยร้อยละและส่วน เบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตารางต่อไปนี้

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ภาพรวม ๔ ด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากรายด้านอยู่ใน ระดับมาก ทุกด้าน เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผล รองลงมา ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และข้ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน ตามลำดับ

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านการจัดการเรียนการสอน อยู่ในระดับมากรายข้ออยู่ใน ระดับมากที่สุด ทุกข้อ ได้แก่ นำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่าง ต่อเนื่อง รองลงมา ได้แก่ มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา มีการบันทึกการ สอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปี นำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์

เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี และรายชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี ตามลำดับ

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก รายชื่ออยู่ในระดับมาก ทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสมรองลงมา ได้แก่ มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละ มีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาติ มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอน เพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง และรายชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาติ ตามลำดับ

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก รายชื่ออยู่ในระดับมาก ทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และรายชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม ตามลำดับ

ความคิดเห็นของผู้บริหารและครู ด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมาก รายชื่ออยู่ในระดับมากที่สุด ได้แก่ มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง รองลงมา ได้แก่ มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน รายชื่ออยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล มีการสอบซ่อมเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน และรายชื่ออยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน ตามลำดับ

สรุปโดยรวมมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรมการศาสนา^๑ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี” ผลการศึกษาสรุปได้ ดังนี้

๑. สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอยู่กระจายทุกภูมิภาคของ ประเทศ จำนวนสำนักเรียน และผู้เรียนแผนกบาลี สูงสุดได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้มีจำนวนน้อยที่สุด

๒. จำนวนผู้เรียนในชั้นประโยค ๑-๒ มีมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕ ผู้เรียน มีช่วงอายุตั้งแต่ ๑๐- ๓๕ ปีขึ้นไป สัดส่วนครูต่อนักเรียน เท่ากับ ๑: ๑๐

๓. โครงสร้างการบริหารของสำนักเรียนมีรูปแบบที่หลากหลาย ขึ้นอยู่ กับขนาด และความพร้อมของแต่ละสำนัก การจัดการเรียนการสอน การบริหาร และการกำหนดกฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ ในการดำเนินงานการศึกษาขึ้นอยู่กับ ผู้บริหารของแต่ละสำนักเรียน ยกเว้น ในเรื่องหลักสูตรการวัดผลการศึกษา มีแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบ

^๑กรมการศาสนา, “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒), บทคัดย่อ

๔. คุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้เรียนที่ผ่านการสอบ ในแต่ละระดับ สังคมยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยค มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี ตามพระราชกำหนดวิทยฐานะผู้สำเร็จวิชาการศึกษาพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ แต่อย่างไรก็ตามยังต้องปรับปรุง ในเรื่องประสิทธิภาพการจัดการศึกษา เกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา เพราะพบว่าในแต่ละปีมีจำนวนผู้ขาดสอบค่อนข้างสูง คิดเป็นร้อยละ ๓๓ - ๔๐ และผู้เรียนสอบตกในแต่ละชั้นมีจำนวนมาก ซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ มีผู้เรียนสอบได้เฉลี่ยทุกระดับเพียงร้อยละ ๒๒ เท่านั้น

๕. ปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่สำคัญ ได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร (ครูสอน) เอกสาร ตำรา คู่มือครูเทคนิคการสอนของครู การนิเทศตรวจเยี่ยม การประสานความร่วมมือช่วยเหลือระหว่างสำนักเรียน รวมไปถึงระบบการวัดผลการศึกษา

๕.๑.๒ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุสามเณรกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของพระภิกษุ สามเณรต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี จำนวน ๑๑๓ คน มีผลการวิเคราะห์และสภาพความคิดเห็นของกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรีทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ ๑.ด้านการจัดการเรียนการสอน ๒.ด้านสื่อการเรียนการสอน ๓.ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ๔.ด้านการวัดผลและประเมินผล การนำมาวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย (μ) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (σ) ใช้เกณฑ์การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผล หาค่าเฉลี่ยร้อยละและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังตารางต่อไปนี้

ความคิดเห็นของกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ในภาพรวม ๔ ด้าน พบว่า อยู่ในระดับมาก รายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน รองลงมา ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอนและรายด้านที่อยู่ในระดับต่ำสุด ได้แก่ ด้านการวัดผลและประเมินผลตามลำดับ

ความคิดเห็นของนักเรียน ด้านการจัดการเรียนการสอน นักเรียนมีความคิดเห็น อยู่ในระดับมากทุกข้อ รายข้ออยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ครูมีแผนการสอนอย่างเป็นระบบ รองลงมา ได้แก่ จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียง มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน และรายข้อระดับต่ำสุด ได้แก่ ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียน ตามลำดับ

ความคิดเห็นของพระภิกษุสามเณร ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก รายข้อ อยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้แก่

นักเรียน รองลงมา ได้แก่ ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน ครูใช้สื่อการเรียนการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน และข้อที่มีระดับต่ำสุด ได้แก่ มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ ตามลำดับ

ความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณร ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน อยู่ในระดับรายชื่ออยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ รองลงมา ได้แก่ มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนมีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน และรายชื่อที่มีระดับต่ำสุด ได้แก่ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน ตามลำดับ

ความคิดเห็นของพระภิกษุ สามเณร ด้านการวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมากรายชื่ออยู่ในระดับมากทุกข้อ เรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้ นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง นักเรียนนำผลการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง และรายชื่อที่มีระดับต่ำสุด ได้แก่ นักเรียนได้นำผลการประเมินการเรียนการสอนไปปรับปรุงการเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง ตามลำดับ

สรุปโดยรวมมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉันทนา จันทร์บรรจง พระมหาตัง ปรีธโม และพระมหาจำปา วชิรญาโณ^๒ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษา เกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ดังนี้ ภาวะผู้นำของเจ้าอาวาสหรือเจ้าสำนักเรียน การบริหารแบบมีส่วนร่วม การบริหารทรัพยากรอย่างโปร่งใสเกิดประโยชน์สูงสุด และการจัดบรรยากาศให้ดีในองค์กร และมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของทวี บุญมี^๓ ทำการวิจัย “การจัดการเรียนการสอนและผลการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า

๑. ครูและนักเรียนพระปริยัติธรรมส่วนใหญ่ยังไม่ทราบวัตถุประสงค์ของหลักสูตรพระปริยัติธรรมอย่างชัดเจน นักเรียนส่วนใหญ่ต้องการให้มีการปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน

^๒ฉันทนา จันทร์บรรจงและคณะ, “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดคลองโพธิ์ จังหวัดอุตรดิตถ์”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา, ๒๕๔๓), หน้า ๗.

^๓ทวี บุญมี, การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า (๑).

๒. การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ครูส่วนมากไม่ได้แจ้งวัตถุประสงค์การเรียนการสอนให้ทราบ ครูมักจะใช้วิธีบรรยายในการสอนเป็นหลักและมักใช้กระดานและชอล์กเป็นอุปกรณ์การสอน นักเรียนขาดความสามารถในการปฏิบัติ

๓. ผลการเรียนการสอนยังไม่เป็นที่น่าพอใจและประกาศนียบัตรยังไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมภายนอก

๔. ครูสอนพระปริยัติธรรมยังไม่ได้รับการสนับสนุนจากคณะสงฆ์และทางราชการอย่างเพียงพอ

๕. การร่วมมือระหว่างวัดและโรงเรียนในการจัดหาแหล่งความรู้ เช่น หนังสือเพื่อการศึกษาค้นคว้ามีน้อยมาก

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๑. ด้านการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรที่ดีควรสนองต่อความต้องการของสังคม และด้วยเหตุที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาหลักสูตรจึงควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอยู่เสมอการที่สร้างแรงจูงใจพัฒนานักเรียน ให้มีความสนใจด้านภาษาบาลี ต้องมีการปรับแต่งหลักสูตรให้หลากหลายรูปแบบเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ปรับให้เข้ากับนักเรียนทุกวัย ทำให้ต้องมีการพัฒนา หลักสูตรให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีในปัจจุบัน

๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวกลางสร้างแรงกระตุ้น ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ได้อย่างง่ายและรวดเร็วเป็นเครื่องมือและตัวกลางซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนมีหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการของครูไปสู่ตัวนักเรียนอย่างถูกต้องและรวดเร็วการใช้สื่อเข้ามาช่วยสอน ที่เห็นเด่นชัดมากคือ เป็นผลให้นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามจุดมุ่งหมายการเรียนการสอนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน กระบวนการจัดกิจกรรมต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถ พัฒนาตามธรรมชาติ ผู้สอนเป็นผู้กระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนจัดสิ่งเร้าและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาให้เต็มตามศักยภาพความสามารถความถนัดและความสนใจของแต่ละบุคคลการจัดกิจกรรมจึงต้องเป็นกิจกรรมที่ ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ วิจัย สร้างสรรค์

๔. การวัดผลและประเมินผล การจัดการเรียนการสอนในวิชาหนึ่งๆ ควรมีการตรวจสอบคุณภาพของผู้เรียนผู้สอน และกระบวนการสอนเป็นระยะๆ เพื่อพิจารณาตรวจสอบว่า ผู้เรียนมี

คุณสมบัติหรือเกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนการสอนตรงตามที่กำหนดไว้หรือไม่กระบวนการวัดและประเมินผลนี้จะพยายามทำให้ได้ข้อมูลจากการจัดการเรียนการสอนเพื่อนำมาวิเคราะห์ใช้และตัดสินใจเพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลการวัดผู้เรียนด้วยแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจด้านภาษาบาลีการเรียนจะทำให้ทราบว่าผู้เรียนคนไหน มีจุดบกพร่องจุดใดมากน้อยเพียงใด ซึ่งครูผู้สอนสามารถแก้ไขปรับปรุงโดยการสอนซ่อมเสริม ได้ตรงจุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้

สรุปโดยรวมมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุรทิน ขำภีรัฐ^๑ ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนส่วนกลาง พบว่า ด้านที่นักเรียนเห็นว่าเป็นปัญหามากที่สุด คือเนื้อหาวิชาทางบาลีเรียนเข้าใจยาก ด้านที่ครู-อาจารย์ เห็นว่าเป็นปัญหามาก คือ งบประมาณมีไม่เพียงพอและหน่วยงานราชการไม่ให้การสนับสนุนงบประมาณอย่างจริงจัง ด้านที่ทั้งครู-อาจารย์ และนักเรียนเห็นว่าเป็นปัญหามากคือ การเรียนการสอนที่ใช้วิธีท่องจำ และด้านที่ผู้บริหารและครู-อาจารย์เห็นว่าเป็นปัญหามากคือ ประชาชนทั่วไปมองไม่เห็นความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ส่วนด้านที่ทั้งผู้บริหาร ครู-อาจารย์และนักเรียนเห็นว่าเป็นปัญหามากคือ มีนักเรียนสอบตก ความต้องการทางการศึกษาของนักเรียนพบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการต่อในระดับอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยต่างๆ ไป รองลงมาคือศึกษาความรู้เฉพาะด้าน เช่น ภาษา คอมพิวเตอร์ ฯลฯ และต้องการศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์ ด้านข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ผู้เรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรเพิ่มงบประมาณการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้เพียงพอกับความจำเป็น ครู-อาจารย์ส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การเรียนการสอนควรเน้นความเข้าใจมากกว่าความจำ และนักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่าควรวัดและการประเมินผลควรมีการสอบซ่อม

๕.๑.๔ ข้อเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียน วัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัยอภิปรายผลข้อเสนอกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียน วัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี ได้ดังนี้

ด้านการจัดการเรียนการสอน

๑) หลักสูตรที่ดีควรสนองต่อความต้องการของสังคม และด้วยเหตุที่สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา หลักสูตรจึงควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอยู่เสมอ

๒) การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ ต้องมีความรู้คู่กับธรรมะ พระพุทธศาสนา โดยการนำธรรมะคือ อิทธิบาท ๔ นำมาแก้ปัญหาทางด้านการศึกษา ควรคำนึงถึงข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมที่เป็น

^๑บุรทิน ขำภีรัฐ, “สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนส่วนกลาง” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๑๐๕.

ปัจจุบันอยู่เสมอ จึงจะทำให้หลักสูตรมีความสอดคล้อง กับสภาพสังคมปัจจุบัน สามารถแก้ปัญหาและสนองความต้องการสังคมได้

๓) ครูสอนในยุคปัจจุบัน ต้องพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความสามารถและทักษะทางวิชาชีพที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง การที่จะพัฒนาคุณภาพการศึกษาและคุณภาพของผู้เรียน ครูเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดที่จะเป็นผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ การสร้างแรงจูงใจแก่ผู้เรียน และสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ครูต้องศึกษาอบรมค้นคว้าและวิจัยงานทุกด้านที่เกี่ยวกับห้องนักเรียน โรงเรียนและตัวนักเรียน ตลอดจนความเข้าใจของครูเองในสิ่งที่ตนประพฤติปฏิบัติ ครูต้องแสวงหาความรู้ความเป็นระบบและพัฒนาตนเองอยู่เสมอโดยการลงมือกระทำ

ด้านสื่อการเรียนการสอน

๑) สื่อการเรียนการสอน ซึ่งเป็นตัวกลางสร้างแรงกระตุ้น ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ได้อย่างง่ายและรวดเร็วเป็นเครื่องมือและตัวกลางซึ่งมีความสำคัญในกระบวนการเรียนการสอนมีหน้าที่เป็นตัวนำความต้องการของครูไปสู่ตัวนักเรียนอย่างถูกต้องและรวดเร็ว

๒) การพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ให้เหมาะกับชั้นเรียน สร้างบรรยากาศให้นักเรียนมีความสนใจ ติดตาม อีกทั้งเป็นสื่อช่วยการเรียนการสอนระบบออนไลน์ ทั้งในและนอกห้องเรียน สามารถช่วยการเรียนการสอนของครู

ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

๑) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมของนักเรียน และเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมของนักเรียน การพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนานักเรียนเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญในการจัดกระบวนการให้ผู้เรียนเข้าสู่มาตรฐานและได้รับการพัฒนาตนเอง

๒) ผู้สอนจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากการเป็นผู้บอกความรู้ให้จบไป ในแต่ละครั้งที่เข้าสอนมาเป็นผู้เอื้ออำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียนกล่าวคือเป็นผู้กระตุ้นส่งเสริมสนับสนุนจัดสิ่งเร้าและจัดกิจกรรมให้ผู้เรียน เกิดการพัฒนาให้เต็มตามความรู้ความสามารถ ความถนัด และความสนใจของแต่ละบุคคล

ด้านการวัดผลและประเมินผล

๑) กระบวนการวัดและประเมินผลนี้จะพยายามทำให้ได้ข้อมูลจากการจัดการเรียนการสอน เพื่อนำมาวิเคราะห์ใช้และตัดสินใจว่า การสอนดังกล่าวนี้บรรลุผลหรือไม่นำผลการตัดสินใจเพื่อประโยชน์ในการจัดลำดับ เลื่อนชั้นเรียนและพัฒนาปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป

๒) เพื่อเป็นการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลการวัดผู้เรียนด้วยแบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจด้านภาษาบาลี การเรียนจะทำให้ทราบว่าผู้เรียนคนไหน มีจุดบกพร่องจุดใด มากน้อย

เพียงใด ซึ่งครูผู้สอนสามารถแก้ไขปรับปรุงโดยการสอนซ่อมเสริม ได้ตรงจุด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่คาดหวังไว้

สรุปโดยรวมมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาแผน พูนพัต^๕ ได้ศึกษารูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผลการวิจัยพบว่า ๑) พฤติกรรมทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลีที่มีระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนการสอนแตกต่างกัน มีพฤติกรรมไม่แตกต่างกัน ๒) ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารงานวิชาการกับระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนมีความสัมพันธ์กันน้อยมาก ๓) รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประกอบด้วย ๑) ตัวป้อน ได้แก่ บุคลากร สถานที่เรียนงบประมาณ และหลักสูตร ๒) กระบวนการ ได้แก่ การบริหารสำนักเรียน การเรียนการสอนการบรรจุครู การกำหนดเวลาเรียนและสอนการจัดชั้นเรียนและการวัดผลและประเมินผล ๓) ผลลัพธ์ ได้แก่ สัมฤทธิ์ผลทางการเรียนการสอนและความพึงพอใจของครูสอน

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี” ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร ควรได้รับการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและความก้าวหน้า ทางเทคโนโลยีอยู่เสมอ การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ ต้องมีความรู้คู่กับธรรมะ พระพุทธศาสนา โดยการนำธรรมะ คือ อิทธิบาท ๔ นำมาปรับเข้ากับด้านการศึกษา

๒. ด้านครูสอน ครูเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ที่จะเป็นผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ การสร้างแรง จูงใจแก่ผู้เรียน และสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพ

๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้คิดวิเคราะห์ วิเคราะห์ สร้างสรรค์ศึกษาและค้นคว้าได้ลงมือ ปฏิบัติจนเกิดการเรียนรู้ และค้นพบความรู้ด้วย ตนเองเป็นสาระ ความรู้ ด้วยตนเอง รักการอ่าน รักการเรียนรู้อันจะนำไปสู่ การเรียนรู้ ตลอดชีวิต

^๕พระมหาแผน พูนพัต, ระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๒.

๔. ด้านสื่อการเรียนการสอน การพัฒนาครูสอน ให้ มีความชำนาญ และมีรูป แบบการ สอนที่ทันสมัยใหม่ ให้นักเรียนเกิด ความสนใจ ในการเรียน มากขึ้นเพื่อให้ก้าวตาม สังคมปัจจุบัน

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล เพื่อนำมาวิเคราะห์ ใช้ และตัดสินใจว่า การสอน ดังกล่าวนั้นบรรลุผลหรือไม่นำผลการตัดสินใจ เพื่อประ โยชน์และพัฒนาปรับปรุงการเรียนต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัว ขวัญ จังหวัดนนทบุรี” ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ดังนี้

๑.พัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้วิจัยพบปัญหาที่ต้อง เสนอแนะเชิงปฏิบัติการ คือ การจัดการเรียนการสอนบาลี ต้องมีการส่งเสริมทุกด้าน ทั้งผู้นำ ผู้บริหาร ครู ด้านทุนงบประมาณ ในการสร้างวัด ุบลากร อุปกรณ์การศึกษา สื่อ เป็นต้น และที่สำคัญการ บริหารจัดการการศึกษา ต้องให้ความสนใจ ใส่ใจ

๒.ในการจัดการเรียนการสอน ของคณะครู และนักเรียน ให้กำลังใจ จัดสรรหา ทุนการศึกษา ให้นักเรียนผู้มีความรู้ความสามารถ เป็นการสร้างแรงจูงใจ และแรงบันดาลใจ ใน การศึกษาบาลี เมื่อมีการสอบไล่ได้ จัดให้มีการต้อนรับ ฉลองผลสำเร็จ เพื่อประกาศเกียรติคุณ เป็น ศักดิ์ศรี ให้แก่สำนักเรียน เจ้าอาวาส คณะผู้บริหาร ครู และตัวนักเรียนเอง ตลอดจนเป็นการประกาศ ให้ทุกคนได้ทราบว่า การศึกษาบาลีนั่น ยังมีผู้ที่สนใจใส่ใจ ในการช่วยกันรักษาหลักธรรมของ พระพุทธเจ้า เป็นการประกาศพระศาสนา สืบไป

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัว ขวัญ จังหวัดนนทบุรี” ผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปได้ดังนี้

๑. ควรวิจัย เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดนนทบุรี

๒. ควรวิจัย เรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง การจัดการเรียนการสอน กับประสิทธิผลของ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ จังหวัดนนทบุรี

๓. ควรวิจัย เรื่องการจัดหาทุนงบประมาณสนับสนุนส่งเสริม เพื่อพัฒนาการจัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จังหวัดนนทบุรีให้มีประสิทธิภาพ ต่อไป

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฯ เทป ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ. ศูนย์พัฒนาหนังสือชุดฝึกอบรมวิทยากรแกนนำหลักสูตร

การศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ เรื่องการพัฒนาสื่อการสอน ชุดที่ ๑๓.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าไปรษณีย์, ๒๕๔๕.

_____. คู่มือการพัฒนาสื่อการเรียนรู้. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

_____. หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๒.

กรมการศาสนา. ประวัติการศึกษาของคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

_____. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

_____. คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๓๐

_____. คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๓๙.

กรรณิการ์ ภิญญาคง. “พฤติกรรมกรรมการเรียนการสอนที่พึงประสงค์”. กองทุนส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (มกราคม ๒๕๓๕)

กระทรวงศึกษาธิการ. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๖

_____. การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๑.

การ์ดเนอร์ (Gardner) อ้างในทิตินา แชมมณี. ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

กิดานันท์ มลิทอง. เทคโนโลยีการศึกษาร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์, ๒๕๔๕.

กิริติ ศรีวิเชียร. ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับผลการเรียนของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๒๘

กรุณา-เรืองอุไรและกุศลาลัย. อินเดียมัยพุทธกาล. กรุงเทพมหานคร: มหาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ชม ภูมิภาค. สื่อการศึกษา. วารสารเทคโนโลยีสื่อสารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประสานมิตร, ๒๕๔๔.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์. การวางแผนการสอน. เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วิชาชีพครู หน่วยที่ ๑ - ๘. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๒๕.

ชวาล แพรัตกุล. เทคนิคการวัดผล. พิมพ์ครั้งที่ ๖. พระนคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

ไชยยศ เรืองสุวรรณ. เทคโนโลยีทางการศึกษาหลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: วัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

ฐาปนีย์ ธรรมเมธา. สื่อการศึกษาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม: ภาควิชาเทคโนโลยีการศึกษา มหาวิทยาลัย ศิลปากร, ๒๕๓๙.

ณรงค์ ธรรมคุณ. หลักการสอน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

เตือนใจ เกตุษา. การประเมินผลการสอน. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์, ๒๕๓๕.

ทัศนีย์ ศุภเมธี. พฤติกรรมการสอนวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี, ๒๕๓๓.

ทิตินา แชมมณี. ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ธัญเดชา ลิภา. ความสำคัญของภาษาบาลี. กรุงเทพมหานคร: เอกสารประกอบบรรยายนิสิตปริญญาโท, ๒๕๕๙.

ธานินทร์ ศิลป์จารุ. การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บิสนิเนสอาร์แอนด์ดี. ๒๕๕๒

นาวิน ชันธหิรัญ. สัมโมทนี ในสหศึกษาบาลี สหสิกขามหาเจตียัง ๕๓ ปี โรงเรียนสหศึกษาบาลี.

กรุงเทพมหานคร : ธรรมเมธี: สหพัฒนการพิมพ์, ๒๕๔๗.

นิคม ทาแดง. กอบกุล ปราบประชา. และอำนวย เดชชัยศรี. ชุดฝึกหัดอบรมครู. ประมวลสาระ เรื่อง
เทคโนโลยีการศึกษาเพื่อการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๔๖.

ประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์. ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๓๙.

กรุงเทพมหานคร: เบสท์ กราฟฟิค เพรส, ๒๕๓๙.

ปรีชา คัมภีรปกรณ. หลักการสอน. เอกสารการสอนชุดวิชาวิทยาการการสอน หน่วยที่ ๘ - ๑๕.
พิมพ์ครั้งที่ ๗. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๒).

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. การบริหารงานวิชาการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริม
กรุงเทพ, ๒๕๔๔.

พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ. อบรมบาลีก่อนสอบ ปีที่ ๕ ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). คู่มือการศึกษาบาลี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ประติพัทธ์,
๒๕๓๖.

พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ธรรมรตโน); และ พระมหาทองดี ปญฺญาวชิโร. การศึกษาพระปริยัติ
ธรรมแผนกบาลี. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

_____. ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ พุทธศักราช ๒๕๔๙.
กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สตาร์กรุ๊ป, ๒๕๓๗

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา,
๒๕๔๒.

_____. วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: สยาม, ๒๕๔๒.

พระธรรมปริยัติโสภณ. วันฉลองเปรียญธรรมปี ๒๕๔๗. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรม
มิก จำกัด, ๒๕๔๙.

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม). สัททนีตีสุตตมาลา คัมภีร์หลักบาลีมหาไวยกรณ์. กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๔.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๒.

_____. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๓.

พระพิพัฒน์ปริยัติสุนทร. **อนุโมทนาภาลา**. ในสำนักเรียนวัดเทพศิลากับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม. กรุงเทพมหานคร: สำนักเรียนวัดเทพศิลา, ๒๕๔๘.

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๘).

พระมหาทองดี ปัญญาวิโร. **การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**. (กรุงเทพมหานคร: อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๕).

พระมหาปฐมพงษ์ งามล้วน. **ประวัติภาษาบาลี ความเป็นมาและที่สัมพันธ์กับภาษาปรากฤตและสันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร: จำไทยเพลสเซนเตอร์, ๒๕๓๔.

พระมหาแผน พุดพัฒน์. **ระบบการบริหารทางวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๓.

พระศรีสิทธิมนี (พล อาภากร). **ภาษามคธ-ภาษาบาลี**. ในรวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระสุธีธรรมานุวัตร (เทียบ สิริญาโณ). **บาลีคืออะไร**. ในรวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พงษ์ศักดิ์ แป้นแก้ว. **“พหุปัญญา (Multiple Intelligence)”**. ศึกษาศาสตร์สาร. ๓๐(๑) (มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๔๖).

พิชิต ฤทธิจรูญ. **หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่๒. กรุงเทพมหานคร: แฮสส์ ออฟ เคอร์มีส์, ๒๕๔๕.

พิมพ์พันธ์ เตชะคุปต์. **“บรรยากาศการเรียนการสอนปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิภาพการสอน”**. กองทุนส่งเสริมการศึกษาเอกชน. (มกราคม ๒๕๓๖)

ไพศาล หวังพานิช. **การวัดผลการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

มณี พยอมยงค์. **วรรณกรรมพระไตรปิฎกและอรรถกถา**. กรุงเทพมหานคร: โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์, ๒๕๕๐.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **สมนตปาสาทิกาย นาม วินยภูฏกถาย อตถโยชนาย ปฐโม ภาโค**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

รังษี สุนนท์. **การเขียนภาษาบาลี**. ในรวมบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ลำพอง บุญช่วย. **การสอนเชิงระบบ**. ปทุมธานี: วิทยาลัยครูเพชรบุรีวิทยาลงกรณ์, ๒๕๓๐.

วไลพร คุณทัย. **หลักการสอน**. กรุงเทพมหานคร: กองส่งเสริมวิทยฐานะครูกรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐.

วนิดา เดชตานนท์. การประเมิน ผลการเรียนรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๓. นครราชสีมา: ภาควิชาทดสอบและวิจัย
การศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๐.

วาสนา ชาวหา. สื่อการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮาส์, ๒๕๓๓.

วารี ธีระจิตร. การพัฒนาการสอนสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

วิระ รมยะรูป. ทำเนียบพระเปรียญธรรม ๙ ประโยค สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. ๒๕๔๔.
กรุงเทพมหานคร: แสงเทียนการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ศิริพงศ์ พะยอมแย้ม. การเลือกและการใช้สื่อการเรียนการสอน. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรินต์ติ้ง
เฮาส์, ๒๕๓๓.

สมชาติ สมปิตตะ. ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบาลี. ขอนแก่น: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
๒๕๓๗.

สมบูรณ์ ชิตพงษ์. การวัดและการประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๖.

สนิท ศรีสำแดง. พระพุทธศาสนากับการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: นีลนารการพิมพ์, ๒๕๓๔.

สร้อยดี อ่องสกุล. วัฒนธรรมและการเมืองล้านนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : เลิฟ แอนด์
เพรส จำกัด, ๒๕๔๒.

สวัสดี เขมกปสิทธิ. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์.
๒๕๓๑

สันต์ ธรรมบำรุง. การสอนสังคมศึกษา. เอกสารการนิเทศการศึกษฉบับที่ ๑๒๒๑ หน่วย
ศึกษานิเทศกรรมการฝึกหัดครู. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๓.

สันต์ ภิบาลสุข และพิมพ์ใจ ภิบาลสุข. การใช้สื่อการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: พีระ
พันธ์, ๒๕๒๔.

สนามหลวงแผนกบาลี. เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา. ๒๕๖๐

..... เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

..... เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๕.

..... เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๕๐.

ส่วนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติ. เอกสารประกอบการประชุมพิจารณาร่างแผนยุทธศาสตร์และแผนพัฒนา
การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมและบาลี ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. รายงานการศึกษาเรื่องแนวทางการจัดการศึกษาพระ
ปริยัติธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร:
กระทรวงศึกษาธิการ. ๒๕๔๖

สำนักงานเจ้าคณะภาค ๒. อบรมบาลีก่อนสนามสนามหลวง ภาค ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). พระราชบัญญัติ
การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) ๒๕๔๕. กรุงเทพมหานคร:
๒๕๔๗.

สำนักเรียนวัดปากน้ำ. ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ. พิมพ์ครั้งที่ ๑.
กรุงเทพมหานคร: หจก.สตาร์กรุ๊ป. ๒๕๔๙

สุมน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ลักษณ์,
๒๕๔๔.

สุพิน บุญชูวงศ์. หลักการสอน. กรุงเทพมหานคร: แสงสุทธิการพิมพ์, ๒๕๓๒.

สุภาพ วาดเขียน และอรพินธ์ โกชนดา. การประเมินผลการเรียนการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร: หอรัตนชัยการพิมพ์, ๒๕๔๐.

อเนก เพียรอนุกุลบุตร. การวัดและประเมินทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: ป.
สัมพันธ์พาณิชย์, ๒๕๒๗.

อาภรณ์ ใจเที่ยง. หลักการสอน. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ โอ. เอส. พรินติ้ง เฮ้าส์,
๒๕๓๗.

อำนวยการ เลิศขยันดี. คู่มือการสร้างข้อทดสอบและการประเมินผลการศึกษา. (กรุงเทพมหานคร:
อำนวยการพิมพ์, ๒๕๒๕.

(๒) วิทยานิพนธ์:

กรมการศาสนา. “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”. รายงานการวิจัย.
กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๒.

กิริติ ศรีวิเชียร. “ตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับผลการเรียนของนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”
วิทยานิพนธ์การศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๕.

จรัสพรรณ ศิลาวรรณ. “การศึกษาสถานภาพสื่อและการใช้สื่อการเรียนการสอนของครูในโรงเรียน
ศึกษาผู้ใหญ่ เรือนจำกลางภาคตะวันออกเฉียงเหนือกรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม”.

วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๖.

ฉันทนา จันท์บรรจงและคณะ. “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดคลอง
โพธิ์ จังหวัดอุดรดิตถ์”. **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและ
แผนการศึกษา, ๒๕๔๗.

บุรทิน ขำภีรัฐ. “สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนส่วนกลาง”
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๙.

ปองสุข คุ่มภัย. “การศึกษาสภาพและปัญหาการใช้สื่อการเรียนการสอนของอาจารย์ในโปรแกรมวิชา
นิเทศศาสตร์กรณีศึกษา : สถาบันราชภัฏ ๖ แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร”.
วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิตสาขารัฐศาสตร์มหาบัณฑิต. (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย
เทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี, ๒๕๔๕.

ทวี บุญมี. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่.**วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

_____. “ศึกษาสภาพการจัดหลักสูตรการจัดการเรียนการสอน และผลการจัดการเรียนการสอน
พระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร
มหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕.

พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว “สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของ
สำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต.**
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๙

พระมหาจิรวัฒน์ กันจู “ทัศนคติของพระภิกษุ-สามเณรต่อการศึกษาภาษาบาลี : ศึกษาเฉพาะกรณี
สำนักเรียนในเขตดุสิต กรุงเทพมหานคร,” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,**
บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๐.

พระมหาแผน พูนพัด. รูปแบบเชิงระบบการบริหารงานทางวิชาการที่มีประสิทธิภาพของโรงเรียนพระ
ปริยัติธรรมแผนกบาลี. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** กรุงเทพมหานคร:
มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๔.

พระมหาธีรสุข ธรรมสาโร (อุปัชฌาย์), “ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี: กรณีศึกษาสำนักเรียน วัดโมลี
โลกยาราม เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต,**
๒๕๕๔.

พระมหากษัตริย์ ปณฺธิตเมธี. “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีกรุงเทพมหานคร”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระมหาสรพงษ์ การุญ. “ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกบาลีกรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดตากฟ้า จังหวัด
นครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
ราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑.

พรชูลี อาชาวอามรุ่งและคณะ. “การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี ของวัดสุทธิวารี
จังหวัดนนทบุรี”. **รายงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนการศึกษา,
๒๕๔๗.

พินสุดา สิริธรรค์. “ความสำเร็จของวัดจองคำ จังหวัดลำปาง ที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
ธรรมและบาลีดีเด่น”. **งานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ดีการพิมพ์, ๒๕๔๗.

สมชาย ไมตรี. “การศึกษาของพระสงฆ์ในประเทศไทยกรณีศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”. **งาน
วิจัยค้นคว้าอิสระ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๓๙.

สุรัชย์ ขยัน “การประเมินการจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ จังหวัดลำพูน”.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษาและประเมินผลการศึกษา.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๙.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ธารรัตน์ ชินูช่าง. ทฤษฎีการเรียนรู้ของบรูเนอร์ (Jerome S. Bruner). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<https://sites.google.com/site/thvdsdiphathnakardekpthmway/phu-cad-tha>
[๑ ก.ค. ๒๕๖๑].

ธีระยุทธ โพธิ์ทอง. **ทฤษฎีการเรียนรู้ของไทเลอร์**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:
<https://sites.google.com/site/thirayutg22/> [๑ ก.ค. ๒๕๖๑]

นาริยา. **ทฤษฎีการเรียนรู้ (learning theory)** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://curriculum-by-nareeyah.blogspot.com/p/learning-theory.html> [๑ ก.ค. ๒๕๖๑]

พระพรหมคุณาภรณ์. (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พระไตรปิฎกกับการดำรงพระพุทธศาสนา**. ออนไลน์
แหล่งที่มา [http:// www.dhammadownload.com/forums](http://www.dhammadownload.com/forums) ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๑.

สิริกัญญา จันทรงค์. **ทฤษฎีการเรียนรู้ 8 ขั้น ของกาเย่ (Gagne)**. ออนไลน์. แหล่งที่มา:
<https://sirikanya926.wordpress.com/> [๑ ก.ค. ๒๕๖๑]

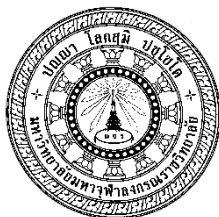
สุชีรา สาข้อง. รูปแบบการเรียนการสอนตามวัฏจักรการเรียนรู้ 4 MAT. ออนไลน์ แหล่งที่มา:
<http://krusucheera.blogspot.com/2011/04/4-mat.html> [๑ ก.ค. ๒๕๖๑].

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

- แบบสอบถามสำหรับหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์เป็นรายข้อ (IOC)
- การแปลผลค่า IOC จากแบบสอบถาม
- แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
- แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสอบถามสำหรับหาคำดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์เป็นรายข้อ (IOC)

เรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี
 คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องระดับที่ตรงกับระดับการพิจารณาของท่านเกี่ยวกับเรื่อง
 กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี
 ซึ่งมีระดับเกณฑ์การพิจารณา ดังนี้

- +๑ หมายถึง ข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือใช้ได้
- ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หรือต้องปรับปรุง
- ๑ หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือต้องตัดทิ้ง

ตัวอย่าง

ข้อ	รายการ	ระดับการพิจารณา			
		+๑	๐	-๑	หมายเหตุ
๐	มีการกล่าวทักทายอย่างสุภาพเป็นกันเอง	✓			

จากตัวอย่าง

ข้อ ๐ ท่านเห็นว่า ท่านมีส่วนร่วมในการคิดค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้นในการส่งเสริมการรักษาศีล ๕ ในด้านที่ ๑ กระบวนการมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ (ร่วมคิด) อยู่ในระดับใช้ได้

พระครูปลัดวิชาญ วิชชาธโร (ดินสั้ม)
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพุทธบริหารการจัดการศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี
(สำหรับอาจารย์)

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านที่สุดเพียงข้อเดียว โดยมีหลักเกณฑ์การพิจารณาดังนี้

- +๑ หมายถึง ข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือใช้ได้
- ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หรือต้องปรับปรุง
- ๑ หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือต้องตัดทิ้ง

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น ioc			
	+๑	๐	-๑	หมายเหตุ
ด้านการจัดการเรียนการสอน				
๑. มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา				
๒. มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี				
๓. การจัดให้มีครูผู้สอนอย่างพอเพียงและได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน				
๔. มีการบันทึกการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปี				
๕. นำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี				
๖. นำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง				
ด้านสื่อการเรียนการสอน				
๗. มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม				
๘. ครุมีสื่อการสอนเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน				
๙. มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี				
๑๐. มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอน เพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง				
๑๑. มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น				
๑๒. มีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลี				
๑๓. มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการผลิตสื่อสำหรับการ				

เรียนการสอนบาลี				
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน				
๑๔. มีการสอนแบบบูรณาการทั้งเนื้อหาและวิธีการ				
๑๕. มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม				
๑๖. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง				
๑๗. สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน				
๑๘. มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน				
๑๙. มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ				
ด้านการวัดผลและประเมินผล				
๒๐. มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน				
๒๑. มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน				
๒๒. มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน เป็นต้น				
๒๓. มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง				
๒๔. มีการสอบถามเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน				
๒๕. มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล				

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี
(สำหรับนักเรียน)

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านที่สุดเพียงข้อเดียว โดยมีหลักเกณฑ์การพิจารณาดังนี้

- +๑ หมายถึง ข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือใช้ได้
- ๐ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าข้อคำถามสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ หรือต้องปรับปรุง
- ๑ หมายถึง ข้อคำถามไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือต้องตัดทิ้ง

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น			
	+๑	๐	-๑	หมายเหตุ
ด้านการจัดการเรียนการสอน				
๑. จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ				
๒. ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียง				
๓. ครูมีแผนการสอนอย่างเป็นระบบ				
๔. มีบันทึกหลังการสอนเพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอน				
๕. มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน				
๖. ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้				
ด้านสื่อการเรียนการสอน				
๗. มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ				
๘. ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียน				
๙. ใช้สื่อตามธรรมชาติช่วยในการเรียนการสอน				
๑๐. ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน				
๑๑. ครูใช้สื่อการเรียนการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน				
๑๒. ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน				
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน				
๑๓. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้				
๑๔. มีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน				
๑๕. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน				
๑๖. สอนได้สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน				

๑๗. มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี				
๑๘. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความสามารถของผู้เรียน				
ด้านการวัดผลและประเมินผล				
๑๙. มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง				
๒๐. มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น				
๒๑. มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ				
๒๒. นักเรียนนำผลการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง				
๒๓. เนื้อหาการวัดการเรียนสอดคล้องกับหลักสูตรการสอบในสนามหลวง				
๒๔. นักเรียนได้นำผลการประเมินการเรียนการสอนไปปรับปรุงการเรียนเพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง				

การแปลผลค่า (IOC) จากแบบสอบถาม

คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๕ คน ที่ได้ประเมินความสอดคล้อง โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนเพื่อหาค่า IOC ของผู้เชี่ยวชาญ โดยกำหนดเป็น ๓ ระดับ ได้แก่

+๑ หมายถึง เหมาะสมว่า แบบสอบถามวัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา

๐ หมายถึง ไม่แน่ใจว่า แบบสอบถามวัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา

-๑ หมายถึง ไม่เหมาะสมว่า แบบสอบถามไม่ได้วัดตรงตามวัตถุประสงค์หรือตรงตามเนื้อหา

แบบสอบถามที่ถือว่ามีความเที่ยงตรงตามเนื้อหาในระดับดี สามารถนำไปใช้เก็บข้อมูลได้ จะต้องมียุทธศาสตร์ IOC เกินกว่า ๐.๕ เป็นต้นไป

ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน

(IOC Index of Objective Congruence)

เรื่อง

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี
เกณฑ์การให้คะแนน มีดังนี้

+๑ = แน่ใจ หมายถึง แบบสอบถามสามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน

๐ = ไม่แน่ใจ หมายถึง ไม่แน่ใจว่าจะวัดได้

-๑ = ไม่แนใจ หมายถึง แบบสอบถามไม่สามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน

ข้อที่	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน					รวม/คน	ผลของ IOC	สรุปผล
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕			
๑.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๙.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๑.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

๑๒.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๓.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๗.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๘.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๙.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๐.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๑.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๒.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ๕ ท่าน					รวม/คน	ผลของ IOC	สรุปผล
	คนที่ ๑	คนที่ ๒	คนที่ ๓	คนที่ ๔	คนที่ ๕			
๒๓.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๔.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๕.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๖.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๗.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๘.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๙.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๐.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๑.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๒.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๓.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๔.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๕.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๖.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๗.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓๘.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

๓๙.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๐.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๑.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๒.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๓.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๔.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๕.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๖.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๗.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔๘.	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
							๑.๐๐	ใช้ได้

สรุปผลการหา ค่า IOC จากผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่านตรวจเครื่องมือวิจัย ทุกท่านมีความเห็นว่า
แบบสอบถามเรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ
จังหวัดนนทบุรีให้สอดคล้องกับตัวแปรทั้ง ๕ ด้าน คือ

๑. ด้านการจัดการเรียนการสอน
๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน
๓. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน
๔. ด้านการวัดผลและประเมินผล

โดยที่ ค่า IOC = +๑ คือ แบบสอบถามสามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน
 ค่า IOC = ๐ คือ ไม่แน่ใจว่าจะวัดได้
 ค่า IOC = - ๑ คือ แบบสอบถามไม่สามารถนำไปวัดได้อย่างแน่นอน

โดยใช้วิธีเลือกข้อคำถามของแบบสอบถามที่มีค่ากำหนดทางสถิติที่ ๐.๐๕ ขึ้นไป จาก
 คำถามทั้งหมด ๓๐ ชุด ใช้ได้ ๓๐ ชุด คือ มีข้อคำตอบของแบบสอบถามความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ
 ทั้ง ๕ ท่าน ในการหาค่า (IOC) และได้ค่า IOC มากกว่า ๑.๐๐ ทุกข้อ นั้นหมายความว่าแบบสอบถาม
 สามารถนำไปวัดผลของแบบสอบถามได้อย่างแน่นอน

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

(สำหรับอาจารย์)

เรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง: ๑. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความเห็นต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (open-ended form) เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๒. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อมูลที่ท่านได้กรอกในแบบสอบถามนี้ผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับ ไม่มีผลกระทบต่อตัวท่านแต่อย่างใด

ผู้วิจัย

พระครูปลัดวิชาญ วิชชาธโร (ดินสั้ม)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถาม (สำหรับผู้บริหาร-อาจารย์)

เรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง : โปรดเติมคำลงในช่องว่าง หรือ ทำเครื่องหมาย (✓) ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบ

๑. อายุ ปี

() ๑. อายุต่ำกว่า ๓๐ ปี

() ๒. ๓๑-๓๕ ปี

() ๓. ๓๖-๔๐ ปี

() ๔. ๔๑-๔๕ ปี

() ๕. ๔๖-๕๐ ปี

() ๖. ๕๑ ปีขึ้นไป

๒. พรรษา

() ๑. ต่ำกว่า ๕ พรรษา

() ๒. ๖-๑๐ พรรษา

() ๓. ๑๑-๑๕ พรรษา

() ๔. ๑๖ พรรษาขึ้นไป

๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ

() ๑. ต่ำกว่าปริญญาตรี

() ๒. ปริญญาตรี

() ๓. ปริญญาโท

() ๔. ปริญญาเอก

๔. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี

() ๑.เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ -ป.ธ. ๓)

() ๒. เปรียญโท (ป.ธ. ๔, ๕, ๖)

() ๓. เปรียญเอก (ป.ธ. ๗, ๘, ๙)

๕. ตำแหน่งหน้าที่

() ๑. ผู้บริหาร

() ๒. ครูสอน

๖. ประสบการณ์การสอน

() ๑. ต่ำกว่า ๓ ปี

() ๒. ๓-๕ ปี

() ๓. ๖- ๑๐ ปี

() ๔. ๑๑ ปีขึ้นไป

**ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียน
วัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี**

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด

กระบวนกรจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	๕	๔	๓	๒	๑
ด้านการจัดการเรียนการสอน					
๑. มีการจัดทำคู่มือประกอบการเรียนการสอนในแต่ละวิชา					
๒. มีการวางแผนการจัดการเรียนการสอนไว้ตลอดปี					
๓. การจัดให้มีครูผู้สอนอย่างพอเพียงและได้คุณภาพในแต่ละชั้นเรียน					
๔. มีการบันทึกการสอนสรุปและรายงานผลการเรียนและการสอนเป็นประจำทุกปี					
๕. นำผลการสอบประจำปีมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงวางแผนการสอนทุกปี					
๖. นำผลการสอนมาวิเคราะห์เพื่อปรับปรุงสำหรับวางแผนการสอนอย่างต่อเนื่อง					
ด้านสื่อการเรียนการสอน					
๗. มีการใช้สื่อและอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนตามเนื้อหาอย่างเหมาะสม					
๘. ครูมีสื่อการสอนเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน					
๙. มีการประยุกต์ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอนบาลี					
๑๐. มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการเรียนการสอน เพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง					
๑๑. มีการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนอย่างเหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับชั้น					
๑๒. มีการนำสื่อตามสภาพจริงมาช่วยในการเรียนการสอนบาลี					
๑๓. มีการนำผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาช่วยในการผลิตสื่อสำหรับการเรียนการสอนบาลี					
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน					
๑๔. มีการสอนแบบบูรณาการทั้งเนื้อหาและวิธีการ					

๑๕. มีการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วม					
๑๖. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง					
๑๗. สอนเน้นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน					
๑๘. มีการจัดกิจกรรมโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างผู้เรียน					
๑๙. มีการมอบหมายและตรวจงานอย่างสม่ำเสมอ					
ด้านการวัดผลและประเมินผล					
๒๐. มีการประเมินผลเพื่อปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน					
๒๑. มีการประเมินความพร้อมและพื้นฐานของนักเรียน					
๒๒. มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน เป็นต้น					
๒๓. มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง					
๒๔. มีการสอบถามเสริมกรณีที่มีผู้ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน					
๒๕. มีการวางแผนกำหนดระยะเวลาการวัดผลและประเมินผล					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อกระบวนการจัดการศึกษา

พระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง: โปรดให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและแนวทางพัฒนากระบวนการจัดการศึกษา

พระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๑. ปัญหา/อุปสรรค ด้านการจัดการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๒. แนวทางการพัฒนาด้านการจัดการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๓. ปัญหา/อุปสรรค ด้านสื่อการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๔. แนวทางการพัฒนาด้านสื่อการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๕. ปัญหา/อุปสรรค ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๖. แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๗. ปัญหา/อุปสรรค ด้านการวัดผลและประเมินผล

.....

.....

.....

๘. แนวทางการพัฒนาด้านการวัดผลและประเมินผล

.....

.....

.....

ขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างยิ่งที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย (สำหรับนักเรียน)

เรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง: ๑. แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับความเห็นต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามปลายเปิด (open-ended form) เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๒. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ข้อมูลที่ท่านได้กรอกในแบบสอบถามนี้ผู้วิจัยจะเก็บเป็นความลับ ไม่มีผลกระทบต่ตัวท่านแต่อย่างใด

ผู้วิจัย

พระครูปลัดวิชาญ วิชาธโร (ดินสั้ม)

นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสอบถาม (สำหรับนักเรียน)

เรื่อง กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง : โปรดเติมคำลงในช่องว่าง หรือ ทำเครื่องหมาย (✓) ที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านมากที่สุด

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบ

๑. อายุ ปี

() ๑. อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี

() ๒. ๑๕-๒๐ ปี

() ๓. ๒๑-๒๕ ปี

() ๔. ๒๖ ปีขึ้นไป

๒. สถานภาพ

() ๑. พระภิกษุ

() ๒. สามเณร

๓. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกสามัญ

() ๑. ประถมศึกษาปีที่ ๖ (ป.๖)

() ๒. มัธยมศึกษาปีที่ ๓ (ม.๓)

() ๓. มัธยมศึกษาปีที่ ๖ (ม.๖)

() ๔. ปริญญาตรี

๔. วุฒิการศึกษาสูงสุดแผนกบาลี

() ๑.เปรียญตรี (ประโยค ๑-๒ -ป.ธ. ๓)

() ๒.เปรียญโท (ป.ธ. ๔, ๕, ๖)

() ๓.เปรียญเอก (ป.ธ. ๗, ๘, ๙)

๕. ภูมิลำเนาเดิม

() ๑. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

() ๒. ภาคเหนือ

() ๓. ภาคกลาง

() ๔. ภาคใต้

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียน

วัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องที่ตรงกับความเป็นจริงของท่านเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง และสมบูรณ์ที่สุด

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	๕	๔	๓	๒	๑
ด้านการจัดการเรียนการสอน					
๑. จัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ					
๒. ครูสอนมีคุณภาพและพอเพียง					
๓. ครูมีแผนการสอนอย่างเป็นระบบ					
๔. มีบันทึกหลังการสอนเพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอน					
๕. มีการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับเหตุการณ์ปัจจุบัน					
๖. ครูเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามปัญหาข้อสงสัยในการเรียนได้					
ด้านสื่อการเรียนการสอน					
๗. มีสื่อและอุปกรณ์เพื่อการเรียนการสอนอย่างเพียงพอ					
๘. ครูใช้สื่อเพื่อสร้างความสนใจให้แก่ผู้เรียน					
๙. ใช้สื่อตามธรรมชาติช่วยในการเรียนการสอน					
๑๐. ใช้สื่อสมัยใหม่เพื่อช่วยในการเรียนการสอน					
๑๑. ครูใช้สื่อการเรียนการสอนตามสภาพจริงของเนื้อหาที่สอน					
๑๒. ครูใช้สื่อประเภทบุคคลสำคัญประกอบการเรียนการสอน					
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน					
๑๓. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้					
๑๔. มีการสอนแบบบูรณาการเนื้อหาอย่างครบถ้วน					
๑๕. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน					
๑๖. สอนได้สอดคล้องกับสภาพจริงในชีวิตประจำวัน					
๑๗. มีการเชิญวิทยากรภายนอกมาสอนเพื่อเตรียมตัวสอบเป็นประจำทุกปี					
๑๘. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับความสามารถของ					

ผู้เรียน					
ด้านการวัดผลและประเมินผล					
๑๙. มีการประเมินตามสภาพที่เป็นจริง					
๒๐. มีการประเมินจากการปฏิบัติ เช่น การบ้าน การท่องสูตร เป็นต้น					
๒๑. มีการจัดสอบเพื่อพัฒนาความรู้นักเรียนอย่างสม่ำเสมอ					
๒๒. นักเรียนนำผลการเรียนไปปรับปรุงตัวเองเพื่อเตรียมตัวสอบ สนามหลวง					
๒๓. เน้นหาการวัดการเรียนสอดคล้องกับหลักสูตรการสอบในสนามหลวง					
๒๔. นักเรียนได้นำผลการประเมินการเรียนการสอนไปปรับปรุงการเรียน เพื่อเตรียมตัวสอบสนามหลวง					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อกระบวนการจัดการศึกษา

พระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง: โปรดให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและแนวทางพัฒนากระบวนการจัดการศึกษา

พระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

๑. ปัญหา/อุปสรรค ด้านการจัดการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๒. แนวทางการพัฒนาด้านการจัดการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๓. ปัญหา/อุปสรรค ด้านสื่อการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๔. แนวทางการพัฒนาด้านสื่อการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๕. ปัญหา/อุปสรรค ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๖. แนวทางการพัฒนาด้านกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

๗. ปัญหา/อุปสรรค ด้านการวัดผลและประเมินผล

.....

.....

.....

๘. แนวทางการพัฒนาด้านการวัดผลและประเมินผล

.....

.....

.....

ขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างยิ่งที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม

ผู้วิจัย

พระครูปลัดวิชาญ วิษุฑโร (ดินสั้ม)
 นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อ-นามสกุล

วุฒิการศึกษา

ตำแหน่ง

วัน/เดือน/ปี ที่ให้สัมภาษณ์

สถานที่สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักเรียนวัดบัวขวัญจังหวัดนนทบุรี ตามประเด็นข้อสัมภาษณ์ต่อไปนี้

๑. ท่านมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านการจัดการเรียนการสอน อย่างไร

๒. ท่านมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านสื่อการเรียนการสอน อย่างไร

๓. ท่านมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน อย่างไร

๔. ท่านมีกระบวนการจัดการเรียนรู้การวัดผลและประเมินผล อย่างไร

ขอบคุณทุกท่านเป็นอย่างยิ่งที่กรุณาให้ความร่วมมือ

ภาคผนวก ข

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญและหนังสือเชิญ

- รายชื่อผู้เชี่ยวชาญ

- หนังสือถึงผู้เชี่ยวชาญ

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย

ผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย จำนวน ๕ ท่าน ดังนี้

๑. ดร.เกษม แสงนนท์ ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธ
บริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ดร.บุญเชิด ขำนิศาสตร์ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
พุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ผศ.ดร.อุทัย สติมัน อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยสวนดุสิต

๔. ดร.กฤษฎา นันทเพ็ชร อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยบูรพา

๕. ดร.นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ อาจารย์วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม/ผู้ทรงคุณวุฒิ

ภาคผนวก ค

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิและหนังสือเชิญ

- รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์
- หนังสือถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์จำนวน ๒ รูป ด้วยการเลือกเจาะจง (Purposive Selection) โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๑. พระอุดมสิทธินายก ,ผศ.ดร.	เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง
๒. พระปริยัติคุณากร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบัวขวัญ
จังหวัดนนทบุรี

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๙๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐

โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔

www.mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
 นมัสการ พระอุดมสิทธินายก เจ้าอาวาสวัดบางอ้อยช้าง
 สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดวิชาญ ฉายา วิชชาธโร นามสกุล ดินสั่ม รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๖๗
 นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
 การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
 เรื่อง “กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัด
 นนทบุรี”เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติ
 ธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี เรื่อง “กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติ
 ธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี” ดังนั้น ทางหลักสูตรพุทธศาสตร
 มหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และหวังเป็น
 อย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์เป็นอย่างดีและขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการอย่างสูง
 มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

๑๑๐ ๓๖๖๗๕

พระครูปลัดวิชาญ
 (พระครูปลัดวิชาญ)
 ๒๑ ธ.ค. ๖๑

หนังสือฉบับนี้จะไม่สมบูรณ์ในการนำไปอ้างอิงถึงผลการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย หากไม่ได้รับการลงนามรับรอง

ที่ ศธ ๖๑๐๓.๓/ว.๒๕๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร. ๐๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรียน พระปริยัติคุณากร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดบวรวิญ
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระครูปลัดวิชาญ ฉายา วิชชาธโร นามสกุล ดินสัม รหัสประจำตัว ๖๐๐๑๒๐๒๐๖๗
นิสิตบัณฑิตศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา ภาควิชาบริหาร
การศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และนิสิตกำลังดำเนินงานวิจัย
เรื่อง “กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบวรวิญ จังหวัด
นนทบุรี”เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลสัมภาษณ์จากผู้บริหารสำนักเรียนพระปริยัติ
ธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบวรวิญ จังหวัดนนทบุรี เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “กระบวนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีดีเด่น สำนักเรียนวัดบวรวิญ จังหวัดนนทบุรี”
ดังนั้น ทางหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการอนุเคราะห์เป็นอย่างดีและขอขอบพระคุณ
ในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนนําสการเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นําสการมาด้วยความเคารพ

(ดร.เกษม แสงนนท์)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา

ได้รับจดหมายแล้ว
พระปริยัติคุณากร
พระปริยัติคุณากร
31 ธ.ค. 62

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระครูปลัดวิชาญ วิษุธารโธ (ดินสั้ม)
ว/ด/ป เกิด	๙ พฤษภาคม ๒๕๓๓
ภูมิลำเนา	๓๔/๑๓ ถนนติวานนท์ ต.บางกระสอ อ.เมืองนนทบุรี จ.นนทบุรี ๑๑๐๐๐
การศึกษา	๒๕๕๙ ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ประสบการณ์ทำงาน	๒๕๕๗ ครูสอนพระปริยัติธรรม สำนักเรียนวัดสมรโกฏิ ๒๕๕๘ เลขานุการ วัดสมรโกฏิ ๒๕๕๙ กรรมการสอบสนามหลวงแผนกธรรม ๒๕๖๐ ครูสอนพระปริยัติธรรมประจำจังหวัดนนทบุรี
อุปสมบท	๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๕
สังกัด	วัดสมรโกฏิ ต.บางกระสอ อ.เมืองนนทบุรี จ.นนทบุรี
หน้าที่	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส วัดสมรโกฏิ
ปีที่เข้าศึกษา	๒๕๖๐
ปีที่สำเร็จการศึกษา	๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	เลขที่ ๒๔ วัดสมรโกฏิ ต.บางกระสอ อ.เมืองนนทบุรี จ.นนทบุรี ๑๑๐๐๐
เบอร์โทรศัพท์	๐๙๐-๙๗๔-๓๑๔๖